

**T. C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI**

**DELİL KURUMUNUN KALDIRILMASINA
TEPKİLER VE KADIKIRAN İSYANI**

(Yüksek Lisans Tezi)

Nazım KARAKOYUN

**Yrd. Doç. Dr. Abdullah BAY
Danışman**

**RİZE
2017**

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalında, Nazım KARAKOYUN tarafından hazırlanan *Delil Kurumunun Kaldırılmasına Tepkiler ve Kadıkıran İsyanı* başlıklı bu çalışma, 18 Temmuz 2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Yrd. Doç. Dr. Abdullah BAY (Kabul/Red)

Üye: Doç. Dr. İhsan ARSLAN (Kabul/Red)

Üye: Yrd. Doç. Dr. Murat ZENGİN (Kabul/Red)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

15 / 8 / 2017

Doç. Dr. Ahmet İshak DEMİR
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Bu tezdeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı bildiririm. İfade ettiklerimin aksi ortaya çıktığında ise her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim. **15/07/2017**

Nazım KARAKOYUN

ÖN SÖZ

Osmanlı Devleti'nin problemlerinin çok yoğun olduğu 19. yüzyılda uzun bir süre tahtta oturan II. Mahmud (1808-1839), kendi zamanından günümüze kadar birçok araştırmacı tarafından incelenmiş ve hakkında olumlu-olumsuz birçok söz söylenmiştir. Modernleşme tarihimizin belli bir dönemini onun çabaları oluşturmaktadır. Bu bakımdan II. Mahmud dönemini anlamak, tarihî sürecin daha kapsamlı bir değerlendirmesini yapma konusunda tarih araştırmacılarına kolaylıklar sağlayacak ve askerî sistemdeki köklü değişimlerin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Bu sebeple II. Mahmud döneminde kaldırılan Delil Kurumu ve bu kurumun kaldırılmasının etkileri, incelenmesi gereken bir konu olarak değerlendirilmiştir. “Delil Kurumunun Kaldırılmasına Tepkiler ve Kadıköy İsyanı” isimli tez çalışmasını kaleme almamızın temel sebeplerinden biri II. Mahmud döneminin askerî ıslahatlarını, bu ıslahatların yapılma sebeplerini ve ıslahatların olumlu-olumsuz sonuçları anlamaya çalışmaktır. Osmanlı askerî sisteminde küçük bir birim olan Delil Kurumu başlı başına bir alan olarak değerlendirilmiş ve ayrı bir bölüm altında incelenmiştir.

Varlığını uzun süre devam ettirmiş bir askerî sistem olmasına rağmen Delil Kurumu hakkında yeterince çalışma yapılmamıştır. Kurumla ilgili Osmanlı arşivlerinde bulunan belgelere dayanılarak bir araştırılma yapılmamış ve arşiv belgeleri ışığında bozulmasına neden olan faktörlerin ortaya konulması mümkün olmamıştır. Genel bilgiler haricinde Delil Kurumu hakkında akademik bir çalışma yoktur. “Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi”, “Türk Ansiklopedisi”, “MEB İslam Ansiklopedisi”, “Hayat Tarih Mecmuası” ve “Diyaret Vakfı İslam Ansiklopedisi” şimdiye kadar delillerle ilgili yapılan ansiklopedik çalışmalar olarak sayılabilir. Fakat bu çalışmalarda, deliller hakkında genel hatlarıyla bilgi verilmiş ve arşiv kaynakları çok az kullanılmıştır. Daha çok Osmanlı Devleti'nin son dönem kaynakları esas alınarak ve klasik dönemdeki delillerin özellikleri göz önünde bulundurularak oldukça kısa değerlendirmeler yapılmıştır. Abdullah Turhal'ın yazdığı “Osmanlı'nın Muhteşem Süvarileri Deliler” isimli araştırma eseri ise konu hakkında şimdiye kadar yapılan tek müstakil çalışmadır. Eser, yerli ve yabancı kaynaklarda delillerle ilgili bilgilerin ve Avrupalı seyyahların

izlenimlerinin derli toplu bir şekilde bulunabileceği bir kitap olması, konuyla ilgili resim ve minyatürleri barındırması bakımından önemlidir. Görsel yönü çok iyi olmasına karşın, arşiv kaynaklarına dayanmadığından kurumun ayrıntılı tahlilinin yapılmasına imkân sağlamamaktadır. Bu bakımdan delillerle ilgili şimdiye kadar yapılan tüm çalışmalarda konunun arşiv vesikaları yönü eksik kalmış, özellikle delillerin yağma hareketlerinin sosyo-ekonomik boyutu göz ardı edilmiştir. Ayrıca kurumun kaldırılmasına verilen tepkiler, kaldırılmasının oluşturduğu boşluk ve bunun merkezî otoriteye verdiği zararlar, delil askerlerinin halka verdiği sıkıntılar ve yağma hareketleri gibi konular şimdiye kadar çalışılmamıştır. Dolayısıyla Delil Kurumunun kuruluşundan kaldırılmasına kadar geçen sürenin incelenip olumlu-olumsuz yönlerinin ortaya konulması amacı güdülmüştür.

Çalışmanın diğer bölümü olan Kadıkıran İsyanı, şimdiye kadar sadece iki makalede araştırma konusu yapılmıştır. Bunlardan Şerif Korkmaz'ın Kebikeç dergisinde yayımlanan “Asi ve Eşkya: Kadıkıran Mehmed Ağa” isimli makalesi konu hakkında müstakil tek çalışma olarak zikredilebilir. Konuyla ilgili arşiv belgelerinin ve dönemin ana kaynaklarında yer alan bilgilerin büyük bir kısmının değerlendirildiği bu çalışmada, Kadıkıran İsyanı ile Delil Kurumunun kaldırılması arasındaki ilişki araştırılmamış; daha ziyade merkezî otoritenin bozulması ve o sırada Anadolu'daki karışıklıktan dolayı çıkan bir isyan hadisesi olduğu üzerinde durulmuştur. Kadıkıran'ın Delil Kurumuna mensup bir delilbaşı olması ve belgelerde bu özelliğinin sık sık vurgulanması, isyan araştırılırken Delil Kurumunun da incelenmesini ve Kadıkıran'ın bu kurum ile ilişkisinin araştırılmasını zorunlu kılmıştır.

Konuyla ilgili ikinci çalışma Ahmet Gündüz'ün “XIX. Yüzyılda Ortaya Çıkan Mısır Meselesi ve Kadı Kıran Olayı” isimli makalesidir. Makalede Mısır valisinin isyanı incelenmiş, Kadıkıran İsyanı bu sıralarda otorite boşluğundan kaynaklanan kısa süreli bir hadise olarak değerlendirilmiş; fakat Delil Kurumunun kaldırılması ile bağlantı kurulmamıştır.

Yeni bulunan arşiv belgeleri ışığında Kadıkıran İsyanı'nın bir kez daha değerlendirilmesi, isyanın kronolojik gelişiminin ortaya konulması ve kurumun

kaldırılması ile bu kuruma mensup olan Kadıkıran İsyanı arasındaki ilişkinin incelenmesi de gerekmektedir.

Tez, bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Delil Kurumunun Osmanlı askerî sistemindeki yerini daha iyi kavrayabilmek amacıyla giriş bölümünde “Klasik Dönem Osmanlı Askerî Sistemi” genel hatlarıyla anlatılmıştır. Daha çok araştırma eserlerinden faydalanılan bu bölümde, askerî sistemin temelini oluşturan Pençik, Devşirme ve Tımar sistemleri ile bu sistemlere bağlı olarak kurulan askerî bölümler kısaca açıklanmıştır.

Tezin birinci bölümünde, Osmanlı Devleti’nin yenileşme sürecinde ve askerî zihniyetin değişmesinde bir dönüm noktası sayılan “II. Mahmud Dönemi Askerî Reformları”, o dönemde veya o dönemden hemen sonra yaşamış kişilerin yazdığı eserler ön plana alınarak incelenmiştir.

İkinci bölümde “Kapı Halkı ve Delil Kurumu” ile “Delil Kurumunun Kaldırılma Sebepleri” ayrı ayrı incelenmiş; bu kurumların oluşma süreci, birbirleriyle bağlantıları, Delil Kurumunun genel özellikleri ve yaptığı hizmetler, kurumun kaldırılmasına neden olan faaliyetler, arşiv belgelerine dayanılarak açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde, “Delil Kurumunun Kaldırılmasına Tepkiler” ve bu tepkilerin en önemlisi olarak ortaya çıkan “Kadıkıran Mehmed İsyanı” incelenmiştir. Tezin bu bölümünde Kadıkıran hakkında yazılan iki makaleden de zaman zaman faydalanılmakla birlikte daha çok arşiv belgelerinin taranması ve değerlendirilmesi ile konu hakkında ileride yapılabilecek çalışmalara bir katkı sağlanacağı düşünülmüştür.

Tezde özellikle 19. yüzyıla ait Delil Kurumu ile ilgili arşiv belgelerinin çokluğu ve bunların bir kısmının okunmasında karşılaşılan güçlükler, kurum hakkında tam anlamıyla sonuç elde etmemizi zorlaştıran bir etken olarak söylenebilir. Bu eksikliğin yanında, Osmanlı Türkçesinden günümüz Türkçesine aktarırken ortaya çıkan ifade ve cümle bozukluklarının tam anlamıyla telafi edilememesinin de hoş görüleceği ümidindeyiz.

Tezde konu seçiminden başlayarak son aşamasına gelinceye kadar manevî desteğini yanımda hissettiğim; özellikle arşiv belgelerinin okunması ve

değerlendirilmesinde yolumu aydınlatan hocam Yrd. Doç. Dr. Abdullah BAY, jüri üyeleri olarak tezin eksikliklerinin giderilmesinde kıymetli fikirleriyle yardımcı olan Doç Dr. İhsan ARSLAN ve Yrd. Doç. Dr. Murat ZENGİN, Osmanlı arşivlerindeki belgelerin sağlanmasında yardımını esirgemeyen değerli yazar Ahmet ÇİÇEK ve çalışmadaki imla hatalarını düzelten meslektaşlarım Müjdat BAYAR ve Zeynep YAZICI başta olmak üzere emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Nazım KARAKOYUN

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	2
ETİK BEYAN.....	3
ÖN SÖZ.....	4
İÇİNDEKİLER.....	8
ÖZET.....	10
ABSTRACT.....	11
KISALTMALAR.....	12
GİRİŞ.....	13
KLASİK DÖNEM OSMANLI ASKERÎ SİSTEMİ.....	13

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. II. MAHMUD DÖNEMİ ASKERÎ REFORMLARI	27
1.1.1. Sekbân-ı Cedîd.....	29
1.1.2. Eşkinci Ocağı.....	30
1.1.3. Vak'a-i Hayrîyye.....	31
1.1.4. Asâkir-i Mansûre-i Muhammedîyye.....	33
1.1.5. Harp Okulu'nun Kurulması.....	34
1.1.6. Redif Askerî Teşkilâtı'nın Kurulması.....	35
1.1.7. Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî.....	37

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. KAPI HALKI VE DELİL KURUMU.....	40
2.1.1. Kapı Halkı.....	40
2.1.2. Deli ya da Delil Kurumu.....	43
2.2. DELİL KURUMUNUN KALDIRILMA SEBEPLERİ.....	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. DELİL KURUMUNUN KALDIRILMASINA TEPKİLER.....	67
3.1.1. Kürt Mustafa İsyanı.....	69
3.1.2. Kocuroğlu Mustafa İsyanı.....	70
3.2. KADIKIRAN MEHMED İSYANI.....	72
3.2.1. İsyanın Sebebi.....	74
3.2.2. İsyanın Başlaması.....	80
3.2.3. İsyanın Nüfuz ve Etki Alanı.....	83
3.2.4. İsyanın Bastırılması.....	91
3.2.5. Sonuçları.....	95
3.2.6. Değerlendirme.....	98
SONUÇ.....	100
KAYNAKLAR.....	102
EKLER.....	109
ÖZ GEÇMİŞ.....	122

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ana Bilim Dalı: İslam Tarihi ve Sanatları

Tez Türü: Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Yrd. Doç Dr. Abdullah BAY

Hazırlayan: Nazım KARAKOYUN

Yıl: 2017

ÖZET

DELİL KURUMUNUN KALDIRILMASINA TEPKİLER VE KADIKIRAN İSYANI

Osmanlı ordusu içerisinde yükselme döneminden itibaren örgütlenerek tarih sahnesine çıkan ve cesaretlerinden dolayı Deli ismini alan Delil askerleri birçok yönden farklılık arz etmektedir. En belirgin özellikleri ise kıyafetleri olmuştur. Fakat Osmanlı ordusundaki bozulmalardan bu kurum da nasibini almış ve zamanla eşkıyalık yapmaya başlamışlardır. Bu sebeple 1829 yılında bu kurum kaldırılmıştır. Bunun üzerine başıboş kalan bazı ocak mensupları buldukları ilk fırsatta isyan etmişlerdir. Bu isyanların en önemlisi Kadıkıran Mehmed Ağa'nın çıkardığı isyan olmuştur. Kadıkıran ilk olarak 1824 yılında eşkıyalık yapmaya başlamıştır. Adamlarını dağıtıp İstanbul'a gitmesi emredilen Kadıkıran, bu emre uymayınca yakalanması için hakkında ferman çıkarılmıştır. Taşradaki yöneticilerin sıkı işbirliği ile zor durumda kalan Kadıkıran, Kars hududundan Rusya'ya kaçmayı başarabilmiştir. Bu dönemde Osmanlı-Rus ilişkileri iyi olduğu için Kadıkıran ve maiyeti Erzurum valisine iade edilmiştir. Bir süre sonra adamlarıyla birlikte İstanbul'a gönderilen Kadıkıran, donanmada küreğe konulmuş; böylece birkaç yıldan beri halka sıkıntı veren ve devlet otoritesine karşı çıkan Kadıkıran isyanı sona ermiştir.

Anahtar Kelimeler: Deli, Delil, isyan, Kadıkıran Mehmed

Recep Tayyip Erdoğan University Social Sciences Institute

Master of Science: Islamic History and Arts

Thesis Type: Master Thesis

Consultant: Yrd. Doç Dr. Abdullah BAY

Prepared: Nazım KARAKOYUN

Year: 2017

ABSTRACT

DELİL INSTITUTE OF REMOVAL OF REACTIONS AND KADIKIRAN MOVEMENT BALANCE

In the Ottoman army, there are differences in many ways in Delil soldiers, who have been organized since the era of ascension and have been on the scene of history and who have become mad because of their courage. The most distinctive features are the clothes. But this institution was also affected by the deterioration of the Ottoman army and they started to make banditry over time. For this reason, this institution was abolished in 1829. Some of the vagabond Ocak members had rebelled in the first opportunity they had found. The most important of these rebellions will be the rebellion of Kadıkıran Mehmed Aga. Kadıkıran first started making banditry in 1824. Kadıkıran was ordered to leave his men and go to Istanbul and a law was issued for his arrest because he did not fulfill this order. Kadıkıran, who was in a difficult situation due to the close cooperation of the administrators in the provinces, managed to escape from the Kars border to Russia. Kadıkıran and his team were returned to the governor of Erzurum because Ottoman-Russian relations were good in this period. Kadıkıran, who was sent to Istanbul with his men after a while, was given a rowing penalty on the navy ship; so the Kadıkıran rebellion, which has been disturbing the public for several years and opposed to the state authority, has come to an end.

Key Words: Mad, Delil, rebellion, Kadıkıran Mehmed

KISALTMALAR

bkz:	Bakınız
BOA:	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.ADL:	Cevdet, Adliye
C.AS:	Cevdet, Askerî
C.DH:	Cevdet, Dâhiliye
C.ML:	Cevdet, Mâliye
C.ZB:	Cevdet, Zabtiye
HAT:	Hatt-ı Hümâyun
haz.:	Hazırlayan
c:	Cilt
çev.:	Çeviri
MEB:	Millî Eğitim Bakanlığı
MLV:	Meclis-i Vâlâ
S:	Sayı
trc.:	Tercüme
TDV:	Türkiye Diyanet Vakfı
TTK:	Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

KLASİK DÖNEM OSMANLI ASKERÎ SİSTEMİ

Tarihteki iki büyük imparatorluklardan birisi olan Osmanlı İmparatorluğu uzun yıllar boyunca üç kıtada hüküm sürmüş ve bu yönüyle de Türk tarihinin en kudretli devleti haline gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin uzun ömürlü olmasının temel nedeni güçlü bir orduya sahip olmasıdır. Bu sayede Osmanlı hem savaş meydanlarında korkulan bir güç olmuş hem de üç kıtada uzun süre egemenlik kurmuştur¹.

Osmanlı Devleti'nde askerî sistemin çağına göre oldukça ileri olmasında eski Türk devletlerinden gelen bilgi birikimi ve çağının gereklerine uygun teknolojik gelişmeleri orduya başarıyla uygulamasının payı vardır. Sadece kara ordusunda değil, denizcilik alanında da en önemli gelişmeler bu dönemde gerçekleştirilmiştir. Bundan dolayı Osmanlı askerî sistemini bir bütün olarak ele almak oldukça zordur. Biz bu bölümde klasik dönem Osmanlı kara ordusu ve askerî sistemi üzerinde duracağız.

Osmanlı Devleti'nin, eski Türk devletlerinin ve özellikle Selçukluların bir devamı olduğundan hareketle, ilk dönemlerinde ordu teşkilâtında ve askerî sistemde belirgin bir şekilde Selçuklu etkisi görülür. Büyük Selçuklu veziri Nizamülmülk'ün ilk kez ortaya koyduğu askerî ikta usulü, Osmanlı Devleti'nde de tatbik edilmiştir². Yine Büyük Selçuklu Devleti'nde, hükümdarın şahsına mahsus kölelerden oluşan, maaşlı bir kapıkulu askeri vardı³. İşte Osmanlı ordusundaki temel ayırım olan kapıkulu-tımarlı sipahi ayırımı esasen Büyük Selçuklulardan gelen bir özelliktir. Fakat Osmanlı Devleti, Selçuklulara göre bu sistemi daha da geliştirmiş ve merkezîleştirmiştir⁴. Osmanlı Devleti'nin klasik

¹Franz Babinger, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, çev. Dost Körpe (İstanbul: Oğlak Yayınları, 2008), 26.

²Erkan Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, (Ankara: TTK Yayınları, 2010), 86.

³İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal* (Ankara: TTK Yayınları, 1988), 53.

⁴Yılmaz Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi*, c.7 (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1994), 145.

çağı diyebileceğimiz 1300-1700 yılları arasında gerek karada gerek denizde birçok devletle mücadele edilmesi, teknolojik ve stratejik bakımdan devlete bir hayli aşama kaydettirmiştir⁵. Bundan dolayı Osmanlı Devleti'nin kurduğu askerî sistem, 15. ve 16. yüzyıllarda yapılan küçük değişikliklerle 18. yüzyılın ortalarına kadar devam ederek yavaş yavaş Avrupa'nın etkisi altına girmiştir. 19. yüzyıla gelindiğinde ise tamamen Avrupa örnek alınarak köklü değişimler yapılmıştır.

Osmanlı Devleti kendi döneminin gelişmelerini yakından takip ettiği ve bu gelişmeleri geleneksel savaş taktikleri içerisinde etkili bir biçimde kullanabildiği için başarılı olmuştur. Devlet, Avrupa'da 1300'lü yılların başlarında ortaya çıkan ateşli silahları kendi savaş stratejisi içerisine çok iyi adapte etmiştir. Bu durum devletin kısa sürede yayılmasına imkân sağlamıştır⁶.

İslamiyete bağlılıkları ve şeriatı uygulamadaki titizlikleriyle Osmanlılar, Hristiyanlığa karşı klasik cihadı yeniden başlatmışlardır. Kanûnî Sultan Süleyman dâhil olmak üzere ilk dönem padişahlarının yüksek bir ahlakî ve dinî amaç taşımaları da cihat düşüncesini askerî amaç için kullanmalarını sağlamış; bu sayede Viyana önlerine kadar ilerleyen bir askerî sistem vücuda getirmiştir⁷. Osmanlı'nın gaza ve cihat düşüncesi üzerine kurulması da askerî sisteminin gelişmesinde önemli bir etken olmuştur. Çünkü sürekli hareket halinde olan ve bazen aynı anda farklı cephelerde savaşan devletin, güçlü bir orduya sahip olma ve bu ordunun ihtiyaçlarını karşılama özellikleri de gelişmiştir. Özellikle 16. yüzyılda askerî sistem en mükemmel şeklini almıştır⁸.

Osmanlı askerî sisteminin temel başarılarından biri de sahip olduğu disiplin ve askerî hiyerarşidir⁹. Bu özellik sadece Osmanlı'ya has değil kendinden önceki Türk devletlerinde belirgin olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle levâzım ve menzil teşkilâtı gibi savaşın yan unsurlarının bile titizlikle üzerinde durulmuş ve

⁵ Cevat Şayin ve Gültekin Yıldız, *Osmanlı Askerî Tarihini Araştırmak: Yeni Kaynaklar Yeni Yaklaşımlar* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012), 31.

⁶ Salim Aydın, "Tophane-i Âmire ve Osmanlılarda Top Dökümü", *Bilim ve Sanat Vakfı Türkiye Araştırmalar Merkezi Osmanlı Askerî Tarihi* 12 (2011): 21.

⁷ Bernard Lewis, *Ortaoğu*, çev. Selen Kölay (Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2011), 299; Korkmaz Tağma, *Osmanlı'yı Yücelten Değerler* (Ankara: Neşriyat Yayınları, 2010), 83.

⁸ Abdullah Saydam, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2015), 314; Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi* (Isparta: Fakülte Kitapevi, 1997), 51.

⁹ Herbert Adams Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, çev. Bülent Arı (Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları, 1998), 69.

Osmanlı ordusunu klasik dönemde rakiplerinin önüne geçirmiştir¹⁰. Ordunun, düzenli eğitim alan askerî bölüklerden oluşması ve paralı asker bulunmaması sistemin başarılı olmasını sağlamıştır. Bu dönemde Avrupa'ya kıyasla daha ileri bir model oluşmasında düzenli bir ordu içinde birbirine alışık askerlerin varlığı oldukça etkili olmuştur¹¹. Böylece Osmanlı ordusu, devletin ilk dönemlerinden itibaren gelişen ve profesyonelleşen bir yapıya kavuşmuştur.

Osmanlı Devleti'nin askerî başarısında savaş dışı unsurların da önemli bir etkisi bulunmaktadır. Osmanlı Devleti hiçbir zaman esaslı bir hazırlığı olmadan sefere çıkmamıştır. Toplanma bölgeleri, konaklama ve yürüyüş güzergâhı ile ilgili keşifler ve planlar yapılır, her şey günü gününe not edilirdi. Osmanlılar genelde savaş için yaz aylarını tercih eder, Nisan-Mayıs aylarında toplanarak harekâta başlar ve sonbaharda dönerdi¹². Ayrıca eski Türk geleneklerinden gelen bir adet olarak savaş sırasında askerin cesaretini arttırmak ve düşmana korku salmak amacıyla mehter teşkilâtının bulunması da devletin savaş dışı unsurlara önem verdiğinin göstergesidir¹³.

Osmanlı Devleti'nin ilk hükümdarı sayılan Osman Gazî (1299-1326) döneminde, atlı aşiret kuvvetlerinden oluşan ve buldukları bölgeyi iktâ denilen bir teşkilâtla idare eden ordu düzeni bulunmaktaydı¹⁴. Bu ordu düzeni, Anadolu Selçuklu Devleti'nde görülen ve Moğol istilası sebebiyle yıkılan iktâ idaresinin bir devamı olup, Osmanlılar bu sistemi muhafaza ederek zamanla tımar sistemini vücuda getirmişlerdir¹⁵. Orhan Gazî (1326-1362) zamanında fetihlerin artması ile birlikte düzenli ve sürekli bir ordu ihtiyacı ortaya çıkmış, böylece Yaya ve Müsellem adı verilen ilk birlikler kurulmuştur. Bazı kaynaklarda bu birliğin Anadolu Selçuklularında sefer zamanında görev yapan ve bunun karşılığında

¹⁰Öztuna, *Osmanlı Tarihi*, 157; Tağma, *Osmanlı'yı Yücelten Değerler*, 86.

¹¹Günhan Börekçi, "Askerî Devrim ve Yeniçerilerin Yaylım-Ateş (Volley Fire) Taktiği", *Bilim ve Sanat Vakfı Türkiye Araştırmalar Merkezi Osmanlı Askerî Tarihi* 12 (2011): 67.

¹²Sait Yılmaz, "Türk Savaş Sanatı ve Stratejisi", *Jeopolitik Aylık Strateji Dergisi* 62 (2009): 4.

¹³Nuri Özcan, "Mehter", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.28 (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 547; Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, c.2 (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1994), 34.

¹⁴Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları*, c.1 (Ankara: TTK Yayınları, 1988), 1; Mevlânâ Mehmed Neşrî, *Cihannümâ*, haz. Necdet Öztürk (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2008), 73.

¹⁵Turan, "İktâ", *MEB İslam Ansiklopedisi*, c.5/2, (İstanbul: MEB Yayınları, 1993), 958.

ücret alan *haşer*¹⁶ denilen askerî sınıftan örnek alınarak kurulduğunu ve fikir babasının da Candarlı Halil Paşa olduğu belirtilmektedir¹⁷. Kurulan bu orduya bir hayli rağbet olmuş ve ak börk giyerek diğer gönüllü birliklerden ayrılmışlardır¹⁸.

I. Murad (1362-1389) devrinde, Osmanlı ordusu Pençik ve Tımar sistemleri üzerine bina edilmeye başlanmıştır. Bu döneme kadar savaşlarda hizmeti görülen Yaya ve Müsellemeler yeterli gelmeyince başka bir düzenli ordu kuruldu ve Yeniçeri adını aldı. Yaya ve Müsellemeler ise geri hizmete alınmaya başlandı. Yeniçeri ordusu doğrudan padişaha bağlı bir merkez ordusuydu. Kapıkulu sisteminin en önemli bölümünü oluşturacak olan bu ocak, Romalılardan itibaren Avrupa’da kurulan ilk daimi askerî birliktir ve bu yönüyle de Osmanlı Devleti’nin daha kuruluş yıllarında askerî sistemini kendi çağına göre daha ileride takip ettiğinin en önemli göstergesidir¹⁹. Yeniçeri teşkilâtındaki *ocak* tabirinin Memlûklerde kullanılmasına ve Anadolu Selçuklularında piyade kuvvetlerinin varlığına bakarak, ocağın kurulmasında Türk-İslam devletlerinin belirgin bir etkisinin olduğu söylenebilir²⁰. Bu ocağın asker ihtiyacını karşılamak için pençik kanunu çıkarılmıştır. Buna göre, savaş esirlerinin beşte biri doğrudan bu ocağa kaydedilmiştir. Bir süre sonra, esirlerin önce Anadolu’da bir Türk ailenin yanında Türk-İslam geleneğiyle yetiştirilmesi sonra orduya katılması yoluna gidilmiştir. Fakat bu şekilde Yeniçeri Ocağı’na katılan kişinin askerlik yeteneğinin çok gelişme göstermeyeceği düşünülerek Acemi Ocağı kurulmuş ve Anadolu’dan gelen gençlerin bu ocakta bir süre askerî eğitim aldıktan sonra Yeniçeri Ocağı’na geçmeleri kararlaştırılmıştır. Acemi Ocağı daha sonra tüm merkez ordusunun asker ihtiyacını karşılayan bir okul özelliği taşımaya başlamıştır²¹.

¹⁶Haşer, Anadolu Selçuklu Devleti’nde sefer veya savaş sırasında vilayetlerden toplanan düzensiz birlikler ve yardımcı kuvvetler için kullanılmıştır. Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, 115; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, 55.

¹⁷Ünal, *Osmanlı Müesseseleri*, 52.

¹⁸Derviş Ahmed Âşıkî, *Aşıkpaşazâde Tarihi*, haz. Ayşenur Kaya (İstanbul: Kamer Yayınları, 2013), 88; Neşrî, *Cihannümâ*, 74.

¹⁹Abdülkadir Özcan, “Ordu”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.33 (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 362.

²⁰Fuat Köprülü, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2012), 112.

²¹İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c.1 (İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2011), 47; Özcan, “Osmanlılar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.33 (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 510; Tayfun Toroser, *Kavanin-i Yeniçeriyân* (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2011), 3.

Yeniçeri Ocağı, Pençik sistemi ve Acemi Ocağının kurulmasıyla birlikte Kapıkulu ismiyle anılacak merkezî ordunun temel yapısı oluşmaya başlamıştır. Bununla birlikte sonraki dönemlerde bu ordunun mevcudu ve bölümleri artmaya başlayacaktır. Özellikle 1402 yılındaki Ankara Savaşı ve sonrasındaki Fetret Devri, Devşirme sistemi denilen önemli bir yeniliği ortaya çıkarmıştır. Bu usûle göre; Rumeli’de yaşayan ve birden fazla erkek evladı olan Hristiyan ailelerin belirli yaş aralığındaki erkek çocuklarından birisi Müslüman yapılarak Osmanlı ordusuna alınmıştır. Pençik sisteminde olduğu gibi burada da devşirilenler Anadolu’da Türk ailenin yanına verilerek yetiştirilir, ardından Acemi Ocağı’na katılırdı. Devşirme yasası, ihtiyaca ve zamanın gereklerine göre, tespit edilen aksaklıkları giderilerek geliştirilmiştir²². Bu sistem yaklaşık 2,5 asır kadar devam etmiş ve 16. asır başlarından itibaren yalnız Rumeli’den değil Anadolu’daki Hristiyan ailelerin çocuklarından da alınmaya başlanmıştır²³. 16. asırdan itibaren sistem bozulmaya ve etkisini kaybetmeye başlayınca Kapıkulu ocaklarına Türkler de girmeye başlayacaktır. Devşirme sistemi bir kısım Hristiyanların Türkleşmesini sağlamış ve merkezî orduya asker kaynağı olmuştur. Ayrıca fethedilen bölgelerdeki işe yarar ve sağlıklı kişiler alınarak ileride yetişebilecek potansiyel liderlerin de önüne geçilmiştir²⁴.

Osmanlı askerî sisteminde Pençik ve Devşirme sistemlerinin yanı sıra bir başka askerî sistem Tımar sistemidir. Bu sistem Osmanlı eyalet ordusunun belkemiğini oluşturmaktadır. Klasik dönemde devletin askerî gücünün önemli bir ayağını oluşturan tımarlı sipahiler aynı zamanda toprak düzeninin askerî yönünü yansıtan bir sınıftır. Buna göre devlete ait bir toprağın geliri *Sâhib-i Arz* denilen bir kişiye verilir; kişiden toprağı ekip biçmesi, vergisini toplaması ve asker yetiştirmesi beklenirdi. Daha önceki Türk devletlerinde görülen ıktâ sisteminin devamı olan bu sistemle eyalet ordusunun mühim bir kısmı oluşturuluyordu²⁵.

²²Ali Rıza Şimşek, “Osmanlı Ordusunda 18. ve 19. Yüzyıllarda Yapılan Islahat Çalışmaları ve Bu Çalışmalarda Yabancı Uzmanların Rolü” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2006), 11; Tağma, *Osmanlı’yı Yücelten Değerler*, 121.

²³Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, 16.

²⁴Sinan Can Göksel, “Osmanlı Askeri Düzeni ve Yeniçeriler” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2009), 18; Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu*, 99.

²⁵Sadık Müfit Bilge, *Sultan, Sipahiler, Köylüler, İktisatçılar* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2015), 86; Özcan, “Ordu”, 363; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, 102.

Buraya kadar anlatılanlardan hareketle Osmanlı Devleti'nde orduyu, Pençik ve Devşirme sistemiyle oluşturulan merkez ordusu ve Tımar sistemiyle oluşturulan eyalet ordusu şeklinde ikiye ayırabiliriz. Bu sistemlerin devletin ilk dönemlerinden itibaren uygulanması Osmanlı askerî sistemine büyük bir üstünlük kazandırmış; ayrıca ilerleyen zamanlarda her iki bölüme de çağın gereklerine ve sınırların genişlemesine paralel olarak çeşitli bölümler eklenmiştir.

Osmanlı Devleti'nde merkez ordusunun en önemli bölümü yeniçerilerdir. Kendi içinde *orta* denilen bölümlere ayrılan bu sınıfın komutanı yeniçeri ağası idi. Yeniçeri Ağası aynı zamanda merkez ordusundaki komutanların en kıdemlisi idi. Yeniçeri Ağası'ndan sonra Sekbancıbaşı, Kul Kethüdası, Zağarcıbaşı, Seksoncubaşı ve Turnacıbaşı ocağın diğer önemli komutanlarıdır²⁶. Savaşta padişahın önünde bulunur ve onu korurlardı. Ağır piyade tümeni olarak savaşlarda bir hayli fayda sağlayan bu ocak 16. yüzyılın sonlarından itibaren bozulmaya başlayacak ve çıkardıkları isyanlarla devletin temellerini sarsacak derecede etkili olacaklardır²⁷. Osmanlı Devleti, Anadolu'daki bazı önemli kaleleri de, valilerin veya yerel yöneticilerin merkeze isyan etmesini engellemek amacıyla yeniçerilere emanet ederdi²⁸. Bu şekilde şehirlere yerleştirilen yeniçeriler ayrı bir hisarda kalırlar ve polis vazifesi görürlerdi. Herhangi bir ayaklanma ve yağma karşısında harekete geçen bu tür yeniçerilere *yasakçı* veya *kollukçu* adı verilirdi. Bunların en önemli özelliği kadı, subaşı ve vali gibi yerel yöneticilerden bağımsız olup doğrudan merkezden emir almalarıydı²⁹.

Osmanlı'nın genişlemesine bağlı olarak yaptığı hizmetleri oldukça fazla ve ordunun diğer bölümlerinden daha güçlü olan Yeniçeri Ocağı'nda disiplinin bozulması ilerleyen yüzyıllarda devlete çok zarar vermiş ve birçok padişah bu uğurda ya başını ya tahtını kaybetmiştir. Özellikle 17. yüzyıl, yeniçerilerin padişahlar üzerinde etkili olduğu bir dönem olarak değerlendirilmiştir. Yeniçeriler başka bir işte çalışmayıp kışlalarında oturur, emekli olmadıkça evlenemezler ve esnaflık yapamazlardı. Fakat ocağın düzeni bozulduktan sonra bu özelliklerini de

²⁶Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, 173.

²⁷Öztuna, *Osmanlı Tarihi*, 248; Saydam, *Osmanlı Medeniyeti*, 330.

²⁸Göksel, "Yeniçeriler", 47.

²⁹Halil İnalçık, *Devlet-i Âliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II* (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2014), 130.

kaybetmiş ve giderek zorba bir kurum haline gelmişlerdir. Bunun bir sonucu olarak devşirme sistemi de uygulanamaz olmuştur³⁰.

Osmanlı merkez ordusunun bir diğer bölümü de ne zaman kurulduğu konusunda kesin bir bilgi bulunmayan Topçu Ocağı'dır. I. Murad'ın Kosova Savaşı'nda topu kullanmasından hareketle Yeniçeri Ocağı'ndan sonra kurulduğu söylenebilir. Ancak bunların tam teşkilâtli bir askerî sınıf haline gelmesi Fatih Sultan Mehmed'in (1451-1481) gayretleriyle olacaktır³¹. Ocağın başlıca görevi top dökmek ve bunu savaşlarda kullanmaktır. İmparatorluğun çeşitli bölgelerinde top dökümhaneleri bulunmakla birlikte merkezi İstanbul'daki Tophane-i Âmire idi. Geleneksel topçuluk zamanla önemini kaybetmeye başlayınca 18. yüzyıl ortalarında Avrupa'dan topçu ustaları getirilerek sürat topçuları adıyla yeni bir topçu sınıfı teşkil edilecektir³². Osmanlı Devleti bu tür ateşli silahlardan gerek kale kuşatmalarında gerekse meydan savaşlarında yoğun bir şekilde yararlanmıştı. Özellikle meydan savaşlarında ordunun merkezinde, padişah ve yeniçerilerin önünde toplar bulunurdu. Bu haliyle Osmanlı merkez kuvvetleri savaşlarda kale duvarı gibi geçilmesi zor bir set oluşturuyordu³³. İstanbul'un fethi sırasında inkişaf etmeye başlayan topçuluk ve muhasara teknikleri Osmanlı askerî sistemi için bir dönüm noktası olmuştur. Top, bu kuşatma sırasında ilk kez surları yıkmakta etkili bir silah olarak ortaya çıkmıştır. Birkaç topun bir arada belli bir bölgeyi hedef alması surların yıkılmasını kolaylaştırmıştır. Fatih'le başlayan bu topçuluk ve muhasara sonraki dönemlerde büyük bir gelişme göstermiştir³⁴.

Topçu Ocağı gibi ne zaman kurulduğu belli olmayan; fakat bu ocakla sıkı bir bağı bulunan bir diğer askerî sınıf ise Top Arabacıları sınıfıdır. İlk dökülen toplar, küçük olmasından dolayı katır veya deve gibi büyükbaş hayvanlarla çekilerek savaş meydanına götürülürdü. İlerleyen zamanlarda büyük topların dökülmesi müstakil olarak böyle bir sınıfın kurulmasını gerektirmiştir. II. Bayezid döneminde bu sınıfın varlığı kesin olmakla beraber o dönemde mi yoksa Fatih

³⁰Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-Vukûat, Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, c. 1-2, trc. Neşet Çağatay (İstanbul: TTK Yayınları, 1979), 154.

³¹Ünal, *Osmanlı Müesseseleri*, 65; Saydam, *Osmanlı Medeniyeti*, 335.

³²Özcan, "Osmanlılar", 510.

³³Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, (İzmir: Gençlik ve Spor Bakanlığı Eğitim, Kültür ve Araştırma Yayınları, 2013), 247.

³⁴Mehmet Canatar, "Muhasara", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.31 (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 12.

döneminde mi kurulduğu belli değildir³⁵. Sefer sırasında topçularla birlikte bulunur, savaşlarda ise yeniçerilerin yanında yer alırlar ve hayvanları muhâfaza ederlerdi. Ocağın en büyük amiri Top Arabacıları başı olup ocak için gerekli olan erler Acemi Ocağı'ndan tedarik edilirdi³⁶. Ayrıca ocağın marangoz, dülger, demirci ve nalbant gibi çeşitli mesleklerden istihdâm edilen birlikleri de bulunuyordu³⁷.

Kapıkulu askerlerinin bir diğer bölümü ise Humbaracı Ocağı olup diğer bölümlere nazaran çok ağır talimleri vardı. Humbara, demir ya da tunçtan yuvarlak şekilde yapılan ve içine patlayıcı madde konulan bir çeşit el bombasıdır. Osmanlı ordusunda eskiden beri var olan ve Cebeci Ocağı ile Topçu Ocağı içerisine dağılmış bulunan Humbaracılar, İstanbul'un fethinden sonra müstakil bir sınıf haline getirilmiştir³⁸. Fatih döneminde yapılan İşkodra Muhasarasında top güllerinin içerisine petrol, yün, barut, güherçile konulmuş ve bunlar düştüğü yerde yangın çıkarmıştır. Dolayısıyla ilk yangın bombaları Fatih tarafından veya Fatih'in topçuları tarafından icat edilmiştir³⁹. Humbaranın en önemli özelliği toplardan daha kullanışlı ve yayılım ateşi yapma özelliğine sahip olmaları idi. Bu ocağa mensup askerlerin bir kısmına diğer kapıkulu askerlerinden farklı olarak tımar tahsis edilirdi⁴⁰. Osmanlı tarihinde bu ocağa en fazla hizmeti geçen ve adeta bu ocakla ismi bütünleşen kişi Humbaracı Ahmed Paşa'dır⁴¹.

Kapıkulu askerleri içerisinde istihkâm sınıfı diyebileceğimiz önemli bir sınıf da Lağımıcılar sınıfı idi. Daha çok kale kuşatmalarında yer altından açılan tünellere lağım, bu işle görevli sınıfa lağımıcılar denirdi. Osmanlı Devleti'nde en fazla gelişmiş olan askerî birimlerden biridir. Bu yönüyle birçok Avrupa devletini etkileyen; özellikle 1667 yılındaki Kandiye Kuşatması sırasında yaptığı mühim

³⁵Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, c.2, 97.

³⁶Şimşek, "Osmanlı Ordusunda 18. ve 19. Yüzyıllarda Yapılan İslahat Çalışmaları", 26.

³⁷Öztuna, *Osmanlı Tarihi*, 271.

³⁸Özcan, "Osmanlılar", 510.

³⁹Aydüz, "Osmanlılarda Top Dökümü", 38.

⁴⁰Göksel, "Yeniçeriler", 29.

⁴¹Asıl adı Claude Alexandre Comte de Bonneval (1675-1747) olup Fransa'da doğmuş; fakat Fransa kralı ile arası açılınca Avusturya'ya sığınmıştır. Osmanlı Devleti ile yapılan Varadin savaşında Avusturya saflarında önemli bir rol oynamış; fakat bir süre sonra da Osmanlı'ya sığınmıştır. Müslüman olarak Ahmed adını almış ve Sadrazam Topal Osman Paşa'nın himayesinde Humbaracı Ocağı'nın başına getirilmiştir. Özcan, "Humbaracı Ahmed Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.18, (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 351-353.

hizmetlerle hatırlanan bu sınıfın subayları çok mâhir mimar ve mühendislerden oluşmaktaydı⁴². Lağımçı Ocağı'nın bir kısmı Cebeci Ocağı'ndan maaş alırken bir kısmının zeâmet ve tımarları vardı. II. Murad (1421-1451) döneminde lağım kullanıldığı göz önüne alındığında lağımıcılığın tarihinin kuruluş dönemine dayandığını söylemek mümkündür. Fakat ocak haline gelişi 16. yüzyılın sonlarında olmuş, 17. yüzyılda ise en yüksek seviyesine ulaşmıştır⁴³.

Kapıkulu askerleri içerisinde önemli bir sınıf da Cebeci Ocağı'dır. Cebe, zincirden veya halkadan örme zırhlara verilen isim olup, yeniçerilerin harp silahlarını yapmak, onarmak ve bunları cepheye götürmekle görevli sınıfa cebeci denirdi⁴⁴. Bunlar, yeniçerilerin bulunduğu her savaşta yer alır ve yeniçerilere silahlarını dağıtırlardı⁴⁵. Diğer Kapıkulu sınıfları kendi silahlarını yapıp muhâfaza ettikleri halde yeniçerilerin silahlarını bunlar yapar ve korurlardı. Yeniçerilerin ortadan kaldırıldığı Vak'a-i Hayrîyye'de bu sınıf da yeniçerilerle birlikte isyana katılmış ve kaldırılmıştır⁴⁶. Cebeci Ocağı'nın ne zaman kurulduğu hakkında kesin bir bilgi olmamakla birlikte yeniçerilerle olan sıkı ilişkisinden dolayı bu ocakla birlikte ya da yeniçerilerin kuruluşundan hemen sonra kurulduğu düşünülebilir. Ocağın en yüksek dereceli zabiti Cebecibaşı olup protokoldeki yeri Fatih Sultan Mehmed Kanunnâmesine göre Kapucular Kethüdası'ndan sonra, Topçubaşı'ndan önce idi⁴⁷.

Kapıkulu askerleri içerisinde süvari sınıfı da bulunmaktaydı ve ilk dönemlerden itibaren gelişmeye başlamıştı. Osmanlı Devleti'nin topraklarını genişlettiği klasik dönemde bu sınıfın da önemli katkıları olmuştur. Diğer askerî sınıflarda olduğu gibi zamanla gelişmiş ve sayıları da giderek artmıştır. İlk olarak Sipâh ve Silahâtâr adıyla I. Murad döneminde atlı birlikler oluşturulmuş; böylece Kapıkulu süvarilerinin temeli atılmıştır⁴⁸. Daha sonra kendi içinde sağ ve sol olmak üzere garipler ve ulûfecilerin teşkil edilmesiyle bu ordu altı bölüme kadar çıkmıştır. Bu sebeple Kapıkulu ordusunun atlı birliklerini oluşturan bu sınıfa altı

⁴²Öztuna, *Osmanlı Tarihi*, 271.

⁴³Şimşek, "Osmanlı Ordusunda 18. ve 19. Yüzyıllarda Yapılan Islahat Çalışmaları", 28.

⁴⁴Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat* (Ankara: Aydın Kitapevi, 2013), 143.

⁴⁵Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, 4; Saydam, *Osmanlı Medeniyeti*, 334.

⁴⁶Öztuna, *Osmanlı Tarihi*, 274.

⁴⁷Şimşek, "Osmanlı Ordusunda 18. ve 19. Yüzyıllarda Yapılan Islahat Çalışmaları", 19.

⁴⁸Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, 137.

bölük halkı da denilmiştir. Mevki olarak yayalardan üstün olmakla birlikte nüfuz bakımından onlardan geri idiler⁴⁹.

Kapıkulu Süvarileri içinde ilk kurulan, Silahtâr bölüğü olup taşıdıkları sarı bayraktan dolayı *Sarı Bayrak* bölüğü olarak isimlendiriliyordu. Fatih Sultan Mehmed dönemine kadar, Kapıkulu Süvari Ocağı'nın baş bölüğü olan silahtâr bölüğü, alaylarda padişahın arkasından giderdi. Fatih döneminde bu önceliklerini Sipâh bölüğüne kaptırmışlardır. Padişahın sol tarafında yürür ve sefere gidilirken ordunun geçeceği yolların açılıp temizlenmesini sağlardı. Ayrıca sefer sırasında padişahın tuğralarının ve yedek atlarının taşınması ile fakirlere sadakaların dağıtılması bu sınıfın görevi idi⁵⁰.

Sipâh bölüğü, ilk dönemlerde yüksek dereceli yöneticilerin ya da aristokrat sınıfın çocuklarından oluşuyordu. Fakat Fatih döneminden itibaren bu ocakta devşirme kökenli askerler ağırlıklı şekilde yer almaya başlamıştır. Sipâh bölüğü, sefere giderken padişahın sağ yanında bulunur, savaşta padişahın arkasında yer alır ve sancak tepelerini tutardı. Çadırları ise sultanın çadırının yanında bulunurdu⁵¹. Silahtar sınıfıyla değişmeli olarak Otağ-ı Hümâyün önünde nöbet tutarlardı. Bu sebeple sancakları kırmızı olup süvari bölükleri içinde en itibarlı sınıf sayılmıştır⁵².

Ulûfeciyân-ı Yemîn ve Ulûfeciyân-ı Yesâr denilen sağ ve sol ulûfeciler sınıfının ne zaman kurulduğu belli değildir. Harp meydanında ve konaklarda padişah sancağının sağında ve solunda bulunur, hazineyi korurlardı. Sipâh ve Silahtâr bölüklerine baş bölükler dendiği gibi Ulûfeci sınıfına da orta bölükler adı verilirdi. Sefer sırasında hazinenin korunmasından sorumlu olmaları bunların önemini artırmıştır. Bu sınıfa sadece Devşirme Ocağı'ndan adam alınmayıp bazen savaşlarda yararlılık gösterenlerden veya velediş denilen süvari evlatlarından da kaydedildiği olurdu⁵³.

⁴⁹Godfrey Goodwin, *Yeniçeriler*, çev. Derin Türkömer (İstanbul: Doğan Kitap, 2011), 68; Özcan, "Osmanlılar", 510; Saydam, *Osmanlı Medeniyeti*, 336.

⁵⁰Şimşek, "Osmanlı Ordusunda 18. ve 19. Yüzyıllarda Yapılan İslahat Çalışmaları", 19.

⁵¹Göksel, "Yeniçeriler", 29.

⁵²Öztuna, *Osmanlı Tarihi*, 274.

⁵³Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, 152.

Gurabâ-i Yemîn ve Gurabâ-i Yesâr denilen sağ ve sol garipleri ise Türklerden seçilen ve savaşta Sancak-ı Şerîf ile merkezdeki ağırlıkları korumakla görevli olan askerî sınıftır⁵⁴. Sefer sırasında orduya odun taşımak da gariplerin göreviydi. Bu askerler, çeşitli İslâm ülkelerinden gazâ savaşlarına katılmak için gelen ve bir anlamda cihad amacıyla yurdunu terk eden gariplerden oluştuğu için savaşlarda büyük bir cesaret gösterirlerdi⁵⁵.

Kapıkulu süvarilerinin evlenmeleri, ocağın kurulduğu günden itibaren serbest bırakılmıştı. Gerektiğinde hızlı bir şekilde toplanabilmeleri için İstanbul, Edirne ve Bursa kentleri arasındaki köy ve kasabalara yerleşmelerine izin verilirdi. Yeniçeri Ocağı'nda uzun süre hizmet etmiş ve muhârebede başarı göstermiş olanlar süvari ocağına alınırdı⁵⁶. Vak'a-i Hayrîyye sırasında Kapıkulu süvarileri padişahın yanında yer almış; fakat bu olayın ardından kaldırılmıştır. Bununla birlikte isteyenlerin modern ordunun süvari saflarına geçmesi sağlanmıştır⁵⁷.

Merkezde yer alan Kapıkulu askerleri her ne kadar ön planda olsa da Osmanlı ordusunun en kalabalık bölümünü eyaletlerde bulunan tımarlı sipahiler oluşturmuştur. Tımarlı sipahiler, kendilerine verilen toprağın bulunduğu yerde oturmak ve sefer zamanı emrindeki askerlerle sefere katılmak mecburiyetinde idiler. Eğer buna riâyet etmezlerse dirlikleri ellerinden alınır hatta önemli bir sefer ise idam cezasına dahi çarptırılırlardı⁵⁸. Dirlik topraklar gelirine göre Has⁵⁹, Zeâmet⁶⁰ ve Tımar⁶¹ olmak üzere üç bölüme ayrılır, genellikle Türk olmayanlara verilmezdi. Zaman zaman gayrimüslimlere de tımar verilmiş ve 15. yüzyılda bazı bölgelerde bu oran %30-50 arasında olmuştur. Fakat ordunun önemli bir bölümünü tımar askerleri oluşturduğu ve tımar topraklarının büyük bir kısmı da

⁵⁴Göksel, "Yeniçeriler", 29.

⁵⁵İnalcık, *Devlet-i Âliyye*, 150.

⁵⁶Şimşek, "Osmanlı Ordusunda 18. ve 19. Yüzyıllarda Yapılan Islahat Çalışmaları", 19.

⁵⁷Öztuna, *Osmanlı Tarihi*, 271.

⁵⁸Ünal, *Osmanlı Müesseseleri*, 68.

⁵⁹Yıllık geliri 100.000 akçeden fazla olan ve yüksek dereceli devlet memurlarına tahsis edilen topraklar. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, 113.

⁶⁰Yıllık geliri 20.000-100.000 akçe arasında olan ve orta dereceli devlet memurlarına maaş karşılığında işletmesi verilen toprak parçası. Karacakaya ve Yücedağ, *Arşiv Vesikaları*, 488.

⁶¹Yıllık geliri 3.000-20.000 akçe arasında olan ve alt dereceli devlet memurlarına maaş karşılığında işletmesi verilen toprak parçası. Karacakaya ve Yücedağ, *Arşiv Vesikaları*, 488.

Türklere verildiği için esasen ordu içindeki Türk ağırlığı da korunmuş oluyordu⁶². Sınırlar genişledikçe eyalet sayısının artmasına bağlı olarak bu sistemin uygulandığı eyalet sayısı da artmıştır. Eyaletlerde, reâyanın geçimini sağlaması ve hakkını korunması için yapılan kanunların uygulanmasında tımarlı sipahinin önemli yükümlülüğü vardı. Dolayısıyla tımarlı sipahinin askerî görevi yanında idarî görevi de bulunuyordu⁶³. Tımar sahibinin savaşta gösterdiği yarar nispetinde dirliğine ilave yapılırdı ve buna da terakkî adı verilirdi. Bu türlü terakkî verilmesi yeniçeriler için de geçerliydi⁶⁴.

Tımarlı sipahi ordusu 17. yüzyılın başlarından itibaren önemini kaybetmeye başladı. Bunda en önemli etken Avusturya ve Alman ordularındaki süvarilerin uzun menzilli ve zırh delen yivli tüfek kullanmalarına karşılık Osmanlı tımar askerlerinin ok-yay, kılıç ve mızrakla donanmış olmasıydı. Daha önce tımar sistemi için ayrılan topraklar, 17. yüzyıldan itibaren Harem ve paşaların giderleri için ayrılmaya başlanmıştır⁶⁵. Bu şekilde önemi azalan ve bozulmaya başlayan tımarlı sipahinin boşluğunu eyaletlerde doldurabilecek güçlü bir askerî örgüt de bulunmadığı için *Büyük Buhran (1596-1610)* denilen ve Osmanlı tarihinin en büyük krizlerinden biri sayılan Celâlî İsyanları ortaya çıkmıştır⁶⁶.

Eyalet ordusu içinde tımarlı sipahilerden başka öncü kuvvet olarak kabul edilen Azebler, Akıncılar, Sekbânlar gibi başka askerî birimlerin de varlığından söz edebiliriz. Azebler, eyalet ordusu içinde öncü piyade birlikleridir. Yeniçeri Ocağı'ndan önce kurulan bu birliklerin en önemli özelliği savaş sırasında ordunun en önünde bulunmaları idi. Dolayısıyla ilk hücumu maruz kalan bunlar olurdu. 16. yüzyıldan itibaren kale muhafızı olarak kullanılmaya başlanan Azebler, II. Mahmud döneminde tamamen kaldırılmıştır⁶⁷. Önce Anadolu'da sonra Rumeli'de oluşturulan azeb askerlerinin tamamı bekâr olup memleketin idarî bölümlerine

⁶²Bilge, *Sultan, Sipahiler, Köylüler, İktisatçılar*, 96; Öztuna, *Osmanlı Tarihi*, 157.

⁶³Gülgün Üçel Aybet, *Avrupa Seyyahlarının Gözüyle Osmanlı Ordusu* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010), 15; Bilge, *Sultan, Sipahiler, Köylüler, İktisatçılar*, 100; Saydam, *Osmanlı Medeniyeti*, 339.

⁶⁴Emine Erdoğan Özünlü, "Osmanlı Ordusunda Bir Motivasyon ve Terfi Kaynağı: Terakki Tevcihi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3/11 (2010): 240; Bilge, *Sultan, Sipahiler, Köylüler, İktisatçılar*, 96.

⁶⁵İnalcık, *Devlet-i Âliyye*, 5.

⁶⁶Sam White, *Osmanlı'da İsyan İklimi*, çev. Nurettin Elhüseynî (İstanbul: Alfa Yayınları, 2013), 254.

⁶⁷Özcan, "Osmanlılar", 511.

göre küçük gruplara ayrılmışlar ve her eyalette bağlı buldukları birer komutanları olmuştur⁶⁸.

Akıncılar, hücum kuvvetlerinin başında yer alır ve ordunun keşif hizmetini görürlerdi. Barış zamanında düşman bölgelerine akınlar yapar, savaş zamanında ise ordunun geçeceği güzergâhı emniyet altına alırlardı⁶⁹. Daha çok Rumeli bölgesinde bulunan akıncılar, kuruluş ve yükselme döneminde çok önemli roller üstlenmişlerdir. Bunlar devletten maaş almazlar, yaptıkları akınlardan ve savaş zamanında elde ettikleri ganimetlerden geçimlerini sağlarlardı⁷⁰. Osmanlı akıncıları, 1595 yılında *Köprü Faciası* olarak bilinen savaş sırasında çok büyük bir kayıp vermiştir. Bu olaydan pek az akıncı kurtulabilmiş, bundan sonra Akıncı Ocağı eski önemini kaybetmeye başlamıştır⁷¹.

Osmanlı Devleti'nin belirli bir dönemine damga vuran ve birçok isimle anılan Sekbânlar ise eyaletlerde tımarlı sipahilerin azalmasına bağlı olarak 17. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmıştır. Tımarlı sipahilerin kademeli olarak azalmasıyla taşradaki yöneticiler kendilerine bağlı ücretli asker yetiştirmeye başlamıştır. Bunların atlılarına levent veya sekbân, yayalarına sarıca ya da besili adı verilmiştir⁷². Milis özelliği gösteren bu kuvvetler savaş zamanında gündelik almış, barış zamanında gündelikleri kesilince eşkıyalık yapmıştır. Özellikle 17. yüzyılda devlet içinde yeniçerilere karşı ikinci büyük askerî grubu oluşturmuşlardır. Örneğin, bu dönemde devlete isyan eden İbşir Paşa, İstanbul üzerine yürüdüğünde emrinde yaklaşık yirmi bin civarında sarıca-sekbân askeri bulunuyordu⁷³.

Eyalet kuvvetleri içinde geri hizmetlerde çalışan sınıflar da bulunuyordu. Bu sınıfların en önemlisi olan Yaya ve Müsellemler; ilk kurulan düzenli ordu olmasına rağmen Yeniçeri Ocağı'nın kurulmasından sonra geri hizmete alınmış ve cephedeki askere erzak taşıma işiyle görevlendirilmiştir. Barış zamanında ise

⁶⁸Şimşek, "Osmanlı Ordusunda 18. ve 19. Yüzyıllarda Yapılan Islahat Çalışmaları", 35.

⁶⁹Göksel, "Yeniçeriler", 68.

⁷⁰Özgür Körpe, "Osmanlı Ordu Teşkilâtında Akıncı Ocağının Yeri ve Çağdaş Türk Silahlı Kuvvetlerine Etkileri", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 13 (2011): 135.

⁷¹Ünal, *Osmanlı Müesseseleri*, 68; Saydam, *Osmanlı Medeniyeti*, 341.

⁷²Öztuna, *Osmanlı Tarihi*, 271.

⁷³İnalcık, *Devlet-i Âliyye*, 125.

maden ocaklarında veya tersanede çalışmışlardır⁷⁴. Yaya ve Müsellemelerin yanında geri hizmetlerde çalışan Cerehor⁷⁵, Canbâzân⁷⁶, Voynuk⁷⁷ ve Martolos⁷⁸ gibi gruplar da mevcuttu⁷⁹.

Ordu, iktidarın güçlü olduğu dönemde padişah otoritesinin en büyük teminatı iken 17. yüzyıldan itibaren gerek merkezde gerek taşrada iktidarı sınırlayan ve devlet düzeninin bozulmasına sebep olan en önemli güç haline gelecektir⁸⁰. Bununla birlikte Osmanlı'nın çok geniş bir alana yayılmasında en etkili faktör askerî sistemdeki başarısı olmuştur. Ordu sadece savaşçılık özelliği ve disiplini ile değil aynı zamanda silah teknolojisiyle de rakiplerine üstünlük sağlamıştır. Ayrıca ilk dönemlerden itibaren gelişmiş bir sanayi faaliyeti ile ihtiyaç duyulan her türlü harp malzemesini daha çok kendi imkânlarıyla üretmiştir⁸¹. Fakat 17. yüzyıldan itibaren bu sistemde aksamalar olmuş ve bu nedenle ilk düzenlemeler askerî sistemde yapılmaya başlanmıştır. Fakat yapılan yenilikler, teknolojik gelişmelerle etkin bir hale getirilememiş ve umulan fayda sağlanamamıştır.

⁷⁴ Ünal, *Osmanlı Müesseseleri*, 75.

⁷⁵ Cerehor: Selçuklular'da ve özellikle Osmanlı Devleti askerî teşkilâtında daha çok geri hizmetlerde geçici olarak kullanılmış olan ücretli asker. Özcan, "Cerehor", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.7 (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 393.

⁷⁶ Canbâzân: Savaş başladığı zaman orduya öncülük eden, cesur bir şekilde kendilerini tehlikeye atmadan çekinmeyen ve ordunun geri hizmetlerinde kullanılan askerî sınıf. M. Tayyip Gökbilgin, "Canbâzân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.7 (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 141.

⁷⁷ Voynuk: Rumeli bölgesinde bulunan hıristiyanlardan oluşturulan ve sınır bölgelerinde istihbarat toplayarak düşmanın durumunu araştıran askerî sınıf. Ayşe Kayapınar, "Voynuk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.43 (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 126.

⁷⁸ Martolos: Genellikle ganimet ve macera peşinde koşan hıristiyanlardan toplanan, sınır bölgelerinin güvenliğini sağlamakla yükümlü ve zaman zaman keşif görevini yürüten askerî sınıf. Özcan, "Martolos", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.28 (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 65.

⁷⁹ Ünal, *Osmanlı Müesseseleri*, 75; Özcan, "Osmanlılar", 511.

⁸⁰ Ahmet Elibol, "Yeniçeriler ve İktidar Bağlamında Osmanlı Sisteminin Dönüşümü", *Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi*, 3/5 (2010): 29.

⁸¹ Şimşek, "Osmanlı Ordusunda 18. ve 19. Yüzyıllarda Yapılan Islahat Çalışmaları", 66.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. II. MAHMUD DÖNEMİ ASKERİ REFORMLARI

Uzun bir süre tarih sahnesinde boy gösteren Osmanlı Devleti, bu süre zarfında 36 padişah görmüştür. Bu uzun tarihi boyunca da çok sayıda isyan ve eşkıyalık hareketiyle karşı karşıya kalmıştır. Yerel idarecilerin baskısı ve merkezî otoritenin de bu yöneticileri gereği gibi denetleyememesi taşradaki toplumsal düzeni bozmuş ve bu da çeşitli göç hareketlerine sebep olmuştur. Gerek göç hareketleri gerekse göçebe aşiretlerin yapısı eşkıyalık hareketlerini ortaya çıkartan en önemli etkenler olmuştur⁸². Ayrıca devletin belli zamanlarda halktan sarıca-sekban bölükleri adıyla tüfekli asker toplaması ve sefere gitmediklerinde bu askerlerin maaşlarını kesmesi de eşkıyalığı artıran bir başka faktör olmuştur⁸³.

Özellikle 17. yüzyılın başlarından itibaren *Küçük Buzul Çağı* denilen iklim olaylarının da etkisiyle bu eşkıyalık hareketleri, devleti derin zaafllara uğratan ve yıkılışa giden süreci başlatan önemli gelişmeler haline gelmiştir⁸⁴. Devlet, bu tür olaylara karşı reformlar yaparak çeşitli adımlar atmışsa da alınan tedbirler yeterli olmamış; 18. yüzyılda bozulmanın artmasıyla birlikte köklü ve planlı ıslahat hareketlerine girişilmiştir. 19. yüzyıla gelindiğinde, devletin tüm alanları kapsayan ıslahatlar yapma zarureti duymasının en önemli sebeplerden biri milliyetçilik hareketleri ise, diğeri de 17. yüzyıldan beri devam eden eşkıyalık hareketleridir⁸⁵. 19. yüzyılın başlarında tahtta bulunan III. Selim (1789-1807), eşkıyalık hareketlerine karşı köklü çözüm yolları aramış ve eyaletlerde güvenliğin

⁸²Şerif Korkmaz, “Âsi ve Eşkîya: Delilbaşı Kadıkıran Mehmed Ağa”, *Kebikeç* 33 (2012): 151.

⁸³Mücteba İlgürel, “Eşkîya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.11 (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 468.

⁸⁴Osmanlı Devleti, 14. ve 15. yüzyıllarda, ordusu ve başkenti için gerekli kaynakların idaresine ve teminine dönük bir sistem kurmuştu. Fakat 16. yüzyıla gelindiğinde nüfus artışına bağlı olarak kaynaklar yetersiz gelmeye başlamış, savaşlar ve doğal afetler köylülerin geçimini ve devletin işesini yeni baskılar altına almıştır. Bu yüzyılın son on yılında görülen şiddetli kış ve ardından gelen büyük kuraklık, can kayıplarını da beraberinde getirmiştir. Bu sırada Avusturya ile savaş halinde olan devlet, savaşı devam ettirecek kaynaklar için yeni adımlar atmış; fakat birkaç yıldır devam eden iklim felaketleri ve tarımsal daralma, Orta Anadolu’da Celâlî İsyanlarının sebeplerinden biri olmuştur. White, *Osmanlı’da İsyân İklimi*, 23.

⁸⁵Oktay Özel, “O İnce Çizgi: Osmanlı Son Dönemi Pratiğinde Eşkîyalıkla Kahramanlık Arasında Salınanlar”, *Kebikeç* 34 (2012), 109.

sağlanması için çeşitli ıslahatlar yapmıştır. Fakat Kabakçı Mustafa öncülüğünde çıkan bir isyanla tahtını kaybetmesi girişimlerini yarım bırakmıştır⁸⁶. III. Selim'den kısa bir süre sonra tahta geçen II. Mahmud (1808-1839), onun başlattığı reformları daha ileriye götürecek ve toplumun her kesimine dokunan ıslahat hareketlerini gerçekleştirecektir⁸⁷.

II. Mahmud'un yaptığı ıslahat hareketlerinde, gerek III. Selim'in, gerekse daha önceki dönemlerde yapılan çeşitli ıslahat hareketlerinin belirgin bir etkisi vardır. Fakat onu diğerlerinden ayıran özellik, Osmanlı tarihinde daha önce hiç kimsenin yapamadığı kadar köklü değişimleri yapmış olmasıdır. Devletin zayıflamasına paralel olarak dış devletlerin müdahaleleri, yüzyıllardan beri süregelen iç sorunlar, köklü değişimleri zorunlu kılmıştır. Bunun sonucu olarak ıslahat hareketlerine girişen II. Mahmud'un en önemli özelliği, çökmeye yüz tutan klasik merkezî düzen yerine modern bir merkezî düzen getirmesidir. Her alanda etkisini gösteren bu değişimin en çok yaşandığı alanlardan biri askerî yapıdaki yenileşme hareketleri olmuştur⁸⁸.

II. Mahmud, bir taraftan 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı, Yunan İsyanı, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı ve Kavalalı Mehmed Ali Paşa İsyanı gibi birçok siyasî sorunla uğraşırken, diğer taraftan da çeşitli kurumlarda devletin gücünü artıracak köklü düzenlemeler yapmıştır⁸⁹. Dolayısıyla II. Mahmud, bir döneme damgasını vurmuş ve bazı tarihçiler tarafından Kanûnî'den sonraki padişahların en büyüğü kabul edilmiştir⁹⁰. Hanedan içinde kendisinden sonra gelen tüm hükümdarların atası olma özelliğine de sahip olan II. Mahmud, çok köklü değişimleri gerçekleştirerek adını başarılı padişahlar arasına yazdırmış, yaptığı yeniliklerin etkisi Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında dahi hissedilmiştir⁹¹.

⁸⁶Çadırcı, "Tanzimat'ın İlanı Sırasında Anadolu'da İç Güvenlik", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih –Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi* 13/24 (1980): 47; Kemal Beydilli, "III. Selim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.36 (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 424.

⁸⁷Muammer Yılmaz, *Reformcu Sultan II. Mahmut* (İstanbul: Selis Yayınları, 2012), 171.

⁸⁸Halil İnalçık ve Mehmet Seyithanoğlu, *Tanzimat* (Ankara: Phoenix Yayınları, 2006), 226.

⁸⁹Çadırcı, *Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, 5.

⁹⁰Lord Eversley ve Sir Valentine Chirol, *Türk İmparatorluğu (1288-1924)*, çev. Sedat Demir ve Billur Manav Arslan (İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2013), 295; Öztuna, *Osmanlı Tarihi*, c.5, 116.

⁹¹Şerafeddin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, c.3 (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1995), 183; İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilât ve İdare Tarihi* (Ankara: Cedit Neşriyat, 2012), 174.

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin sorunlarının büyüklüğü, padişahların yapacağı ıslahatların köklü olmasını gerektirmiş, Rusya ile yapılan savaşlarda alınan yenilgiler ıslahatların askerî alanda yoğunlaşmasını sağlamıştır. İşte II. Mahmud döneminde askerî alandaki ıslahatların yoğun olmasının en önemli sebebi budur. Askerî ıslahatlarla merkezî devleti güçlendirmeyi amaçlayan padişahın diğer alanlardaki reformları ise bu amacın birer tamamlayıcısı durumunda olmuştur⁹². II. Mahmud döneminde yapılan askerî reformları 1826 yılına kadar olanlar ve bu tarihten sonra yapılanlar şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. 1826 yılına kadar yapılan askerî reformlar, bu tarihten sonraki reformların hazırlık safhasını teşkil etmektedir⁹³. Bu askerî reformlardan bahsetmeden önce II. Mahmud döneminde yapılan ilk askerî ıslahatta kendisinden çok Sadrazam Alemdâr Mustafa Paşa'nın etkisinin olduğunu belirtmek gerekir.

1.1.1. Sekbân-ı Cedîd

“Segbân, Cihâdiye, Ecnâd-ı Mürettebe-i Sekbân” ve “Tâlimli Seymen” gibi adlarla anılan ve II. Mahmud döneminin askerî anlamda ilk ıslahatı sayılan Sekbân-ı Cedîd esasen sadrazamlığa atanan Alemdâr Mustafa Paşa'nın emriyle Nizâm-ı Cedîd ordusunun devamı olarak kurulmuştu. Bu ordunun eğitimi için eski Nizâm-ı Cedîd subaylarından Süleyman Ağa'nın görevlendirilmesi, başına da Nizâm-ı Cedîd kumandanlarından Karaman Valisi Kadı Abdurrahman Paşa'nın getirilmesi Nizâm-ı Cedîd'in devamı olduğunu açıkça göstermektedir⁹⁴. Sekbân-ı Cedîd Ocağı, II. Mahmud'un bizzat rol üstlenerek oluşturduğu bir kurum değildir. Bir yeniçeri isyanıyla karşılaşma endişesinden dolayı ocağın kuruluşuna başta padişah olmak üzere birçok devlet görevlisi mesafeli yaklaşmıştır. Alemdâr Mustafa Paşa, gerekli askerî kuvvete ve kendisine sadık adamlara sahip olsa da devlet idaresinde yetenekli değildi⁹⁵. Yanında getirdiği Rumeli askerlerinin İstanbul'daki vezir konaklarına dağıtılmış olmasını fırsat bilen yeniçeriler,

⁹²Cabir Doğan, “II. Mahmut Dönemi Osmanlı Merkezileşme Politikasının Doğu Vilâyetlerinde Uygulanması”, *Turkish Studies*, c.6/4 (2011): 507.

⁹³Özcan, “II. Mahmud ve Reformları Hakkında Bazı Gözlemler”, *Tarih İncelemeleri Dergisi* 10/1 (1995): 14.

⁹⁴Özcan, “Sekbân-ı Cedîd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.36 (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 328.

⁹⁵Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c.5 (Ankara: TTK Yayınları, 1947), 93; Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c.7, çev. Nilüfer Epçeli (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011), 394.

sadrazam konağına saldırarak onu öldürdüler⁹⁶. Alemdâr'ın öldürülmesi üzerine, yeniçerilerin kıskançlığını üzerine çeken ve hâmisiz kalan bu ocağın kaldırılması kolaylaştı. Nitekim yeni kurulan bu ordu, sadrazamın öldürülmesinden iki gün sonra kaldırılmıştır. Ocak kurulurken, yeniçerilerin tepkisinden dolayı Kapıkulu Ocakları içinde bir bölük olduğu söylenmişse de bu söylemin işe yaramadığı görülmüştür. Nitekim sadrazamı öldüren yeniçeriler saraya hücum etmişlerse de buradaki Sekbân-ı Cedîd askeri tarafından geri çekilmeye mecbur bırakılmışlardır. Yeniçeriler, uzun süren kanlı çatışmalar sonucunda Sekbân-ı Cedîd komutanı Süleyman Ağa'nın öldürülmesi üzerine dağıldılar. Ancak bu çatışmalarda Sekbân askerinin cansiperâne savaşmaları yeniçerilerin gözünü korkutmuş, padişahı deviremeyeceklerini anlayan yeniçeriler Sekbân-ı Cedîd'in kaldırılması karşılığında II. Mahmud'un padişahlığına razı olmuşlardır⁹⁷. Dolayısıyla II. Mahmud döneminin bu ilk askerî islahatı başarısız olmuş ve 1826 yılına kadar padişah herhangi bir askerî girişimde bulunmamıştır⁹⁸. Bu süre zarfında II. Mahmud dikkatini daha çok taşrada önemli bir güç odağı haline gelen âyanlara vermiş ve onların gücünü kırmaya çalışmıştır⁹⁹. Ayrıca 1808'den 1826'ya kadar geçen sürede Yeniçeri Ocağı'nın kilit noktalarına kendi adamlarını getirmiş ve 1826 yılında Eşkinci Ocağı'nı kurarak yeniçerilere karşı durabilecek yeni bir askerî sınıf oluşturmaya çalışmıştır.

1.1.2. Eşkinci Ocağı

II. Mahmud, Sekbân-ı Cedîd olayından sonra uzun bir süre askerî islahatlara girişmedi. Fakat bu süre zarfında (1808-1826) Yeniçeri Ocağı'na kendisine samimiyetle bağlı olan kişileri komutan olarak atamaya çalışmış; bunu büyük ölçüde de başarmıştı. 1824 yılına gelindiğinde artık yeniçeri ağalığı dâhil ocağın kilit noktaları padişahın adamları tarafından ele geçirilmiş, bir anlamda uyguladığı bilinçli politika başarıya ulaşmıştı¹⁰⁰.

⁹⁶Ahmed Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c.2 (İstanbul: İlgî Kültür Sanat Yayınları, 2011), 165; Nuri Paşa, *Netâyicü'l-Vukûat*, 231.

⁹⁷Öztuna, *Osmanlı Tarihi*, 119; Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 407.

⁹⁸Çadırcı, *Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, 59.

⁹⁹Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi* (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2007), 27.

¹⁰⁰Ayten Can Tunali, "Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı Kara Ordusunda Yapılanma" (Yayımlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2003), 15; Eversley ve Chirol, *Türk İmparatorluğu*, 307.

Eşkinci Ocağı'nın kurulması, 1820'lerden sonra Osmanlı Devleti'nin uğraştığı siyasî buhranların bir sonucu olmakla beraber Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasına giden yolu açtığı için de önemli bir ıslahattır. Nitekim Sırp ve Yunan isyanlarında hiçbir varlık gösteremeyen ve Mısır valisinin orduları karşısında tutunamayan bir ordunun Rusya'ya karşı duramayacağı ortaya çıkmıştı¹⁰¹. Özellikle Mısır orduları karşısında tutunamamaları padişaha aradığı fırsatı vermiştir.

1826 yılının Mayıs ayında devlet adamlarıyla toplantı yapan padişah, ulemânın da desteğiyle yeni bir ordu kurma kararı aldı. İlk aşamada 7650 asker alınmasının planlandığı bu orduya *Eşkinci* adı verildi¹⁰². Yeniçerilerin tepkisini çekmemek için ilk askerlerin yeniçeri ortalarından seçilmesine karar verildi. Çünkü Nizâm-ı Cedîd ayaklanmasına katılan yeniçerilerin çoğu görev başındaydı ve bu durum başta padişah olmak üzere devlet ricâlini endişelendiriyordu. Bundan dolayı ocağın ayrı bir komutanı olmayıp yeniçeri ağası bu ocaktan da sorumlu tutuldu. Eşkinci Ocağı'na mahsus layiha hazırlandıktan sonra planlandığı şekilde asker yazımına başlandı. Bir süre sonra da eğitime başladılar. Fakat gelişen olaylar Eşkinci Ocağı'nın uzun süreli bir ocak olmasını engelleyecek; Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması sonrasında, Eşkinci birliğinin yerine de Asâkir-i Mansûre-i Muhammedîyye adıyla yeni bir ordu kurulacaktır¹⁰³.

1.1.3. Vak'a-i Hayrîyye

Nizâm-ı Cedîd ve Sekbân-ı Cedîd ordusuna tepki gösteren yeniçeriler yeni kurulan Eşkinci Ocağı'na da tepki göstermeye başladılar. Kısa bir zaman zarfında sayıları yaklaşık beş bin olan Eşkinci neferleri, 12 Haziran 1826 tarihinde padişahın katıldığı bir törenle eğitime başladılar. Yeniçeriler ise yapılan yeniliği kâfir icadı olarak görüyor ve bir an önce bu usulün terk edilerek sorumluların öldürülmesini istiyorlardı¹⁰⁴. Eşkinci Ocağı'na ancak üç gün tahammül edebilen

¹⁰¹Joseph Von Purgsstaal Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, c.9, çev. Bekir Sıtkı Baykal (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 2003), 316; Öztuna, *Osmanlı Tarihi*, 130.

¹⁰²Özcan, "Eşkinci", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.11 (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 471; Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 415.

¹⁰³Lütfi Efendi, *Lütfi Efendi Tarihi*, 93; Özcan, "Eşkinci", 471.

¹⁰⁴Çadırcı, "Anadolu'da Redif Askerî Teşkilâtının Kurulması", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi* 8/14 (1963): 64.

yeniçeriler, 15 Haziran 1826'da tarihteki son isyanlarını başlattılar¹⁰⁵. Devletin en önemli askerî kuvveti oldukları halde harp usullerinin gerektirdiği tâlimleri dahi yerine getirmeyen bir kurumun millete hayır getirmeyeceği çoktan ortaya çıkmıştı¹⁰⁶.

19. yüzyılın hiciv şairi Keçecizâde İzzet Molla'nın çok meşhur olan dörtlüğünde işaret ettiği gibi yüzyıllardır küfrân-ı nimet içinde padişahları tahttan indiren, devlet adamlarının nicesini ortadan kaldıran yeniçeriler, 14 Haziran 1826 yılında Etmeydanı'nda¹⁰⁷ toplandılar¹⁰⁸. Henüz talime başlayan Eşkinci Ocağı'nı istemediklerini beyan edip ocak ağası Celalettin Ağa'nın konağına hücum ederek yağmaladılar¹⁰⁹. Öldürülmekten son anda kurtulan Ağa, durumu padişaha bildirdi. Esasen devlet adamları, olası bir isyanda alacakları tedbirleri önceden planlamışlardı. Çünkü ertesi gün başta Şeyhülislâm olmak üzere ulemâ ve medrese öğrencileri ile beraber İstanbul halkının da ordunun padişaha sadık diğer bölükleriyle beraber sancak-ı şerîf altında toplanması ve yeniçerilerin fazla direnememesi bu görüşü güçlendirmektedir. 15 Haziran'da bir iç savaşla kışlaları yerle bir edilen ve her türlü hatırası ortadan kaldırılan bu olaya *Vak'a-i Hayrîyye* denilmesi, Yeniçeri Ocağının halk üzerinde bıraktığı olumsuz imajla ilgilidir¹¹⁰.

Osmanlı Devleti'nin emperyal sistemi olan Devşirme Sistemi'nin kalkmasından sonra bozulmaya başlayan bu ocağın ilgâsı Osmanlı tarihinin dönüm noktalarından biri olarak kabul edilmiştir¹¹¹. Yaklaşık üç asırdır iktidarı etkileyen bu güç odağının ortadan kaldırılması köklü değişimleri de beraberinde getirmiştir¹¹². Bu değişimlerin başında Asâkir-i Mansûre-i Muhammedîyye adlı

¹⁰⁵Özcan, "Eşkinci", 471; Yılmaz, *Reformcu Sultan*, 174.

¹⁰⁶Lütfî Efendi, *Lütfî Efendi Tarihi*, 97.

¹⁰⁷Osmanlılar zamanında İstanbul'un Aksaray semtinde Yeni Odalar adıyla anılan yeniçeri kışlalarının ortasındaki meydana verilen isim. Özcan, "Etmeydanı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.11 (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 497.

¹⁰⁸"Tecemmû eyledi meydân-ı lahme/ Edip küfrân-ı nîmet nice bâği/ Koyup kaldırmadan ikide birde/ Kazan devrildi söndürdü ocağı". Naci Okçu, "Keçecizâde İzzet Molla", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.23 (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 562; Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 425.

¹⁰⁹Danışmend, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c.4, 154; Tunalı, "Osmanlı Kara Ordusunda Yapılanma", 16.

¹¹⁰Özcan, "II. Mahmud ve Reformları", 10/1: 14.

¹¹¹Ortaylı, *İdare Tarihi*, 242.

¹¹²Ahmet Turan Alkan, *II. Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2013), 26; Goodwin, *Yeniçeriler*, 242.

yeni bir ordunun kurulması, Seraskerlik makamının oluşturulması, mehter marşının yasaklanması ve Bektaşî dergâhlarının kapatılması gelmektedir¹¹³. Bektaşî tarikatı yediği bu siyasî darbenin sonucu olarak uzun bir süre etkinliğini yitirmiştir¹¹⁴.

II. Mahmud'un Yeniçeri Ocağı'nı kaldırarak yaptığı en önemli değişimlerden biri de devlet idaresinde askerın ağırlığını azaltarak mülkîyenin ağırlığını artırmasıdır. Ayrıca mülkîye rütbeleri ile askerî rütbeleri kesin olarak birbirinden ayırmış; asker kökenli valilerin buldukları eyaletlerde sadece mülkî işlerle ilgilenmelerini temin etmiştir¹¹⁵.

1.1.4. Asâkir-i Mansûre-i Muhammedîye

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması aynı zamanda yeni bir ordunun kurulmasını gerektiriyordu. Çünkü bu dönemde devletin uğraştığı isyanlar ve dış sorunlar bir askerî boşluğu kaldırmıyordu¹¹⁶. Vak'a-i Hayrîyye'nin hemen sonrasında, Nizâm-ı Cedîd'e dönmeye de cesaret edilemediğinden yeni bir ordu için asker yazımına başlandı ve bu iş için bir nizamnâme hazırlandı. Buna göre; başıboş gezenler ve mühtediler ocağa alınmayacak, on beş ve otuz yaş arasında olanların kaydı yapılacaktı¹¹⁷. Ordu mevcudu ilk etapta subaylar hariç on iki bin nefer ve her birine tertip denen 8 kısım olarak tasarlandı¹¹⁸. 1828 yılında *Asâkir-i Muntazama-i Muvazzafa-i Hâssa* ve *Asâkir-i Muntazama-i Muvazzafa-i Mansûre* olarak kendi içinde iki bölüme ayrılacak olan bu ordunun mevcudu kısa zamanda altmış bine ulaştı¹¹⁹. Bu bölümlerden Hâssa askerleri sadece başkentte bulunurken Mansûre askerleri imparatorluğun önemli bölgelerine dağıtılacaktı. Ancak 1828'de yapılan bu düzenlemeler yeterli olmamış, bu nedenle 1832 ve 1834

¹¹³Klasik dönemde sefere çıkan her komutana serasker veya serdâr denilmiş olmakla beraber Yeniçeri Ocağı kaldırılınca artık bir unvan olarak değil bir makam olarak seraskerlik varlığını sürdürmüştür. Daha fazla bilgi için bkz. Yüksel Çelik, "Serasker", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.36 (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 547-549; Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 439.

¹¹⁴Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002), 162; Yılmaz, *Reformcu Sultan*, 188.

¹¹⁵Özcan, "II. Mahmud ve Reformları", 10/1: 19.

¹¹⁶Karal, *Osmanlı Tarihi*, 154.

¹¹⁷Özcan, "Asâkir-i Mansûre-i Muhammedîye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.3 (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 457; Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 442.

¹¹⁸Lütfî Efendi, *Lütfî Efendi Tarihi*, 140.

¹¹⁹Nuri Paşa, *Netâyicü'l-Vukûat*, 297.

yıllarında değişiklik yapılmıştır. Bununla beraber Yunan İsyanı ve ardından yapılan Osmanlı-Rus Savaşı, kısa süre içinde bu ordudan verim alınmasını engelleyecektir.

Yeni kurulan bu orduda kullanılan silahlar ve giysiler dâhil her şey yeni bir anlayışla uygulandı. Ancak bu ordunun yetiştirilmesinde en önemli güçlük subay eksikliğiydi. Bunun için önce Mısır valisinden bu iş için subaylar istendi¹²⁰. Bu da çare olmayınca Prusya'dan subaylar getirildi¹²¹. Getirilen subaylar içinde, ileride Almanya'nın siyasi birliğinin kurulmasında büyük başarılar elde edecek olan Helmuth von Moltke de bulunmaktaydı¹²². Fakat gelen subayların düşük rütbeli olması, istenilen sonucu vermedi ve er sayısının artmasına karşılık komuta heyeti, modern savaş teknikleri bakımından geri kaldı¹²³. Böyle bir ihtiyacı karşılamak ve Avrupa tarzı subay yetiştirmek amacıyla 1834 yılında İstanbul'da Harp Okulu açıldı. Aynı yıl bu ordunun ihtiyaçları için *Asâkir-i Mansûre Hazinesi* adıyla yeni bir hazine kuruldu ve bazı sancakların gelirleri buraya aktarıldı¹²⁴. 1834 yılında Redif birliklerinin kurulmasıyla beraber *Asâkir-i Mansûre* yerine *Asâkir-i Nizâmiye* ifadesi uzun yıllar kullanılacaktır¹²⁵.

1.1.5. Harp Okulu'nun Kurulması

II. Mahmud'un ıslahatlarının en önemli yönlerinden biri, birbirini tamamlamaya yönelik olmasıdır. Bu cümleden olarak Mekteb-i Tıbbîyye ve Mekteb-i Ulûm-ı Harbîyye'in açılması sayılabilir¹²⁶. Modern bir ordu kurulmuş

¹²⁰Lütfi Efendi, *Lütfi Efendi Tarihi*, 143; Yılmaz, *Reformcu Sultan*, 193.

¹²¹III. Selim döneminde Osmanlı ordusunda Fransız geleneğinin oluşmasına karşılık bu dönemde Prusya ekolü tercih edilmiştir ve ordudaki Prusya etkisi devletin yıkılışına kadar devam etmiştir. Daha fazla bilgi için bkz. Ahmet Turan Alkan, *II. Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2013), 28.

¹²²Moltke, 1835-1839 yılları arasında yüzbaşı rütbesiyle Türkiye'de bulundu. 1858 yılında Alman genelkurmay başkanı oldu. 1870 yılında Prusya'nın Fransa'yı yendiği ünlü Sedan Savaşı'nın komutanı olarak dünya tarihinde büyük bir askerî şöhrete sahip olmuştur. Daha fazla bilgi için bkz. Kemal Beydilli, "Moltke", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.30 (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 267-268.

¹²³Karal, *Osmanlı Tarihi*, 155.

¹²⁴Çadırcı, *Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, 60.

¹²⁵Özcan, "Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye", 458.

¹²⁶Yeni kurulan *Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye* ordusuna hizmet edecek doktorların modern bir tıp eğitimiyle yetiştirilmesinin amaçlandığı bu okulun adı kaynaklarda *Tıbhâne-i Âmire* olarak geçer. Avusturya'dan Karl Ambros Bernard bu okula muallim olarak atanmış ve yabancı doktorlar da burada ders vermiştir. Daha fazla bilgi için bkz. Nil Sarı, "Mekteb-i

olduğundan bu orduyu yönetecek zabıtânın da aynı derecede eğitilmiş olması gerekiyordu. Bu amaçla da modern bir askerî okulun açılması gerekiyordu. Devlet yöneticileri, bu şekilde yetişen subayların önemini daha önce Mısır valisinin orduları, kendisinden sayıca fazla olan Osmanlı ordularını mağlup edince kavramışlardı. Mısır valisinin 1825 yılında modern eğitim veren harp okulunu açması ve bunun faydasını görmesi devlet adamlarında bu düşünceyi ortaya çıkarmıştı. Fakat henüz Yeniçeri Ocağı kaldırılmadığı için devlet adamlarının böyle bir işe girişmesi mümkün olamamıştı¹²⁷. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla beraber artık bu konuda engel kalmamış ve “Ekol Militer, Mekteb-i Ulûm-i Harbîyye, Mekteb-i Fünûn-i Harbîyye, Asâkir-i Hâssa-i Şâhâne, Mekteb-i Hâssa” gibi isimlerle anılacak olan okulun açılması çalışmalarına başlanmıştır¹²⁸.

Bugünkü Kara Harp Okulu'nun temeli sayılan bu okulda Fransızca öğretilmiş ve daha sonra başka şehirlerde de aynı okuldaki açılmıştır. Okul ilk açıldığında halktan pek rağbet görmedi. Aileler, çocuklarını bu okula vermekten çekindiği için ilk zamanlarda sokak çocukları veya yetimler buraya kaydedilmiş; ayrıca ders verecek subay sıkıntısı da çekilmiştir¹²⁹. Bu sebeple okulda çoğunlukla Avrupa'dan getirilen subaylar ders veriyor bazen de öğrenciler Avrupa'ya gönderiliyordu. Toplam dokuz yıllık bir eğitim veren kurum, 1846 yılında Mekteb-i Harbîyye adını alacak ve kurmaylık eğitimi de vermeye başlayacaktır¹³⁰. Harbîyye'nin tam anlamıyla kurumsallaşması Tanzimat Dönemi ve sonrasında olmuştur.

1.1.6. Redif Askerî Teşkilâtı'nın Kurulması

Osmanlı kaynaklarında tam adı Redif-i Asâkir-i Mansûre olarak geçen bu ordunun kuruluşundaki ilk amaç, Asâkir-i Mansûre-i Muhammedîyye adıyla kurulan orduya destek vermek ve eyaletlerde iç güvenliği sağlamaktır. Osmanlı

Tıbbiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.29 (İstanbul: TDV Yayınları, 2004), 2-5.

¹²⁷Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, 190.

¹²⁸Özcan, “Harbiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.16 (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 115; Mektep açılmadan önce dönemin önemli devlet adamlarından Hüsrev Paşa, padişaha yazdığı bir tezkirede, Fransa'nın askerî okulu Ecole Militaire tarzında bir okul kurulması fikrinden bahsetmiş; bu sebeple Osmanlı kaynaklarında zaman zaman bu isim de kullanılmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Tunalı, “Osmanlı Kara Ordusunda Yapılanma”, 15.

¹²⁹Karal, *Osmanlı Tarihi*, 154.

¹³⁰Alkan, *Ordu ve Siyaset*, 29.

topraklarının genişliği dikkate alındığında sadece bir orduyla bu toprakları korumak mümkün değildi¹³¹. Yeniçeriler çoğunlukla başkentte bulunuyor; fakat ülkenin önemli şehirlerinde de istihdâm ediliyordu. Yerine kurulan ordunun sadece başkentte bulunacak olması eyaletlerde güvenlik sorununu ortaya çıkardı. Dolayısıyla askerlik çağına gelen kişileri az bir masrafla savaşa hazırlayacak ve buldukları bölgede güvenliği sağlayacak yeni bir orduya ihtiyaç vardı. İşte bu ihtiyacı karşılamak amacıyla 1834 yılında çıkarılan bir kanunnâme ile Redif birliklerinin kurulmasına karar verildi. Redif birliklerinin kurulmasındaki bir diğer amaç tımar sistemi ile alakalıdır. 1812 yılından itibaren Osmanlı Devleti, tımar sistemini yavaş yavaş kaldırmaya başlamıştı. Tımar sisteminde sipahi, bulunduğu bölgenin güvenliğinden de sorumlu olduğu için sistemin kaldırılmasıyla eyaletlerde bir güvenlik sorunu çıkmaya başlamıştır. 1834 yılına gelindiğinde neredeyse bu sistemin uygulandığı eyalet kalmamıştı. Bu sebeple Redif teşkilâtının kurulması, tımar sisteminin işlevsiz kalmasından dolayı taşrada oluşacak ve devlet otoritesini zayıflatacak her türlü harekete karşı bir önlem olarak düşünülmüştür¹³².

Redif teşkilâtının kurulmasında üçüncü amaç eyaletlerdeki yöneticilerin, kendi bölgelerinde güvenliği sağlamalarına yardımcı olan kapı halkının durumu ile ilgilidir. Kapı halkı ile Redif teşkilâtının kurulması arasındaki ilişkiye çok fazla değinilmemiştir. Kapı halkı, 19. yüzyıla gelindiğinde taşrada güvenliği bozan ve rahatsızlık oluşturan bir kurum haline gelmişti. Dolayısıyla Redif teşkilâtının kurulması, devleti bu problemden kurtaracak; böylece taşradaki valilerin kapı halkı beslemelerine gerek kalmayacaktı.

Hazırlanan Redif kanunnâmesine göre her sancakta bin dört yüz kişiden oluşan taburlar kurulacak, askere alınacak kişiler 23-32 yaşlarındaki gençlerden kura çekme yöntemi ile belirlenecekti. Halkın bu yeni orduya desteğini artırmak üzere ileri gelen ailelerin çocukları da subay olarak atanacak, ayrıca Asâkir-i Mansûre ordusundan emekli olanlar isterlerse bu orduya katılabilecekti¹³³. Bu ordunun ihtiyaçları için Redif Hazinesi adıyla yeni bir hazine kurulmuş ve her

¹³¹Özcan, “Redif”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.34 (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 524.

¹³²Çadırcı, *Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, 62.

¹³³Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, 190.

sancağın yıllık masrafının yirmi bin kuruşu geçmemesi kararlaştırılmıştır¹³⁴. Redif birliklerinin oluşturulduğu sancaklarda valilere Müşir unvanı verilmiş ve bu askerlerin komutanı olarak görevlendirilmiştir¹³⁵. II. Mahmud, Redif birliklerine önem vermiş, eğitimlerini bizzat takip etmiş, bazen de kendisi komuta etmiştir¹³⁶. Sonraki yıllarda zaman zaman Redif birlikleriyle ilgili düzenlemeler yapılmaya devam edecektir. II. Mahmud'un son zamanlarında Redif birliklerinin mevcudu yüz bin civarında iken 1853 yılında yüz elli bin olacaktır¹³⁷. Redif sayısının kuruluşundan itibaren sürekli artması devletin bu kurumdan beklentileriyle yakından alakalıdır.

Redif teşkilâtı hangi amaçla kurulmuş olursa olsun, hem iç güvenliğin sağlanmasına yardımcı olmak, hem de tımar sistemi ve kapı halkının durumundan kaynaklanan sorunlara çözüm bulmak amacıyla atılmış önemli bir adımdır.

1.1.7. Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî

II. Mahmud'un askerî ve idarî ıslahatlarının temelinde, köhnemiş kurumların yerine Avrupa tarzında ve işlevsel kurumların kurulması düşüncesi yatmaktadır. Bu düşüncenin bir adımı olarak Divân-ı Hümâyun'un kaldırılmasını sayabiliriz. Divân işlevini kaybettiği için yerine nâzırlıklar ve bazı meclisler kuruldu¹³⁸. Klasik dönemde divân, padişahın yanında danışma meclisi hüviyetinde önemli bir kurumdu. Fakat bu kurum kaldırılınca devlet işlerinde padişaha danışmanlık yapacak kurumların boşluğu ortaya çıktı. II. Mahmud bu boşluğu doldurabilmek için nâzırlıkların yanında çeşitli danışma meclisleri kurdu. Divân-ı Hümâyun'da görüşülen devlet işleri artık bu meclislerde görüşülecekti¹³⁹. “Dâr-ı Şûrâ-yı Bâbîâlî, Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî, Meclis-i Umûr-ı Sıhhîye” ve “Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye” işte bu sebeple kurulmuştur. Ayrıca Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra padişah, yapacağı ıslahatların niteliği konusunda devlet adamlarıyla toplantılar yaparak fikir alışverişinde bulunuyordu.

¹³⁴Çadırcı, “Redif Askerî Teşkilâtının Kurulması”, *Tarih Araştırmaları Dergisi* 8/14: 70.

¹³⁵Cevat Aksu, “Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004), 5.

¹³⁶Nuri Paşa, *Netâyicü'l-Vukûat*, 298.

¹³⁷Özcan, “Redif”, 525.

¹³⁸Kemal Beydilli, “II. Mahmud”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.27 (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 355.

¹³⁹Karal, *Osmanlı Tarihi*, 157.

Kurulacak olan meclisler bu toplantıların resmî bir hüviyete bürünmesi için önemli bir adım olmuş ve bu amaçla ilk olarak Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî kurulmuştur¹⁴⁰.

II. Mahmud'un askerî bir meclis kurma fikri, Mısır valisi Mehmed Ali Paşa'dan kaçarak İstanbul'a gelen Selim Paşa'nın önerisiyle olmuştur. Mehmed Ali Paşa'nın kurduğu Divân-ı Cihâdiye'nin bir benzerinin başkentte kurulması düşünülmüş ve Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî, bu düşüncenin bir sonucu olarak 1837 yılında kurulmuştur¹⁴¹.

Kurulan bu meclisin en önemli görevleri; kişilerin askerlikle ilgili sorunlarını çözüme kavuşturmak, askerlik işlerinin belli bir çerçevede yürütülmesini sağlamak, askerî düzenlemeler hakkında yeni fikirler oluşturmak ve yeni askerlik usullerini takip ederek Türk ordusunun ilerlemesi yolunda tedbir almaktır¹⁴². Bu meclisin kuruluşu, II. Mahmud'un son yıllarına denk gelmiş, dolayısıyla onun döneminde somut bir şey ortaya koyamamıştır. Fakat Tanzimat Döneminde ve sonrasında bu kurumun Osmanlı askerî sistemine önemli faydaları ve etkileri olmuştur¹⁴³.

II. Mahmud'un Vak'a-i Hayrîyye'den sonra olağanüstü bir hızla ıslahatlara giriştiği görülmektedir. Kışlalarda kalmış, binbaşı kıyafetiyle yeni kurulan süvari birliklerine komuta etmiş, hatta bir eğitim sırasında attan düşerek yaralanmıştır. Kızına asker üniforması giydirerek kışlalara götürmesi askerliğe verdiği önemi ifade etmektedir¹⁴⁴. Sadece kara ordusuna değil donanmaya da önem vermiştir. Bu amaçla Navarin'de yakılan donanmayı yenilemeye çalışmış ve ilk kez buharlı gemiler satın alarak donanmayı da modernleşmeye gayret etmiştir¹⁴⁵. II. Mahmud döneminde yapılan ve üzerinde çok durulmayan bir diğer yenilik Delil kurumunun kaldırılmasıdır. Bu kurumun giderek bozulması ve eyaletlerde devletin güvenliğini zedelemesi, zaman zaman merkezî idareyi bu kuruma karşı tedbir almaya yöneltmiştir. Gerek Anadolu gerek Rumeli'de halka bir hayli sıkıntı veren

¹⁴⁰Çadırcı, *Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, 185; Lütfi Efendi, *Lütfi Efendi Tarihi*, c.4-5, 896.

¹⁴¹Aksu, "Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî", 9.

¹⁴²Karal, *Osmanlı Tarihi*, 157.

¹⁴³Aksu, "Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî", 62.

¹⁴⁴Özcan, "II. Mahmud ve Reformları", 10/1: 19.

¹⁴⁵Yılmaz, *Reformcu Sultan*, 193.

bu kurum için III. Selim döneminde bazı düzenlemeler yapılmışsa da bu yeterli olmamıştır. Halkın gittikçe artan şikâyetleri karşısında II. Mahmud, bu kurumu kaldırmıştır. Redif birliklerinin kurulması da Delil Kurumunun kaldırılmasından doğabilecek aksaklıkları gidermeye yönelik bir adım olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. KAPI HALKI VE DELİL KURUMU

2.1.1. Kapı Halkı

Kapı halkı tabiri, önemli devlet hizmetinde bulunan kişilerin kapılarında besledikleri hizmetçiler veya askerler için kullanılmıştır. Osmanlı'da yaygın olarak kullanılmaya başlanması 15. yüzyıldan itibaren olmuştur. Gerek Büyük Selçuklu gerekse Anadolu Selçuklu Devletlerinde eyaletleri yöneten kişilerin yanlarında, ıktâ askerleri ile birlikte başka askerlerden de bahsedilmesi bu sistemin Osmanlı Devleti öncesinde var olduğunu göstermektedir¹⁴⁶. 15. yüzyılın önemli tarihçilerinden Tursun Bey, *Tarih-i Ebû'l-feth* isimli eserinde bu tabiri kullanmıştır. Padişahın çıktığı seferleri anlatırken bazen Anadolu askeriyeye bazen de yeniçerilerle beraber kapı halkını zikretmiştir¹⁴⁷. 15. yüzyıl için kapı halkı ifadesi, padişaha bağlı kapıkulu askerlerini ifade etmek için kullanılmış, Kapıkulu tabiri ise 16. yüzyılın ortalarından itibaren kaynaklarda kullanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla kapı halkı tabiri ilk zamanlarda, padişahın hizmetinde bulunan ve seferlere katılan kapıkulu askerlerinin genel adı olarak kullanılmış, 17. yüzyıldan itibaren tüm saray halkını ifade edecek şekilde bir anlam kazanmıştır. Bu yüzyılın sonlarından itibaren vezir-i âzam, vezir, beylerbeyi gibi yüksek dereceli devlet görevlilerinin ve ulemânın hizmetinde bulunan kişiler için de kapı halkı tabiri kullanılmaya başlamıştır¹⁴⁸. Bu sebeple kapı halkı ifadesi ilk olarak kapıkulu askerleri ve saray erkânı için, ardından devlet memurlarının kapılarında besledikleri hizmetçiler veya askerler için kullanılan bir ifade olmuş ve en geniş anlamını kazanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlarında padişahın yanında bulunan kapı halkı zamanla imparatorlukta yöneticilerin kapılarına da yayılmıştır. Bundaki en

¹⁴⁶Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, 53.

¹⁴⁷Tursun Bey, *Târih-i Ebû'l-feth*, haz. Mertol Tulum (İstanbul: Kapı Yayınları, 2013), 44-92.

¹⁴⁸Mehmet İpşirli, "Kapı Halkı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.24 (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 344.

önemli etken sınırların genişlemesine bağlı olarak taşrada iç güvenliği sağlama mecburiyetidir. Yöneticiler, buldukları bölgelerde otoritelerini güçlendirmek ve savaflara belli bir sayıda askerle katılmak amacıyla bu tür birlikler oluşturmaya başlamıştır¹⁴⁹. Kapı halkı, devlet görevlilerinin kapılarındaki askerler dışında, diğer işlerde kullandıkları ve askerlikle ilgisi olmayan maiyeti de kapsamaktadır. Fakat gerek masrafı gerekse etkisi itibariyle askerî maiyet daha öncelikli olduğu için kapı halkı denilince akla önce askerler gelmektedir. Bu sebeple devlet adamlarının kapılarında ve himayelerinde bulunan bu tür askerlere kapılı yeniçeri de denilmiştir¹⁵⁰.

Özellikle 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kapı halkının sayısında önemli bir artış görülmüştür. Gerek merkezdeki görevliler gerekse eyaletlerdeki yöneticiler, kalabalık kapı halkına sahip olmayı bir güç göstergesi olarak görmüş ve bunun için sayılarını artırmaya çalışmışlardır. Ayrıca tımar sisteminin bozulması ve Osmanlı askerî sistemindeki değişimler de kapı halkının sayısında bir artış meydana getirmiştir. Çünkü tımar sisteminin işlevini yitirmeye başlamasıyla birlikte yöneticiler işsiz ve topraksız kalan kişileri savaflara götürmeye, savaflardan sonra memleketlerine göndermeyip kapılarında istihdâm etmeye başlamışlardır. Her ne kadar bir yöneticinin satın aldığı köleler de kapı halkı zümresine girmekte ise de esas kapı halkı işte bu işsiz ve topraksız kişilerden oluşmaktaydı¹⁵¹. Gerek askerî görevlileri gerek diğer istihdâm edilenleri düşündüğümüzde herhangi bir yöneticinin maiyetinde oldukça fazla kapı halkı bulunduğunu ve yöneticinin rütbesi yükseldikçe kapı halkı sayısının da arttığını söyleyebiliriz.

Taşradaki yöneticilerin kapı halkının artmasındaki sebeplerden biri de sarıca-sekban bölüklerinin özelliğinden kaynaklanmaktaydı. Sefere gitmedikleri zaman maaşları kesilen bu gruplar; halkı soymaya ve kanunnâmelerde tespit edilen vergiden birkaç misli fazlasını alarak halka eziyet etmeye başlıyorlardı¹⁵². Özellikle Anadolu'da Celâlî eşkıyası denilen bu gruplar zamanla devlete isyan

¹⁴⁹Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı* (Ankara: TTK Yayınları, 2013), 10.

¹⁵⁰Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, 492.

¹⁵¹İpşirli, "Kapı Halkı", 344.

¹⁵²Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik Düzenlik Kavgası "Celâlî İsyânları"* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009), 364.

eden paşaların himayesine girecekler; böylece belirli zamanlarda kapı halkı içinde bu tür eşkıyalar da görülmeye başlayacaktır¹⁵³.

Bir yöneticinin gücü, kapısında beslediği maiyetinin sayısı ile ölçüldüğü için bu durum ona büyük bir itibar ve gelecekte daha yüksek bir görev garantisi sağlıyordu. Bu nedenle beş yüz kişiden az kapı halkı ile bir göreve giden valilere itibar edilmemekteydi¹⁵⁴. Bu kadar kalabalık bir zümreyi beslemek başlı başına bir sorun olmuş ve 17. yüzyıldan itibaren önemli asayiş sorunları ortaya çıkmaya başlamıştır. Sayısı az olmakla birlikte bazı yöneticiler ise kalabalık kapı halkını ziraat ve ticaretle refah içinde geçindirmiş; herhangi bir yağmaya izin vermemiştir¹⁵⁵.

18. yüzyılda kapı halkı istihdâmı tüm özellikleriyle sürmüştür. Hatta bu dönemde tımarlı sipahilerin yerini tamamen kapı halkı almıştır. Bu cümleden olarak merkezden taşra yöneticilerine gönderilen emirlerde, orduya katılmak için gelirken kapı halkını da beraberinde getirmesi emredilmiştir¹⁵⁶. 19. yüzyılda ise bu sistem yavaş yavaş zayıflamaya ve önemini kaybetmeye başlamıştır. Ancak bir önceki asırda tımarlı sipahilerin yerini alan ve sayıları gittikçe azalan kapı halkı bu asırda, özellikle Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra eyalet ve sancak merkezlerinde onların bazı hizmetlerini belirli bir süre yürütmüşlerdir¹⁵⁷. Fakat devletin merkezleşmesine paralel olarak yapılan askerî ıslahatların sonucunda bu sistem ortadan kalkmıştır. Kapı halkı içerisinde en son ortadan kaldırılan grup ise II. Mahmud döneminde deliller olacaktır.

Osmanlı tarihinde kapı halkının çokluğuyla şöhret bulan birçok isim vardır. Örneğin Merzifonlu Kara Mustafa Paşa beş bin civarında kapı halkına ve bu kadar kalabalık bir nüfusu geçindirecek büyük bir servete de sahipti. Türk aileler içerisinde yaklaşık dört yüz kişilik kapı halkı olan varlık ve dirlik sahibi birçok aile bulunduğunu düşündüğümüzde Kara Mustafa Paşa'nın bu kadar

¹⁵³İnalçık, *Devlet-i Âliyye*, 6.

¹⁵⁴Çadırcı, *Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, 18.

¹⁵⁵İpşirli, "Kapı Halkı", 344.

¹⁵⁶BOA, C.A.S., 772/32648, 29 Rebülevvel 1107/07 Kasım 1695; BOA, C.A.S., 759/32005, 20 Receb 1182/30 Kasım 1768.

¹⁵⁷Çadırcı, *Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, 25.

kalabalık bir maiyete sahip olması abartılı gelmemelidir¹⁵⁸. Yine Kanûnî devri defterdârlarından İskender Çelebî altı binden fazla kapı halkına sahip olmuş ve bunların büyük bir kısmı da kölelerden meydana gelmiştir¹⁵⁹. Kapı halkının fazla olması sadece merkezdeki devlet adamlarına has bir özellik değildir. Örneğin, 1715 yılında Dukakin¹⁶⁰ Sancağı Mutasarrıfı¹⁶¹ Tahir Paşa'ya gönderilen bir emirde iki bin nefer kapı halkıyla orduya katılması istenmiştir¹⁶². Sadece bir bölgedeki mutasarrıfın bu kadar kalabalık bir maiyetinin olmasından hareketle eyaletlerdeki yöneticilerin kapı halkının mevcudunun, küçük bir ordu oluşturacak sayılara ulaştığı tahmin olunabilir.

2.1.2. Deli ya da Delil Kurumu

Sözlük anlamı olarak, aklî melekeleri yerinde olmayan kişilere deli denildiği gibi gözü pek olan veya tasavvufta cezbe tutulan kişilere de deli denilmiştir¹⁶³. Fakat söz konusu ifade Osmanlı Devleti'nde, eyalet askerleri içinde olup özellikle sınır bölgelerine yakın yerlerde konaklayan ve çoğunluğu Türklerden oluşan; bu özellikleriyle akıncılara benzeyen atlı bir askerî sınıf için kullanılmaktadır¹⁶⁴. Bu askerlere deli isminin verilmesi savaşlarda gösterdikleri olağanüstü cesareten ve hayatlarını hiçe saymalarından dolayı olmuştur. Nitekim 17. yüzyılda İstanbul'a gelen Antoine Galland yazdığı eserinde delilerden de bahsetmiş ve bu askerlerin kendilerini tehlikeye atmak hususunda gösterdikleri azimden hayranlıkla söz etmiştir. İstanbul'da bir geçit töreni izleyen Galland; delilerin de süvari kıtası şeklinde bu geçitte yer aldığını, atlarının pars derisiyle kaplandığını, kıyafetlerinin de anlatılmaya layık derecede garip olduğunu belirtir. Ayrıca üstlerine kaplan derisinden ceket sardıklarını, renkli elbiseler giydiklerini ve bazılarının sırtlarında iki kanat taşıdığını ifade ederek bu gösteriş karşısında

¹⁵⁸Samiha Ayverdi, *Ne İdik Ne Olduk* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2007), 15.

¹⁵⁹İpşirli, "Kapı Halkı", 344.

¹⁶⁰Arnavutluk sınırları içindeki Dirin nehri kenarında olup Rumeli eyâletine bağlı bulunan bir sancak. Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları* (Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2006), 157.

¹⁶¹Mutasarrıf: Bir sancağın en büyük mülkî amiri. Karacakaya ve Yücedağ, *Arşiv Vesikaları*, 486.

¹⁶²BOA, C.DH., 235/11718, 29 Muharrem 1127/04 Şubat 1715.

¹⁶³Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, "Deli", c.2 (İstanbul: Dergâh yayınları, 1977), 225.

¹⁶⁴Abdullah Turhal, *Osmanlı'nın Muhteşem Süvarileri Deliler* (İstanbul: Doğan Kitap, 2011), 27; Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, c.2 (Ankara: TTK Yayınları, 2016), 566.

insanın kendisini savaş meydanındaymış gibi hissettiğini yazmaktadır¹⁶⁵. Zamanla bu askerlerin adı Delil olarak değiştirilmiş ve kaynaklarda bu şekilde yazılmışsa da halk arasında yine eski isimleriyle anılmışlardır. Hangi tarihten itibaren delil adının verildiği hakkında bilgi bulunmamakla birlikte son dönem kaynaklarında Delil Ocağı olarak ifade edildiği bilinmektedir¹⁶⁶.

Ocağın ne zaman kurulduğu hakkında kesin bir bilgi olmamakla beraber 15. yüzyılın sonlarından itibaren önce Rumeli bölgesinde ortaya çıkmış, bir süre sonra ise kurumsallaşmıştır¹⁶⁷. Fakat Osmanlı'nın ilk dönem kaynaklarından Neşrî'de delillerle ilgili bir kayıt, bu askerlerin daha önce de istihdâm edildiğini göstermektedir. Neşrî, II. Kosova Savaşı'nı anlatırken "*Deri takıyyeli delilerin atları boynunda öten ziller dürtüşdükleri küffârın nâle ve figânları idi. Bu tarz-ı garîp ve tavr-ı acîb ile bölük bölük kâfirlere, köpeksiz koyuna kurt girer gibi koyuldular*" ifadesiyle açık bir şekilde delillerden bahsetmektedir. Bu kayda göre delillerin deriden yapılmış bir başlık yanında garip tarzları ve acayip tavırlarıyla dikkat çektiklerini ve düşmana saldırırken oldukça cesur olduklarını anlıyoruz¹⁶⁸. Neşrî'nin bu kaydı esas alındığında, delillerin 15. yüzyılın ilk yarısından itibaren orduda bulunduğu; fakat yaygınlaşmasının yüzyılın sonlarına doğru olduğu ve bir süre sonra da kurumsallaşıp ocak haline geldiği söylenebilir.

Delil teşkilâtı, önce Rumeli bölgesinde Semendire ve Bosna gibi önemli merkezlerde kurulmuştur. Bu teşkilâtın önce Rumeli'de kurulması o dönemin siyasi durumuyla yakından ilgilidir. II. Bayezid'in saltanatının sonlarına doğru genel bir otoritesizlik halinin ortaya çıkması ve yerine gelen I. Selim'in daha çok Doğu siyaseti gütmesi, Rumeli'de bulunan beyleri; ortaya çıkabilecek haçlı tehditlerini önleyebilmek için kendi emirleri altında yeni ve özel bir atlı süvari birliği kurmaya yöneltmiştir¹⁶⁹. Bu şekilde kapı halkı olarak ortaya çıkan ve zaman içinde sistemleşen Delil teşkilâtı içinde Türklerden başka Slav, Boşnak,

¹⁶⁵ Antoine Galland, *İstanbul'a Ait Günlük Hatıralar*, c.1, çev. Nahit Sırrı Örik (Ankara: TTK Yayınları, 1987), 117.

¹⁶⁶ Türk Ansiklopedisi, "Deli", c.12 (Ankara: MEB yayınları, 1964), 474.

¹⁶⁷ Özcan, "Deli", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.9 (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 132; Metin And, "XVI. Yüzyılda Eyalet Askerleri ve Deliler", *Hayat Tarih Mecmuası*, 1/4 (1970): 14.

¹⁶⁸ Neşrî, *Cihannümâ*, 302.

¹⁶⁹ Turhal, "Deliler", *Atlas Dergisi* 12 (2012): 49.

Arnavut gibi Rumeli gençleri de bulunuyordu. Teşkilât ilk olarak Rumeli bölgesinde kurulduğu için daha çok o bölge halkından seçilen iri yarı ve cesur gençlerden oluşuyordu. İlerleyen yüzyıllarda Anadolu’da da bu teşkilâtın yayılması, içindeki Türk unsurunun bariz bir şekilde artmasına sebep olacaktır¹⁷⁰.

Ocağa katılmak isteyen kişilerin sahip olması gereken bazı temel özellikler bulunuyordu. Gösterişli bir fiziğe sahip olmak, cesaretiyle savaş becerisini kanıtlayabilmek ve silah kullanmadaki ustalık bu özelliklerin en önemlileri idi. Ancak bu şartları yerine getirebilen ve eğitimlerini başarıyla tamamlayabilenler, törenle yemin edip delillere mahsus başlık giyerek ocağa resmen dâhil olurlardı¹⁷¹. Bu şekilde her millettten asker alma özelliği ocağın kaldırılmasına kadar devam etmiştir.

Delillerin giysileri ve savaşlardaki durumları, ne için bu isimle anıldıkları hakkında fikir vermektedir. Başlıklarından çizmelerine kadar tüm giysileri sırtlan, pars, aslan ve kurt gibi vahşi hayvanların postlarından yapılmış olup vücutlarını da kartal tüyü ile kaplardı. Delillerin belki de en ayırt edici özelliği işte bu kıyafetleri olmuştur. Dar ve kısa elbiseler giyerler, sırtlarında vahşi hayvanların postları ile kartal kanadından yapılmış kanatlarla gezerlerdi. Sadece kendileri değil bindikleri atlarının örtüleri de aynı şekilde aslan, ayı veya kurt gibi vahşi hayvanların postuyla kaplanıyordu¹⁷². Ayaklarına ucu sivri ve genellikle sarı renkte deri çizme giyerlerdi. Çizmenin arkasında *serhatlık* denen bir çeşit mahmuz bulunurdu. Ayrıca bindikleri atların çok güçlü ve heybetli olması da bir başka özellikleridir. Bu acayip giysiler içerisinde en önemlisi başlıkları idi. Benekli sırtlan, samur, kaplan veya leopar gibi hayvanların derisinden yapılan ve üzerine kartal tüyü takılan başlıklar oldukça gösterişliydi. Bu başlıklar zamanla delillerin en önemli özelliği haline gelmiştir. Üst düzey devlet adamlarının kapı halkı ve askerî maiyetleri çok süslü ve gösterişli olmasına rağmen deliller daha çok başlarına giydikleri bu kalpaklarla diğerlerinden ayırt edilmişlerdir¹⁷³. Ayrıca son dönemlerde yapılan yazışmalarda “başlarına delil kalpağı iktisa kılmayarak

¹⁷⁰Özcan, “Deli”, 132.

¹⁷¹And, “XVI. Yüzyılda Eyalet Askerleri”, 1/4: 14; Turhal, *Deliler*, 28.

¹⁷²Ömer Bosnavî, *Bosna Tarihi*, haz. Kamil Su (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979), 121; Saydam, *Osmanlı Medeniyeti*, 342.

¹⁷³Galland, *Günlük Hatıralar*, 98.

cümlesi arz ve edebleriyle vilâyetlerinde ziraat ve harâsetleriyle meşgul olmaları, *“kalpakları alınıp serseri gezmekten alıkonulmaları”* ve *“ocakları kâidesi veçhile kalpağı alınıp vilâyetleri cânibine”* gönderilmeleri söz konusu olmuştur¹⁷⁴. Bu yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla delilerin kalpak giymemeleri, görevlerine son verilmesi anlamını içermektedir. Bu sebeple başlıkları ocağın en önemli sembolü olmuştur. Delillerin ayırt edici giysilerinden biri de sırtlarına taktıkları kanatlarıdır. Büyük kartal tüylerinden oluşturulan ve koltuk altlarından bir kemerle sırta bağlanan iki gösterişli kanat takarlar ve düşman üzerinde çok etkili bir izlenim bırakırlardı. Ayrıca *yazılan gelir başa* inancıyla hareket ettikleri için savaşlarda en önde yer alıp kesin sonuç alınmaya ve düşman geri çekilinceye kadar savaşırlardı¹⁷⁵. Savunma amaçlı olarak zırh kullanmazlardı. Kaderlerinde ne varsa sadece onu yaşayacaklarına ve ölümün, nerede olurlarsa olsunlar onları yakalayacağına olan inançları delillerin daha cesur savaşçılar olmasını sağlamıştır. Silah olarak akıncı gruplarının kullandığı kılıç, mızrak, pala ve gürz gibi silahları kullanıyorlardı. Yalnız kullandıkları mızrak diğer savaşçıların mızraklarına göre oldukça uzun olduğu için bu onlara önemli bir avantaj sağlıyordu. Kalkanları ise oldukça geniş ve kartal tüyü ile süslenmiş olurdu¹⁷⁶.

Delil teşkilâtında 50-60 kişi bir *bayrak* oluşturur ve bunların başındaki kişiye de Delilbaşı unvanı verilirdi. Fakat devletin son dönemlerinde on kişinin bir bayrak oluşturmasına izin verilmiştir¹⁷⁷. Ayrıca hangi vilâyette kaç bayrak delil askeri bulunması gerektiğine dair bir emir yayınlanmışsa da bu emre çok az uyulmuştur¹⁷⁸. Delilbaşı olan kişinin fakir halkı korumasına ve görevini hakkıyla yerine getirmesine dikkat edilirdi. Ayrıca bir bölgede halka zulüm eden delilbaşı varsa görevinden azledilerek yerine bir başkasının alınması istenirdi¹⁷⁹.

¹⁷⁴BOA, C.A.S., 6/193, 5 Rebûlevvel 1246 /24 Ağustos 1830; BOA, C.A.S., 354/14673, 5 Ramazan 1238/16 Mayıs 1823; BOA, C..DH., 10/457, 8 Rebûlevvel 1239/12 Kasım 1823.

¹⁷⁵Türk Ansiklopedisi, “Deli”, 474.

¹⁷⁶Turhal, *Deliler*, 31.

¹⁷⁷BOA, C.A.S., 701/29439, 29 Şâban 1217/25 Aralık 1802.

¹⁷⁸Bu emre göre; Şam’da 60 bayrak; Erzurum’da 45 bayrak; Karaman ve Rakka’da 30 bayrak; Aydın, Trabzon, Diyarbakır ve Trablusşam’da 25 bayrak; Sivas, Çıldır, Musul, Maraş, Hama ve Menteşe’de 20 bayrak; Kayseri, Van, İçel ve Kilis’te 15 bayrak; Niğde, Kırşehir, Sultanönü, Çorum, Karesi, Akşehir, Aksaray ve Alaiye’de 10 bayrak ve Kars’ta 4 bayrak olmak üzere toplamda 529 bayrak delil askerinin oluşturulması istenmiştir. BOA, C.DH., 286/14253, 29 Zilhicce 1245/21 Haziran 1830.

¹⁷⁹BOA, HAT., 105/4158, 29 Zilhicce 1215/13 Mayıs 1801.

Delilbaşların buldukları bölgede ileri gelen kişilerden seçilmesine de dikkat edilirdi. Bu şekilde daha çok delil askeri bulabilecekleri ve kapısında buldukları yöneticiye daha iyi hizmet edecekleri düşünülmüştür. Delilbaşların bölgenin ileri gelenlerinden olması özelliğinin ilk dönemlerden itibaren uygulandığına dair bir bilgi yoktur. Fakat 19. yüzyılda özellikle Rumeli'den merkeze gönderilen bazı arizalarda¹⁸⁰, delilbaşının yerli halktan seçilmesi için izin istenmesine bakarak son dönemlerde böyle bir durumun olduğu söylenebilir¹⁸¹. Delilbaşların emrinde gönüllü ağası ve bölük ağası gibi unvanlar taşıyan daha küçük rütbeli zabıtlar da vardı. Ocağa girmek isteyen kişi *zobu* adıyla önce bir ocak ağasının yanına verilir ve burada ocağın kaidelerini öğrenirdi. Devlete sadakat göstereceğine, hiçbir savaştan geri dönmeyeceğine söz vererek liyakatini kanıtlayan kişiler, başlarına kalpak giydirilerek bir yemin töreniyle ocağa kaydedilirdi¹⁸². Ocağın oldukça sıkı bir disiplini olduğunu bu işleyiş ve yemin merasiminden anlaşılmaktadır. Bununla birlikte yeminine sadık kalmayanlar ve ocağın gerektirdiği özelliklerin dışına çıkanların başlarından kalpakları alınıp ocaktan kovuluyordu¹⁸³.

Cesaretlerinden dolayı ocaklarını Hz. Ömer'e nispet ederler, onu kendilerine pir olarak kabul ederlerdi¹⁸⁴. Mustafa Nuri Paşa, delil birliklerinin 1689 yılından itibaren kurulduğunu; fakat İran'a sefer yapan Hasan Paşa'nın bu birlikleri 1723 yılında bir düzene soktuğunu söylemekte ve delillerin kendilerini Hz. Ömer'e dayandırmalarını da bu birliklerin İran'a duydukları şiddetli düşmanlıkla açıklamaktadır. Daha önceleri devlet adamlarının kapılarında sarıca-sekban bölükleri kullanılır iken bunlar arasından Celâli eşkıyası çıkmaya başlayınca yerlerine tüfenkçi ve delil birliklerinin kurulduğunu söylemektedir. Aynı kayda göre disiplinleri bozulmaya başladığından, iş bulamamış delilbaşlar bayrakları altında toplanan ayak takımı ile ahâliye zulmetmişlerdir¹⁸⁵. Nuri Paşa, delil birliklerinin önce Rumeli yakasında istihdâm edildiğini, başlarına üst tarafı kara çuhadan ve alt tarafı kuzu derisinden bir başlık taktıklarını ifade etmiştir. 17.

¹⁸⁰Küçük makamlardan yüksek makamlara yazılan yazı. Karacakaya ve Yücedağ, *Arşiv Vesikaları*, 481.

¹⁸¹BOA, *HAT.*, 1143/45459, 11 Rebülevvel 1238/26 Kasım 1822.

¹⁸²Lütfi Efendi, *Vak'anüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, c.1-2, çev. Ahmet Hazerfen (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999), 458.

¹⁸³Özcan, "Deli", 133.

¹⁸⁴Uzunçarşılı, "Deli", *MEB İslam Ansiklopedisi*, c.3, (İstanbul: MEB Yayınları, 1963), 516.

¹⁸⁵Nuri Paşa, *Netâyicü'l-Vukûat*, c. 3-4, 111.

yüzyıl kaydını, Delil Ocağı'nın kuruluşu için vermesi büyük ihtimalle, delil birliklerinin bu yüzyıldan itibaren Anadolu'da da istihdâm edilmesiyle alakalı olmasındandır. Lütfî Efendi ise delillerin kendilerinin bile menşe ve asıllarını neden Hz. Ömer'e nispet ettiklerini bilmediklerini söyler¹⁸⁶.

16. yüzyılda önemli hizmetleri görülen bu askerî sınıf 17. yüzyılda Anadolu'da yaygınlaşmıştır. Özellikle uzayan savaşlar ve tımar sisteminden kaynaklanan aksaklıklar yüzünden valiler kapılarında daha fazla delil askeri beslemeye başlamış, böylece gittikçe çöken tımarlı sipahilerin yerine bu askerlerin sayısı artmıştır. 17. yüzyılda orta rütbeli bir paşanın kapısında iki yüz civarında delil askerinin bulunması ve savaş zamanlarında sayılarının daha da artması, sayılarının çok kalabalık olduğunu göstermektedir¹⁸⁷. Öyle ki belirli zamanlarda fakir halkın emniyetinin sağlanması ve çıkan isyanların bastırılması için delil askerleri kullanılmaya başlanmış ve bu askerlerin komutanlarıyla birlikte devriye çıkmaları için çeşitli yazışmalar yapılmıştır¹⁸⁸. Bu şekilde deliller, eşkıyalara karşı başlarındaki delilbaşılarda birlikte cansiperâne bir şekilde savaşmışlardır¹⁸⁹.

Delil Ocağı'nın yaygınlaşmasında, devlet birtakım beklentiler içinde olmuştur. Delil askerleri her şeyden önce kapı halkı içerisinde sayılıyordu. Bu sebeple kalabalık bir askere sahip olmak, taşradaki yöneticiler için iftihar vesilesi oluyor ve o bölgede merkezî otoritenin sağlanmasına katkıda bulunuyordu. Yazışmalarda, ocaktan muteber bir ocak olarak bahsedilmesi, devlete sağladığı faydanın büyüklüğünü ifade etmektedir. Devletin bu ocaktan beklentisi, vezir ve beylerbeyi dairelerinde istihdâm olunmak, fukaraya zulüm gibi kötü hareketlerden sakınmak, kapılarında buldukları yöneticilerin sözünden çıkmamak, ocağa yakışmayacak hareketlerden uzak durmak şeklinde özetlenebilir¹⁹⁰.

¹⁸⁶Lütfî Efendi, *Lütfî Efendi Tarihi*, 458.

¹⁸⁷Galland, *Günlük Hatıralar*, c.2, 138; Saydam, *Osmanlı Medeniyeti*, 342.

¹⁸⁸BOA, *HAT.*, 725/34563, 05 Muharrem 1229/28 Aralık 1813.

¹⁸⁹Erzurum Valisi Celâleddin Paşa'ya sadâretten gönderilen bir emirde, Küçük Alioğlu ismindeki eşkıyanın yakalanıp idam edilmesi istenmiş; vali bu iş için iki bin civarında bir süvari ile kendi delilbaşısını isyancılar üzerine göndermiştir. Yaklaşık on saatlik bir muhârebeden sonra, cephaneye kalmadığından valinin kuvvetleri geri çekilmek zorunda kalmıştır. Fakat bir sonraki muhârebede delilbaşının gayretleriyle eşkıya dağıtılmış ve öldürülen asilerin kesilen başları İstanbul'a gönderilmiştir. BOA, *HAT.*, 740/35049, 01 Zilkade 1231/ 23 Eylül 1816; BOA, *HAT.*, 732/34756, 15 Zilkade 1231/ 07 Ekim 1816.

¹⁹⁰BOA, *C.A.S.*, 970/42228, 09 Rebûlevvel 1208/15 Ekim 1793.

Kanûnî (1520-1566) döneminde Gazî Hüsrev Bey'in bin kişiden fazla delil askeri olmasından hareketle 17. yüzyıla gelindiğinde sayılarının oldukça arttığı söylenebilir¹⁹¹. Yine aynı dönemlerde sadrazamların Divân-ı Hümâyün toplantılarına giderken maiyetlerinde yeniçeriler ve divân çavuşlarının yanı sıra delilleri de bulundurmaları, bu kurumun devlet katında kabul gördüğünü göstermektedir¹⁹². Deliller bu tür toplantılarda en önde giderler ve sadrazama yol açarlardı. Köprülü Fâzıl Ahmed Paşa'nın maiyetinde iki bin civarında delil askerinin bulunması, delillerin merkezde de kalabalık bir şekilde istihdâm edildiğini ve önemlerinin arttığını göstermektedir. Yeniçerilerin ve diğer kapıkulu askerlerinin, zaman zaman isyan etmelerine karşılık deliller isyan etmemiş ve efendilerinin en önemli güvencelerinden biri olmuşlardır¹⁹³.

Deliller, hizmet ettikleri beylerden maaş alıyorlar, bir anlamda onların şahsî koruması oluyorlardı. Barış zamanında beylerinin kapı halkı vazifesini görüyor, savaş zamanında asıl ordunun öncü ve artçı birliklerini oluşturuyorlardı. Delillerin hizmet etkileri yöneticilerin kapılarında mûkim olmaları çok önemliydi. Herhangi bir yöneticiye bağlı olmayıp başıboş gezen delil tâifesine iyi gözle bakılmazdı. Bu sebeple delilbaşılar, zaman zaman bir yöneticiye bağlı olduklarını ve başıboş gezmediklerini söyleme ihtiyacı hissetmişlerdir¹⁹⁴. Buna karşılık bir bölgeye atanan yönetici de o bölgede başıboş gezen delil askerini maiyetine almak istemiştir¹⁹⁵. Delilbaşılar, herhangi bir yöneticinin kapısında istihdâm edilmek için zaman zaman arizalar yazmışlardır¹⁹⁶. Başıboş gezen deliller, bazen eşkıyalık yapmış, bu durum da ocağın itibarını zedelemiştir. Özellikle Anadolu ve Rumeli arasında başıboş gezen delillerle ilgili, buldukları mahalden başka bir bölgeye gönderilmemeleri hususunda merkez ve taşra arasında çeşitli yazışmalar olmuştur¹⁹⁷. Bu şekilde başıboş gezen ve kaynaklarda *kapusuz delil askeri* olarak nitelendirilen gruplar, gittikleri yerlerde yöneticilere sıkıntı çıkarmış; o bölgede rahat dolaşabilmek ve halkın mallarını yağmalamamak için bitmez tükenmez

¹⁹¹Türk Ansiklopedisi, "Deli", 474.

¹⁹²Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı* (Ankara: TTK Yayınları, 1988), 146.

¹⁹³Turhal, *Deliler*, 43.

¹⁹⁴BOA, *HAT.*, 421/21713, 29 Şevval 1248/21 Mart 1833.

¹⁹⁵BOA, *HAT.*, 751/35468, 05 Zilhicce 1236/03 Eylül 1821.

¹⁹⁶BOA, *HAT.*, 752/35516, 29 Zilhicce 1238/06 Eylül 1823.

¹⁹⁷BOA, *HAT.*, 676/33013, 15 Muharrem 1240/09 Eylül 1824.

isteklerde bulunmuşlardır¹⁹⁸. Bu sebeple son dönemde, yöneticilerin kapılarında bulunan delil askerlerinin artık işe yaramadığı ve yerlerine Asâkir-i Mansûre-i Şâhâne askerinin istihdâm edilmesi gerektiği gündeme gelmiş; taşradaki bazı yöneticiler bu yöndeki isteklerini merkeze iletmışlerdir. Bu cümleden olarak delil askeri yerine Diyarbakır ve Rakka'da üç bin, Adana ve Maraş'ta iki bin Asâkir-i Mansûre askeri istihdâm edilmiştir¹⁹⁹. Delil askeri yerine Asâkir-i Mansûre'nin istihdâmı imparatorluğun tüm bölgelerinde uygulanmaya başlamış; fakat eyalet yöneticileri, bu askerlerin masraflarının merkezden ödenmesini talep etmiştir²⁰⁰. Herhangi bir yöneticinin kapısında bulunan bir delil askerine günlük belli bir miktarda akçe verildiği gibi belirli miktarda et, pirinç, tereyağı, ekmek ve yıllık olarak elbise de verilirdi. Fakat kapısız gezen bir delil askerinin bu imkânlardan mahrum olması yanında ahâliye vereceği zarardan dolayı ağır bir ceza alması hatta öldürülmesi de söz konusu olmuştur²⁰¹.

Deliller savaş meydanında Rumeli Beylerbeyi'nin emri altında savaş düzeni alırlardı. II. Kosova savaşından başlayarak Osmanlı'nın yaptığı birçok savaşta bulunmuşlar ve devletin genişlemesine katkı yapmışlardır. Sayılarının artmasına bağlı olarak bu kurum da diğer askerî gruplar gibi gittikçe bozulmaya başlamıştır. En itaatsiz dönemleri 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başlarında olup bu dönemde Anadolu ve Rumeli halkına bir hayli sıkıntı vermeye başlamışlardır²⁰².

Delil Ocağı'nın yöneticiler ve halk üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. Bu etki ilk zamanlarda olumlu iken gittikçe olumsuz bir hale gelmiştir. Bazı belgelerde, "*delil ocağı öteden beri kadîm ve muteber ocak olup delil zümresinden olmayarak sahte delil kıyafetinde bulunanların ocakları kâidesi üzere kalpağı alınıp vilâyetlerinde kesb ü çiftiyle meşgul olmak üzere memleketlerine def' ve irsâl olunmak bâbında tenbihâtı hâvi*" isteklerin olmasından hareketle; bazı eşkıyalık hareketlerinin bu ocakla ilgisi kurulabilir²⁰³. Bazı Celâlî eşkıyalarının deli veya delibaşı sıfatıyla bilinmesi, bu ocaktan

¹⁹⁸BOA, HAT., 1232/48010-B, 15 Şevval 1245/09 Nisan 1830.

¹⁹⁹BOA, HAT., 516/25229, 27 Rebîülâhir 1243/17 Kasım 1827.

²⁰⁰BOA, HAT., 678/33036, 23 Rebîülevvel 1243/14 Ekim 1827.

²⁰¹Galland, *Günlük Hatıralar*, 138.

²⁰²Uzunçarşılı, "Deli", 517.

²⁰³BOA, C.ZB., 20/957, 15 Receb 1238/28 Mart 1823.

yetişmeleri sebebiyledir. Deli Hasan, Dağlar Delisi ve yeğeni Deli İlahi, Delibaşı İnce Arap gibi eşkiyaların bu şekilde isimlendirilmesi Delil Kurumu ile eşkiyalık arasında bir ilişki ortaya ıkarmaktadır²⁰⁴.

Ocak içinde savaşlarda emeği geçen kişilere zaman zaman bazı ihsan ve rütbeler verilmiş, Dvn-ı Hümâyun'dan bu yönde kararlar ıkmıřtır²⁰⁵. Deliller, savaş dışında da sadakatlerini göstermekten çekinmezlerdi. Örneğin III. Murad'ın (1574-1595) oğullarının sünnet düğününde bir grup delil, binicilik maharetlerini sergiledikten sonra çıplak bedenlerine sapladıkları kesici aletlerle, acıya dayanma güçlerini ve bu yolla padişaha ölümüne bağlılıklarını sergilemişlerdir. Bunlardan birisi koluna beş büyük bıçak sokmuş, diğerı karnına iki kılıç saplamış; bir diğerı de karnından derisine yay sokmuştur. Bu gösteri sırasında iki delil askerinin kan kaybından ölmeleri üzerine padişah bu türlü gösterileri yasaklamıřtır²⁰⁶.

Deliller hizmet ettikleri ve kapısında buldukları yöneticilerden 12 veya 15 akçe günlük alırlardı. Bazı tarihçiler delillerin yalnız sefer sırasında akçe aldıklarını ve bu parayla geçindiklerini, hizmet ettikleri beylerden ayrıca günlük bir ücret almadıklarını ifade etmiřlerdir²⁰⁷. Fakat sefer olmadığı zamanlarda bu askerlerin geçimlerini sağlaması mümkün değildir. Dolayısıyla sefer sırasında günlük akçelerine ek olarak bir sefer creti aldıkları ifade edilebilir. Bu paranın ödenemediği zamanlarda, o bölgeden alınacak bazı vergi gelirlerinin delillere aktarıldığı grlmektedir²⁰⁸. Bunun için bazı zamanlarda delilbaşılara, silahları tam ve atları seçkin olmak kaydıyla alacaklarına karşılık senet imzalanıp verilir ve ücretleri ödendikten sonra masraf defterine kaydedilirdi²⁰⁹. Delil askerlerinin ordudan atıldığı durumlarda alacakları ödenir, denemeyenler ise o bölgedeki bir gelire mahsup edilirdi²¹⁰. Devletin zayıflaması ve buna bağlı olarak ekonomik durumun kötüleşmesiyle beraber delillere günlük akçe ödenmesinde güçlük çekilmiştir. Böylece birkaç aylık alacakları birikmeye başlamış ve bu durum hoşnutsuzluk yaratmıştır. Özellikle çıkan isyanların bastırılmasında, deliller

²⁰⁴ zcan, "Deli", 134.

²⁰⁵ BOA, C.ZB., 25/1242, 05 şevval 1204/18 Haziran 1790.

²⁰⁶ And, "XVI. Yüzyılda Eyalet Askerleri", 1/4: 15; Turhal, *Deliler*, 52.

²⁰⁷ And, "XVI. Yüzyılda Eyalet Askerleri", 1/4: 14.

²⁰⁸ BOA, C.AS., 195/8061, 24 Zilhicce 1245/16 Haziran 1830.

²⁰⁹ BOA, C.ML., 707/28855, 05 şevval 1216/08 şubat 1802.

²¹⁰ BOA, HAT., 999/41869, 19 Reblhir 1226/13 Mayıs 1811.

kendilerine maaş ödenmemesini suistimal etmişlerdir. Örneğin Rumeli Valisi Mehmed Paşa'nın merkeze gönderdiği bir mektupta, Galos taraflarında çıkan bir isyanı bastırmak için delil askerlerinin gönderilmek istendiğini; fakat bu askerlerin birikmiş ulûfelerini almak için ayak dirediklerini ifade ederek acele para istenmiştir²¹¹.

Deliller, günlük aldıkları akçe ve sefer sırasında kendilerine verilen ücretin dışında savaşımlardan elde edilen ganimetten de pay almışlardır. Ayrıca bazen halkın mallarını yağmalayarak ekonomik güçlerini daha da arttırmışlardır. Özellikle delilbaşı konumunda olan kişiler bu şekilde servet artırarak devletin başına bela olacak ve merkezî otoritenin zayıflamasına bağlı olarak devleti bir hayli yıpratacaklardır. Devlet, eşkıyalık hareketlerine girişen delilbaşılardan nakit, emlak, hayvan ve hububatları dâhil olmak üzere tüm mallarını müsadere edecektir²¹². Gerek yöneticilerden aldıkları paralar gerekse yağma hareketlerinden elde ettikleri ganimetlerle birlikte delilbaşılardan, kendi zamanlarına göre bir hayli zenginleşmişlerdir. Örneğin 18. yüzyılın sonlarına doğru Halep'in Eriha bölgesinde bir savaşta öldürülen ve malı müsadere edilen Delilbaşı Kara Hüseyin'in muhalledât defteri, delillerin edindiği servetle ilgili önemli bir fikir vermektedir. Kara Hüseyin'in tüm varlığı en ince ayrıntısına kadar kayıt altına alınarak Halep'e nakledilmiş ve burada Beytülmâl Emîni vasıtasıyla satılarak elde edilen yüklü miktardaki gelir hazineye aktarılmıştır²¹³. Bir eyaletin küçük bir bölgesindeki delilbaşının, o dönemin şartlarına nazaran oldukça hatırı sayılır bir servete sahip olduğu görülmektedir. İmparatorluğun daha merkezî ve zengin bölgelerindeki delilbaşılardan ise daha fazla zenginliğe ulaşmışlardır. Tüm bunlara bakarak delilbaşılardan; emirlerindeki delillerle askerî güç ve kapılarındaki yöneticilerin manevî nüfuzuyla siyasî bir güç elde etmenin yanında servetleriyle ekonomik bir güç odağı hâline geldikleri görülmektedir.

Deliller savaşlarda korkutucu görünüşleriyle düşmana saldırır, barış zamanında ise sınır bölgelerindeki düşman tecavüzlerini önler ve karşı akınlarda bulunurlardı. Bu durum daha çok akıncı gruplarını anımsatmakla birlikte delillerin

²¹¹BOA, *HAT.*, 929/40309, 05 Ramazan 1238/16 Mayıs 1823.

²¹²BOA, *C.ML.*, 53/2494, 20 Receb 1218/05 Kasım 1803.

²¹³BOA, *C.ML.*, 613/25271, 29 Şevval 1208/30 Mayıs 1794.

onlardan bazı farkları bulunmaktadır. Hatalı bir değerlendirme sonucu akıncıların bir kolu sanılan deliller, serhat kulu olmakla beraber hem kuruluş hem yapı bakımından akıncılardan farklıdır²¹⁴. Akıncılar, akıncı beyinin idaresinde iken, deliller beylerbeyi ya da sancakbeyi gibi yöneticilerin kapılarında görevli idi. Ayrıca akıncıların kıyafetleri, delillere oranla daha az süslü ve gösterişli idi.

II. Kosova Savaşı'ndan başlamak üzere birçok meydan muhârebesinde üstün hizmetler gösteren delillerin son kahramanlıkları 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı sırasında olmuştur. Bu savaşlar sırasında deliller muazzam bir cesaret ve muhârebe becerisi göstermişler; ayrıca Rus piyadesi üzerinde yıkıcı bir etki bırakmışlardır. Savaş sırasında Serdâr-ı Ekrem ve Sadrazam Reşid Paşa da delillerle birlikte hücum katılmış; bu hücum sırasında esir düşme tehlikesiyle karşı karşıya kalan sadrazam, deliller tarafından kurtarılmıştır²¹⁵. Delillerin bu savaşta gösterdiği kahramanlıklar, sadrazamın merkeze gönderdiği tahrirâtta ve bu tahrirâtları getirip götürülen Tatarların ifadelerinde açıkça görülmektedir. İfadelerde harbin bu safhası ayrıntısıyla anlatılmış ve ordunun diğer kısımlarına nazaran delil askerlerinin daha fazla işe yaradığı belirtilerek orduya biraz daha delil süvarisi gönderilmesi istenmiştir²¹⁶. Fakat aynı sadrazam bir süre sonra Delil Ocağı'nın kaldırılması yönünde padişaha görüş bildiren telhisler²¹⁷ yazacaktır. Buna göre ocağın kaldırılması ve bu tabirin kullanılmaması, yönetici dairelerinde delillerin istihdâm edilmemesi ve yararlılıkları görülenlere çeşitli rütbeler verilmesini padişaha tavsiye edecektir²¹⁸. Bu savaşlar sırasında İstanbul'da bulunan İngiliz subayı Adolphus Slade, delillerin kahramanlıklarını ayrıntılı bir biçimde anlatmaktadır:

Türklerin ünlü deli süvarileri öylesine bir hızla atıldılar ki Rus süvarileri hayatlarında bu kadar hızlı at sürmemişlerdir. Deli süvarileri bununla da yetinmeyip kale nizamına girmiş Rus piyade kıtaları üzerine at sürdüler. Piyadeyi kılıçtan geçirdikleri gibi iki Rus topunu da ganimet olarak aldılar. Deliler Allah Allah nidalarıyla atlarını sürdüler ve kale nizamı almış Rus kıtalarını dağıttılar. İki saat süren bu saldırı ve can pazarında, deli süvarileri adeta spor yapıyor gibiydiler. Piyade birliklerinin acziyle eğleniyorlar, din kardeşleri de kanlı döğüşü gurur ve sevinç içinde seyrediyorlardı. Ellerindeki mızrakları havaya atıp tekrar tutarak

²¹⁴Körpe, "Osmanlı Ordu Teşkilâtında Akıncı Ocağının Yeri", 13: 143.

²¹⁵Özcan, "Deli", 134.

²¹⁶BOA, HAT., 1013/42472, 14 Zilhicce 1244/17 Haziran 1829.

²¹⁷Sadrazam tarafından padişaha, görüşünü kısaca belirtmek amacıyla yazılan yazı. Karacakaya ve Yücedağ, *Arşiv Vesikaları*, 487.

²¹⁸BOA, HAT., 1079/43961, 19 Şâban 1245/13 Şubat 1830.

atlarını dörtnala sürüyorlar ve kuş sürüleri gibi ovaya akıyorlardı. Doludizgin at süren bu gözüpek insanların bazen kalpakları kafalarından uçuyor, cepkenlerinin geniş yenleri yapraklanıyor ve ölüme göz kırpmadan at sürüyorlardı. Derken mızraklar şiddetle birbirine çarpıyor, ölüyor ve öldürüyorlardı. Kanlı uğraştan arta kalanlar yıldırım gibi çark ederek aynı hızla çekiliyorlardı. Fakat geri dönerken öylesine dağılıyorlardı ki iki atlıyı bir arada görmek mümkün olmuyordu. Deli süvarileri bu suretle kendilerine yöneltilmiş Rus toplarını hayal kırıklığına uğrattıyorlardı. Rus subayları Deli süvarilerinden muhteşem cengâverler diye bahsediyorlardı. Bunların Şumnu kalesinden ovaya yayılmaları ve atlarını şaha kaldırmaları şovalyelik devirlerine benzer heyecanlı bir manzara arz ediyormuş²¹⁹.

İngiliz subayının anlattıklarından hareketle delil süvarilerinin tarihî birçok özelliğini bulmak mümkündür. Ayrıca ocaklarındaki bozulmaların çok fazla olduğu bir dönemde ve ilgâ edilmelerinden çok kısa bir süre önce dahi, geçmişteki şöhretli atalarını hatırlatırcasına savaşmaları üzerinde dikkatle durulacak bir husustur.

Osmanlı ile Avrupa Devletleri'nin karşı karşıya gelmesi sonucunda birçok alanda etkileşim olmuştur. Bu etkileşim en fazla askerî alanda yaşanmış, delil süvarileri de Avrupa üzerinde bir etki bırakmıştır. İkinci Viyana Kuşatması sırasında gösterdikleri başarıyla efsane haline gelen Lehistan kanatlı süvarileri bunun en güzel örneğidir. 17. yüzyılda Lehistan beyleri, yeniçeriler ve mehter marşından etkilenmiş, ayrıca delil süvarilerini örnek almaya başlamışlardır. Omuzlarında vahşi hayvan postları, sırtlarında kanatları, güç sembolü olarak topuzları ve normalden uzun mızraklarıyla tarih sahnesine çıkan Leh süvarileri özellikle ikinci Viyana kuşatmasında, Osmanlı hatlarına saldırıları ile göze batmışlardır. Dolayısıyla Leh süvarileri, gösterişli Osmanlı askerlerini Avrupa'da yaptıkları savaşlar yoluyla görerek taklit etmişlerdir²²⁰.

²¹⁹Adolphus Slade, *Kapdan Paşa*, çev. Osman Öndeş (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1973), 238-242.

²²⁰Turhal, *Deliler*, 52.

2.2. DELİL KURUMUNUN KALDIRILMA SEBEPLERİ

Delil teşkilâtının eski disiplininin uzaklaşması ve bozulmaya başlaması Osmanlı idarî teşkilâtındaki bozulma ile paralel olmuştur. Özellikle II. Süleyman (1687-1691) döneminde, 1689 yılında çıkarılan bir fermanla taşradaki yöneticilerin kapılarındaki sekbân teşkilâtının kaldırılması üzerine yöneticiler levent ve delil askerine yönelmeye başlamıştır. Böylece hem sayıları hem de buldukları bölgeler artmaya başlamıştır. Öyle ki 18. yüzyılın ortalarından itibaren neredeyse her valinin kapısında bir delilbaşı ve ona bağlı en az yüz-yüz elli kişilik atlı asker grubu bulunmaya başlamıştır²²¹. Fakat taşra idarecilerinin sık sık azledilmeleri, onların yanındaki bu grubu da etkilemiştir. İşte delil teşkilâtının bozulmaya başlaması ve doğrudan doğruya halka zarar verecek eylemlere girişmeleri bu idarî istikrarsızlığın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Delil askerleri, kapısında buldukları görevli azledilince yeni bir kapı buluncaya kadar kaza, nahiye ve köylerde gezerek halkın mallarını yağmalamaya başlamışlardır²²². Bununla beraber bazen buldukları kapıdan memnun olmayıp başka yöneticilerin kapılarına da gitmişlerdir. Merkezî idare, bu durumu engellemek için uğraşmış, izinsiz olarak kendi kapılarını terk edip başka kapıya gidenlerin kabul edilmeyip geri gönderilmelerini, taşradaki yöneticilere sık sık hatırlatmıştır²²³.

Delillerin, kapısında buldukları valilerin azledilmesiyle günlükleri kesildiği için yağmaya yönelmeleri yanında, bazı zamanlarda yönetici olan efendilerinin gücünü arkalarına alarak köy ve şehirleri yağmalamaları da söz konusu oluyordu. 1822 tarihli bir belgede; bir kısım delil askerlerinin “*Kocaeli Mutasarrıfı İbrahim Paşa'nın askeriyiz*” diyerek Rumeli bölgesini yağmaladıkları ve valinin adını kullandıkları görülmüştür. Devlet, bu delillerin Edirne'ye celbedilmesi ve oradan ileriye gitmemesi için bir bölükbaşı ve üç yüz kişilik bir

²²¹Özcan, “Deli”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.9 (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 133.

²²²Uzunçarşılı, “Deli”, 517.

²²³BOA, C.ZB., 51/2521, 25 Ramazan 1191/27 Ekim 1777; BOA, C.AS., 45/2081, 3 Zilhicce 1194/30 Kasım 1780.

birlik görevlendirmiştir²²⁴. Bir valinin gücü ne kadar fazla ise kapısında beslediği asker sayısı da o nispette artmaktaydı. Bu sebeple bazen binden fazla süvari ile köylere yayılıp ahâliyi perişan etmişler, birçok günahsız insanı katletmişlerdir. Hatta bu yağma hareketlerinde camilere dahi el uzatmaktan çekinmemişlerdir²²⁵.

Delil teşkilâtının bozulması ve yağmaya yönelmesinin bir sebebi de bazen eyalet ve sancaklarda yönetici bulunmamasıdır. 1823 tarihli bir belgede delil eşkıyalarının “*vüzerâdan hâli olan Konya ve Aydın havâlisi gibi mahallerin fukarasına taaddî fikr-i fâsidesinde oldukları*” belirtilerek ne yönde hareket edilmesi gerektiği merkeze sorulmuş, bu gibi hallerin sadece Anadolu’da değil Rumeli’de de yaşandığı belirtilmiştir. Yine aynı belgede “*delil ocağı öteden beri kadîm ve mûtemet ocak olup fi’lasl içlerinde kanun ve kâide-i ocağı bilmez kimesneleri idhâl etmeyip ocaklarında terbiye olmuş mücerrebü’l-etvâr adamları zümrelerine ilhâk-ı birle memur oldukları hidemât-ı mühimmede hareket edegelmişler iken giderek yeri ve yurdu ve nesebi ve hasebi nâmalûm olan kimesneler başlarına kalpak giyip zümre-i merkûmeye duhûl ve bu cihetle teksir edip ekseri serseri geşt-i güzâr ve tahrîb-i bilâd ve ızrâr-ı ibâda ictisâr üzere olduklarından*” ocağın bozulduğu belirtilmiştir²²⁶.

19. yüzyılda Anadolu ve Rumeli’deki otorite boşluğu da delil tâifesinin halka verdikleri zararı artırmış ve bunların cezalandırılması da her zaman mümkün olmamıştır. Bundaki en önemli faktör, taşradaki yöneticilerin şahsî güçlerini devlet otoritesinin üzerinde tutmalarındır. Mesela Konya bölgesinde yaptığı eşkıyalıktan dolayı hakkında idam fermanı bulunan Delilbaşı İsmail, Karaman Valisi Abdullah Paşa’ya sığınmış ve ondan himaye görmüştür²²⁷. Delil İsmail, Nizâm-ı Cedîd aleyhine çıkan bir isyanda yer almış ve Konya’ya vali tayin edilen Abdurrahman Paşa’yı şehre sokmamıştır²²⁸. Hakkında idam kararı çıkınca da Karaman valisine giderek ondan himaye görmüştür. 1804 yılında Karahisâr-ı Sâhip Mütesellimine²²⁹ gönderilen bir emirde; Delil Ocağı neferâtına bir nizâm

²²⁴BOA, C.A.S., 88/4075, 29 Cemâziyelâhir 1237/23 Mart 1822.

²²⁵BOA, HAT., 1483/9, 16 Zilkade 1216/20 Mart 1802.

²²⁶BOA, HAT., 666/32473, 29 Zilhicce 1238/06 Eylül 1823.

²²⁷BOA, HAT., 105/4132, 24 Cemâziyelevvel 1215/13 Ekim 1800.

²²⁸Özcan, “Deli”, 134.

²²⁹Mütesellim: Bir bölgeye tayin edilen yöneticinin, kendi yerine gönderdiği vekil veya valilerin tayin ettikleri vergi memuru. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, 917.

verildiği, her eyalet ve sancağa hal ve tahammüllerine göre bir delil istihdâmı sağlandığı, serserilikte ısrar edenler olursa üzerlerine varılıp gerekli cezaları tertip etmeleri gerektiği belirtilmiş ve Delil İsmail'in Aksaray sancağında on iki binden fazla hayvanı ele geçirdiği ve karyeleri perişan ettiği için görüldüğü yerde idam edilmesi emredilmiştir²³⁰. Bu gibi durumlar haksızlığa karışan askerlerin ceza almasını engellediği gibi diğer eşkıyalara da cesaret vermiştir. Bununla beraber bazen yöneticilerin güçleri bu askerleri kontrol altına almaya yetmemiş ve eyalet merkezinden zaman zaman yardım istemek zorunda kalmışlardır²³¹.

Anadolu'nun ve Rumeli'nin birçok yerinde delillerin yanında çeşitli eşkıya grupları da ahâliye sıkıntı vermekteydiler. Eşkıyalık yapan bu başıbozuk tâifeleri bazen delil elbisesi giyerek kaza ve köylere saldırmışlardır. Dolayısıyla taşra yöneticileri bir taraftan deliller bir taraftan da delil kıyafetindeki başıbozuklarla uğraşmak zorunda kalmıştır. Merkezî idarenin, eyalet valilerine, eyalet valilerinin de kendilerine bağlı yöneticilere gönderdikleri talimatlarda ocakla alakası olmayanların delil kıyafetinde gezmelerinin önlenmesi istenmiştir²³². Nitekim Ahmed Cevdet Paşa da Delil Ocağının bozulmasının temel sebebi olarak; önceden vüzerâ dairelerinde gayet faydalı hizmet edip sefer sırasında işe yarar iken bir vakitten beri usul ve nizâmlarına hâlel gelip içlerine birtakım serseri ve eşkıya takımının karışmasıyla halka baskı ve sıkıntı yapmaya başladıklarını ifade etmektedir²³³. Diğer eşkıya gruplarının zaman zaman delil kıyafetinde taşraya çıkmaları ocağın tarihsel şöhretinden yararlanmak için olmuştur. Bir Venedik elçisinin raporuna göre halk, delillerin gölgelerinin bile öldürücü olduğuna inanmaktaydı²³⁴. Kendilerine delil süsü veren eşkıyanın bu şekilde köylere ve kasabalara saldırması, halk üzerinde psikolojik etki oluşturuyordu. Rumeli'de özellikle Arnavut eşkıyalarının başlarına delil kalpağı giyerek hareket ettikleri, o bölgelerde bulunan yöneticilerin gönderdikleri kayıtlardan anlaşılmaktadır²³⁵.

²³⁰BOA, C.A.S., 396/16345, 29 Receb 1219/03 Kasım 1804.

²³¹Bayburt'ta ahâliye zulmeden Delil Cafer'in, efendisi Osman Ağa tarafından kontrol altına alınmadığından bahisle bu yolda Erzurum Valisi'nden yardım istenmiştir. Bkz. BOA, C.DH., 115/5736, 19 Receb 1243/05 Şubat 1828.

²³²BOA, C.ZB., 38/1854, 25 Rebiülevvel 1199/05 Şubat 1785.

²³³Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, c.12 (İstanbul: Matbaa-ı Amire, 1884), 86.

²³⁴Turhal, "Deliler", 12: 52.

²³⁵BOA, C.ZB., 63/3101, 12 Zilhicce 1246/24 Mayıs 1831.

Delil tâifesinin gittikçe bozulmasında askerî seferlerin ve bu seferlerin uzamasına bağlı olarak oluşan otorite boşluğunun da önemli etkisi vardır. Uzun süren seferler sırasında valiler bazen kapılarında bulunan delilleri yanlarında götürmüyor; geride kalan bu askerler de korumasız halka baskı yapmaya başlıyordu²³⁶. Bazen de sefere götürdükleri delillerin ordudan kaçıp eşkıyalık yaptıkları oluyordu²³⁷. Delil Ocağı'nın bu hareketlerinin başkente gelen arizalarda belirtilmesi üzerine III. Selim delil namını yasaklayan bir ferman çıkarmak zorunda kalmıştır. Nitekim valiler merkeze gönderdikleri cevabî yazılarda “*buldukları mahalde üzerlerine varılıp ceza tedip ve delil namının bilkülliye def u ref'ine mübâderet buyrulduğunu muhtevî şerefrîz sâdır olan emr-i celil-i şâna*” uygun hareket edeceklerini belirtmişlerdir²³⁸. Kendisi de zaman zaman delilbaşı kıyafetiyle dolaşan III. Selim, ocağı kaldırma konusunda işi yavaştan almıştır. Nizâm-ı Cedîd'in kurulması aşamasında kendisine sunulan raporlarda bu ocağın üzerinde de durulmuş ve kaldırılması istenmiştir. Fakat padişahın ocağı kaldırmak yerine ıslaha çalıştığı, delil namını yasakladığı, ayrıca Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'ya delillerle ilgili bazı düzenlemeler yaptırdığı görülmektedir. Bu ocağın ıslahı için o zamana kadar ciddi bir teşebbüsün olmadığını da belirtmek gerekir²³⁹.

Bundan önceki dönemlerde, taşra yöneticilerine fermanlar gönderilerek eşkıyalık yapan delillerin öldürülmesi dâhil her türlü tedbirin alınması hususu hatırlatılmıştır²⁴⁰. Merkezden gelen isteklere karşılık valiler, mütesellimler veya voyvodalar merkeze gönderdikleri belgelerde, eşkıyalıkta ısrar edenlere karşı yaptıkları çalışmalardan bahsetmiş ve öldürdükleri asilerin kesik başlarını da İstanbul'a göndermişlerdir²⁴¹.

III. Selim döneminde sadrazamlık yapan Yusuf Ziya Paşa (1798-1805), delillerle ilgili olarak ulûfelerini bir düzene bağlamak, devriye çıktıklarında ahâlden alabileceklerini düzenlemek, böylece halka verdikleri sıkıntıların bir nebze önüne geçmek amacıyla bazı düzenlemeler yapmıştır. Yöneticilerin emri

²³⁶BOA, C.A.S., 86/3999, 20 Şevval 1206/11 Haziran 1792.

²³⁷BOA, C.A.S., 359/14896, 29 Rebûlevvel 1208/04 Kasım 1793.

²³⁸BOA, C.A.S., 169/7420, 05 Şâban 1206/29 Mart 1792.

²³⁹Özcan, “Deli”, 134.

²⁴⁰BOA, C.DH., 289/14407, 29 Cemâziyelâhir 1239/01 Mart 1824.

²⁴¹BOA, HAT., 406/21193, 29 Zilhicce 1244/02 Temmuz 1829; BOA, HAT., 510/25025, 25 Rebûlevvel 1240/17 Kasım 1824.

altında bulunan delilbaşılardan rüşvet almayacakları, her eyalet ve sancakta tahsis edilen delil bayrağından fazla bayrak açamayacakları da bu düzenlemeler içinde belirtilmiştir²⁴². Yusuf Ziya Paşa'nın, Alâîye Mutasarrıfı ve Bozkır Maden Emîni Abdurrahman Paşa'ya gönderdiği bir hükümde “*vüzerâ ve mîrmîran dâirelerinde birer delilbaşı, birer gönüllü ağası ve baş olmak ve her bayrakta silahlı tam on nefer taşınması kâide icâbından ise de vakt-i hâle göre bölükbaşılardan o kadar neferâtı idare edemeyeceklerinden mâ zâbitan on ikişer nefer taşınması*” emrine bakılarak artık yöneticilerin kapılarında ne kadar delil askeri besleyebilecekleri bir düzene bağlanmıştır²⁴³. Fakat yapılan düzenlemelerin delil teşkilâtına ne derece olumlu yansıdığı tespit edilememektedir. Çünkü eyalet yöneticilerinin bu askerler üzerinde güçlü bir otoriteleri bulunmamaktadır. Nitekim bu düzenlemelerden kısa bir süre sonra dahi Anadolu Valisi Alâeddin Paşa'nın emirlerinin delil askerleri tarafından dinlenmediğine dair Kütahya'dan İstanbul'a şikâyetler gitmiştir²⁴⁴.

II. Mahmud'un padişahlığı sırasında Anadolu'nun birçok yerinde ve Rumeli'nin Filibe bölgesinde delil askerleri faaliyetlerini gittikçe artırmıştır. Bu sebeple padişah, 1823 yılında bir ferman yayınlarak ocağa çekidüzen vermek istemiştir. Padişah, bu fermanla; her on neferin bir bölükbaşı ve bir alemdâr ile bayrak açmalarını ve delilbaşı nezdinde neferâtın isim ve beldelerinin yazılı olduğu defterin bulunmasını emretmiştir. Aynı fermanla, bir taraftan Yunan İsyanı bir taraftan İran ile yapılan savaşlar sebebiyle, delil askerlerinin serseri gezmekten men olunarak “*harac-ı mutatlarıyla*” istihdâm edilmek üzere Rumeli'de olanların Mora ordusuna, Anadolu'da olanların Erzurum tarafına gönderilmesini taşradaki valilerden istemiştir²⁴⁵. Bu dönemde özellikle Kayseri ve Bozok taraflarında birkaç yıl devleti uğraştıran Delilbaşı Çakır, gücünü artırmak için küçük eşkıya gruplarıyla birleşerek iki bini aşkın bir birlik vücuda getirmiş ve bu grupla İç Anadolu'nun birçok kazasını yağmalamış, köyleri yakıp yıkmıştır. Devlet bu eşkıyayı ortadan kaldırmada bir hayli zayıf kalmıştır. Merkezden Kayseri Mutasarrıfı Osman Paşa'ya gönderilen emirde, Çakır'ın önce nasihatlerle yola getirilmesi istenmiş, eğer Mora'da hizmette bulunmayı kabul ederse

²⁴²Özcan, “Deli”, 134.

²⁴³BOA, C.A.S., 129/5740, 29 Zilkade 1217/23 Mart 1803.

²⁴⁴BOA, C.A.S., 985/42962, 09 Şevval 1218/22 Ocak 1804.

²⁴⁵Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, 86.

affedileceği bildirilmiştir. Ayrıca Yeniçeri Ocağı'nın kısa süre önce kaldırılmış olması ve yerine de yeni bir ordunun kurulamaması devleti oldukça zor durumda bırakmış, bu durum Anadolu ve Rumeli'deki eşkıyalık hareketlerini artırmış ve delilleri kontrol altına almada devleti zor duruma sokmuştur. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin Çakır gibi eşkıyalık yapan bir delilbaşından faydalanmak istemesini Mora İsyanı'yla birlikte değerlendirmek gerekir. Fakat Çakır, bu teklifi kabul etmemiş, bunun üzerine Kayseri Mutasarrıfı Osman Paşa ile yaptığı muhârebede yenilerek öldürülmüş ve kesik başı İstanbul'a gönderilmiştir²⁴⁶.

Devlet, aynı yöntemi 1824 yılında isyan eden Delilbaşı İnce Ahmed için de düşünmüştür. Çirmen Mutasarrıfı Mehmed Esad Paşa'ya gönderilen bir emirde; İnce Ahmed'in çevresine topladığı bin altı yüz civarındaki eşkıya ile Filibe havâlisinde yağma hareketinde bulunduğu ve bu gibi hareketlerin önlenmesi için İnce Ahmed ve adamlarının Yenişehir tarafına giderek orduya katılmaları, böylece gaza ve cihada sevk edilmeleri, bu emri dinlemezlerse üzerlerine gidilerek gerekli cezaların verilmesi istenmiştir²⁴⁷. Bu tarihte Rumeli bölgesinde herhangi bir savaş yoktur. Merkezî idare bu eşkıya grubunu Yenişehir taraflarına yönlendirerek bu bölgedeki Arnavut eşkıyalarına karşı kullanmak istemiştir. Filibe taraflarında başka delil askerlerinin de eşkıyalıkları görülüyordu. Filibe Nâzırı Süleyman Ağa'nın sadârete gönderdiği yazıda yaklaşık dört yüz kişiden oluşan delil tâifesinin nasihat dinlemediklerinden üzerlerine gidildiği, bir kısmının öldürülüp bir kısmının esir alındığı ve kalanının da firar ettiği bildirilmiştir²⁴⁸. Görüldüğü gibi devlet önce eşkıyaları nasihatle yola getirmeye çalışmış, bu olmazsa son çare olarak üzerlerine gitmiştir. Ayrıca Anadolu'daki isyanların Rumeli'deki isyanlara göre daha kalabalık ve etkisinin daha uzun süreli olduğu görülmektedir. Delilbaşı Çakır örneğinde olduğu gibi Anadolu'da isyan edenlerin çevresinde iki bin hatta bazen beş bin civarında bir kalabalık olurken Rumeli'de bu sayı daha azdır.

Osmanlı Devleti'nin zayıflaması, iç ve dış sorunlarla boğuşması bazen eşkıya gruplarına karşı devleti aciz durumda bırakmıştır. Bunun için devlet bazen

²⁴⁶BOA, HAT., 666/32475, 29 Zilhicce 1241/04Ağustos 1826.

²⁴⁷BOA, C.AS., 803/34057, 29 Şâban 1239/29 Nisan 1824.

²⁴⁸BOA, HAT., 643/31542, 27 Rebîülâhir 1241/09 Aralık 1825.

eşkîyaları savaşa gitmek koşuluyla affetmiş ve yaptıkları aşırılıkları görmezden gelmiş bazen de eşkıyalığın olduğu bölgelerdeki halkın birleşerek bunlara karşı koymalarını istemiştir²⁴⁹. Herhangi bir bölge ahâlisinin bu yönde bir faaliyete girişmesi hususiyetini daha çok eyalet ve sancaklarda görülen yönetici boşluğu ile birlikte değerlendirmek gerekir.

19. yüzyılda delillerin çıkardığı isyanların bir kısmında zaman zaman aşiretlerle merkezî idare karşı karşıya gelmiştir. Bu yüzyıla kadar zaten devletin en önemli sorunlarından biri göçebe aşiretler ve bunların halka verdikleri zararlar olmuştur. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin göçebeleri yerleşik hayata geçirmek için uğraştığını hatta bazen aşiretlerle çatıştığını söylemek mümkündür. Bunun yanında isyan eden delillerin herhangi bir aşirete mensup olması ve mensup olduğu aşiretten yardım görmesi de devletin aşiretlerle olan ilişkisinde bir başka olumsuzluk meydana getirmiştir. Niğde Sancağı Mutasarrıfı Abdullah Paşa'nın kapısında iken ayrılıp isyan eden Delilbaşı Küçük Hüseyin'in idam emrinin verilmesi üzerine Aksaray civarında bulunan ve mensubu olduğu Boynounce aşiretine sığınmış olmasını bu cümleden değerlendirebiliriz. Karaman Eyaleti Valisi Abdullah Paşa, ne olursa olsun bu eşkıyanın yakalanıp kesik başının İstanbul'a gönderilmesini, gerekirse aşiretin Aksaray civarından başka bir bölgeye göç ettirilmesini istemiştir²⁵⁰.

1828-1829 Osmanlı-Rus savaşında Osmanlı Devleti, Anadolu ve Rumeli'de gezen kapısız delil askerlerinden istifâde etmiştir. Hatta bu savaş sırasında eski seleflerini aratmayacak şekilde kahramanlık göstermişlerdir. Savaş sonrasında Rumeli'den Anadolu'ya geçen delilbaşılar özellikle İç Anadolu'da tekrar yağma faaliyetlerine girişmişlerdir²⁵¹. Hatta bu tarihlerde Konya'ya gelen Sûrre-i Hümâyün'u ele geçirmek istemişler, buna karşılık Konya âyanı Süleyman Bey dört bin kişilik bir kuvvetle Sûrre alayını korumakla görevlendirilmiştir²⁵².

²⁴⁹1823 yılında Kütahya ve Sivas taraflarını yağmaladıktan sonra Konya ve Aydın bölgesine gelen kapısız delil eşkıyasından Boynounce Sarı Mustafa ve adamlarına karşı bölge halkı karşı koymuştur. Buradaki önemli etken bu sırada her iki bölgede de yönetici boşluğunun olmasıdır. BOA, HAT., 744/35218, 29 Zilhicce 1238/06 Eylül 1823.

²⁵⁰BOA, HAT., 765/36097, 29 Safer 1230/10 Şubat 1815.

²⁵¹Özcan, "Deli", 134.

²⁵²BOA, HAT., 500/24479, 23 Rebülevvel 1245/22 Eylül 1829.

19. yüzyıla gelinceye kadar gerek Anadolu gerekse Rumeli’de birçok isyan çıkaran bu tâifenin II. Mahmud’un uyguladığı merkeziyetçi politika içerisinde yer alması mümkün değildi. Bununla beraber Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasıyla İstanbul’dan Anadolu’ya kaçan bazı yeniçerilerin özellikle kapısız delil eşkıyasına katılması güvenlik sorunlarını bir kat daha artırmıştı. Nitekim Adana ve Karaman Valisi Esad Paşa, İstanbul’a gönderdiği bir kâimesinde Delil Ocağı’na mensup Arap Selim ve adamlarının Aksaray civarını yağmalamalarından hareketle bu isyancı grubu dağıttığını bildirmiş ve bu grup içinde Yeniçeri Ocağı mensuplarının da olduğunu ifade etmiştir. Esad Paşa aynı belgede, bu ocak mensuplarının, usulsüz defterler düzenleyerek kapısında buldukları yöneticilerden zam ve tayinât almak için hâince işler yaptıklarını, öteden beri eşkıyalık yaparak iyice yoldan çıktıklarını; dolayısıyla bunlardan bir fayda gelmeyeceğini ve ocağın ilgâsının hem fakir halkı hem de yöneticileri rahatlatacağını ifade ederek kaldırılması gerektiğini belirtmiştir²⁵³.

Esad Paşa örneğinden hareketle başka yöneticiler de bu türlü kâimeler göndermişlerdir. Bu belgeyle birlikte Sadrazam Reşid Mehmed Paşa’nın padişaha sunduğu telhiste; birkaç gün önce mecliste delil askerleri ile ilgili bir görüşme yapıldığını ifade etmiştir. Buna göre; orduda bulunan delil askerlerinin mâhiye ve alacakları verilerek vilâyetlerine gönderileceği, artık hiçbir yerde bu askerlerin istihdâm edilmeyeceği, bu durumdan seraskerin haberdâr edildiği, mecliste alınan bu kararın vilâyetlerdeki tüm yöneticilere gönderilmesi için padişah fermanına ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Mecliste ayrıca işe yarayacak kapısız delil neferâtının gerekirse silâhşörlük rütbesiyle ordu hizmetine alınması hususu da tartışılmış ve seraskerin de buna olumlu baktığı zikredilmiştir.

Buradan anlaşıldığı üzere, Karaman Valisi Esad Paşa, İstanbul’a Delil Ocağının kaldırılması için kâime gönderdiği günlerde İstanbul’da da aynı konu tartışılmış ve ocağın tamamen lağvedilmesine karar verilmiştir. Padişah kendisine gönderilen bu kâime ve telhise cevaben; kurum içerisindeki bazı kişilerin fakir halka yapmadıkları zulüm kalmadığını, bazen de eşkıya gruplarının delil kıyafetine girerek halkın mallarını yağmaladığını ifade ederek, ocağın

²⁵³BOA, HAT., 1232/48007, 27 Receb 1245/22 Ocak 1830.

kaldırılmasının uygun görüldüğünü ve işe yarayanlarının aynen yeniçerilerde olduğu gibi rütbeler verilerek hizmete alınmasının münâsip olacağını ifade etmiştir²⁵⁴.

Delil Ocağı'nın kaldırılma faaliyetlerindeki yoğunluğu, II. Mahmud'un yaptığı diğer askerî ıslahatlarla birlikte değerlendirmek gerekir. Kadim bir geçmişe sahip böyle bir kurumun kaldırılması taşrada merkezî otoritenin sağlanması adına önemli bir adım olacaktı. Ayrıca Asâkir-i Mansûre-i Muhammedîyye ordusunun kurulması ve taşrada istihdâm edilmesi artık bu kuruma olan ihtiyacı ortadan kaldırmıştı. Nitekim Sadrazam Reşid Mehmed Paşa, padişaha gönderdiği bir başka telhiste yeni kurulan ordunun iç güvenliği sağlamada yeterli olduğunu, dolayısıyla devletin Delil Kurumuna bir ihtiyacı kalmadığını ifade etmiştir. Hâlihazırda ordu içinde bulunan deliller de dâhil olmak üzere hepsinin memleketlerine gönderilmesi, delil nâmının tamamen yasaklanması ve devletten alacakları için hazineden beş yüz keseye ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Padişah bu telhise olumlu cevap vermiş, böylece Delil Ocağı'nın kaldırılması için ferman çıkmıştır²⁵⁵.

Bu dönemde Rumeli bölgesinde yoğunlaşan kapılı ve kapısız delil askerlerinin tamamen dağıtılması için Çirmen Valisi Esad Paşa görevlendirilmiştir. Esad Paşa, bu konuyla ilgili olarak merkezle birçok yazışma gerçekleştirmiştir. Bu yazışmalarda delillerin büyük bir çoğunluğunun dağıtıldığını, delilbaşı olanların yanlarında birer-ikişer neferle Edirne'ye geldiğini ve emre uymayanların üzerine asker sevk edileceğini beyan etmiştir²⁵⁶. Fakat bazı

²⁵⁴ Esad Paşa'nın mecliste bi'l-müzâkere sarîh işaretiyle arz olunan iş bu kâimesi manzûr-ı hümayûnum olmuştur. Esad Paşa'nın bu vecihle tahrir ve iş'ârına hâcet yok. Bu delil tâifesinin ne gûne habîs oldukları ve ta'bir-i sâireden bir takım ahbes herifler bu gürûh-u mekrûhu icra-i hıyânete fırsat ittihâzıyla o kıyafete girerek kazalar fukarasına etmedikleri mezâlim ve taaddiyat kalmadığı malûm-ı hâs ve âmmdır. Hüseyin Paşa'nın ifadesi üzere Bağrıyanık ve emsali misüllülerine bi aynihi Vak'a-i Hayrîyye'de rütbeler verildiği gibi bunlar hakkında dahi evvelce icrâsı münâsip gibi hatıra gelmekle serhadde tafsil ve beyân olduğu üzere sûret-i hal sadrazamları tahrir ve iş'âr ve husûsat-ı muharrer ol vecihle icrâ olunsun. BOA, HAT., 1232/48007, 27 Receb 1245/22 Ocak 1830.

²⁵⁵ Kaimmakam Paşa. İş bu takririn ve sadrazamın şukkası manzûr-ı hümayûnum olmuştur. Mecliste bi'l-müzâkere takrir beyan ve isti'zân olduğu vecihle tâife-i merkûmenin def'i için cânib-i mirmîran-ı ordu-yu hümayûnumuz beş yüz kese akçe gönderilip keyfiyet-i irâde-i hümayûnumuz cânib-i müşârünileyhe ve sâir iktiza edenlere serian tahrir ve iş'âr kılınıp ba'de mevsimi geldikte tâife-i merkûmenin dahi külliyyen tamiri ilgâ olunur inşallah. BOA, HAT., 1081/44023, 29 Zilhicce 1246/10 Haziran 1831.

²⁵⁶ BOA, HAT., 638/31438, 07 Cemâziyelevvel 1246/24 Ekim 1830.

bölgelerdeki delillerin dağıtılamaması, Esad Paşa'nın bu işe yeterince eğilemediğini göstermektedir. Rumeli bölgesindeki delillerin bir kısmının memleketlerine gitmeyerek Anadolu'ya geçmesi de Esad Paşa'nın tam anlamıyla görevini yapmadığını göstermektedir. Sayıları iyice azalan ve Yozgat, Sivas, Kayseri ve Akşehir civarlarına gelen deliller burada da yağma faaliyetlerine girişmişlerdir. Fakat bir kısmı burada kalpaklarını çıkarıp memleketlerine gitmiş, böylece sayıları yaklaşık iki bin beş yüz kadar kalmıştır²⁵⁷. Bu dönemde delil tâifesinin başında Kürt Mustafa isimli bir delilbaşı bulunmakta olup; Karaman Valisi Esad Paşa, bu tâifenin üzerine Konya âyanı Süleyman Bey ve Kayseri Mutasarrıfı Ali Şefik Bey'i memur etmiştir²⁵⁸. Yapılan savaşta özellikle Konya âyanı Süleyman Bey'in gayretleriyle emre itaat etmeyen bu delillerin çoğu öldürülmüş; hayatta kalan az bir kısım ise Arabistan ve Mısır taraflarına kaçmışlar ve etkinliklerini tamamen kaybetmişlerdir²⁵⁹. Delillerin son kalıntılarının da bu şekilde ortadan kaldırılması sırasında gayret gösteren Konya âyanı Süleyman Bey'e, Karaman Valisi Esad Paşa'nın isteğiyle silâhşörlük rütbesi verilmiştir²⁶⁰.

Delil Ocağı'nın kaldırılması ve tamamen taşradan temizlenmesi hemen mümkün olmamıştır. Gerek emirlerin taşrada tam anlamıyla uygulanamaması, gerekse taşra idarecilerinin delil askeri besleme alışkanlığının devam etmesi kurumun ömrünü uzatmıştır. Dolayısıyla Delil Kurumunun kaldırılmasına dair ferman 1829 yılında çıkmış; fakat taşradaki delil askerlerinin tam anlamıyla yok edilmesi birkaç yılı bulmuştur. Çünkü devletin yaptığı bazı yazışmalarda ocağın kaldırıldığı 1829 yılından sonra bile delil askerlerinin çıkardığı isyanlara rastlamaktayız. Ayrıca belli bir dönem bu kurum içinde görev yapan kişiler kurum kaldırıldıktan sonra bile bu kurumdaki aidiyetleriyle birlikte anılmışlardır. Bu durum da Delil Ocağı'nın tüm kalıntılarıyla ne zaman ortadan kalktığını bilmemizi zorlaştırmaktadır²⁶¹.

19. yüzyılın ünlü vak'anüvisi Lütfî Efendi, eserinde Delil Kurumu ile ilgili aşağıdaki değerlendirmeleri yapmıştır:

²⁵⁷BOA, HAT., 1233/48011-D, 03 Zilhicce 1245/26 Mayıs 1830.

²⁵⁸BOA, HAT., 1232/48010, 27 Şevval 1245/21 Nisan 1830.

²⁵⁹BOA, HAT., 725/34578, 9 Zilkade 1245/02 Mayıs 1830.

²⁶⁰BOA, HAT., 1233/48011-G, 07 Zilhicce 1245/30 Mayıs 1830.

²⁶¹BOA, MLV., 109/62, 25 Rebiülevvel 1268/18 Ocak 1852.

Ne zaman bir savaş durumu ortaya çıksa, deliller gözünü budaktan sakınmayarak düşman ordusuna atılmak ve saflarını dağıtmak hususunda gayretli meşhur askerlerdir. Fakat aynen yeniçeriler gibi bunlar da bozulmaya başlamış ve maiyetlerinde buldukları vezirin azledilmesi ile yahut ocaktan kovulmalarıyla kapısız kalıp savunmasız ahâliye saldırmışlardır. Kapısız delil askeri bu şekilde ahâlinin hayvanlarıyla beslenip, akşamdan yiyemedikleri fazla yemekleri kalpaklarının içine koyup götürmekten başka dış kirası adıyla halkı soyup soğana çevirirlerdi. Ocağın kaldırılmasına da bu türlü hareketleri sebep olmuştur. Sefer ü hazarda müheyyâ ve kalabalık bir süvari kıtası teşkil etmeleri, özellikle 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Şumnu taraflarında Ruslara verdikleri ağır zayıat göz önüne alınırsa ıslahları yoluna gidilmesi daha iyi olurdu²⁶².

19. yüzyılın ünlü devlet adamı ve tarihçisi Ahmed Cevdet Paşa ise, eserinde Delil Ocağı ile ilgili olarak şunları yazmıştır:

Delil tâifesi vüzerâ dâirelerinde istihdâm olunur bir cins süvari olup 1243 senesine kadar bâki idiler. Bunlar gerçi Avrupa usulü üzere muallem değildiler. Ancak mürûr-i zamanla bir ocak şekline girerek tecrübe ve idman ile konup göçmede ve harekât-ı harbiyede beyinlerinde bir nevi meşk ve meleke ve içlerinde kendilerine mahsus bir usul-i zâbita peyda olmuş idüğünden ocak gayretinde sergerdelerine itaat sadedinde olup bütün bütün başıbozuk asker dahi değillerdi. Fakat ol vakitler bizim seraskerimiz süvari kullanılacak mevkileri layıkıyla bilmediklerinden düşmanın top ve tüfekte mücehhez taburları üzerine bu makule süvariye sevk ederler ve anlar dahi giderlerdi. Hâlbuki böyle ateşfeşân taburlar üzerine zayıf süvari sevk etmek baht işi bir hareket olup şâz ve nâdir olarak muzaffer olduğu var ise de ekseriya top ve tüfek ateşine dayanamayıp avdete mecbur olmak tabiidir. İşte delil tâifesinin cenkte yaramıyor dedikleri budur. Yoksa bunlar süvari askerlerinin kullanacağı mevâkide vazifelerini pek güzel ifâ eder gayet kullanışlı bir tâife oldukları esfar-ı âhirede onların muharebâtını müşâhede edip harp fenninin dekâyıkına vukûfu olan yüksek adamlardan mesmûum olmuştur. Fakat bu tâifenin ulûfeleri ve timar misüllü bir gûna dirlikleri ve vüzerâ dairelerinde bir lokma ekmek bularak geçinmekten gayri medâr-ı taayyüşleri olmadığından filvâki fukaraya zulüm ve tahakkümleri pek ziyâde idi²⁶³.

Görüldüğü gibi Cevdet Paşa da aynen Lütî Efendi gibi Delil Ocağı'nın ıslah edilmesi halinde daha yararlı olacağını ifade etmektedir. Özellikle top ve tüfek ateşine karşı delillerin öne sürülmesi, çağın gereklerine uygun bir kurmay donanımının Osmanlı Devleti'nde olmadığını göstermektedir. 19. yüzyılın iki önemli vak'anüvisinin, Delil Ocağı'nın kaldırılmasıyla ilgili aynı şeyi söylemeleri üzerinde durulmaya değer bir konudur. Dolayısıyla aynen Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasında olduğu gibi Delil Ocağı'nın kaldırılmasında da bazı eleştiriler getirilmiş ve ıslahına çalışılması halinde daha faydalı olacağını belirten görüşler ortaya çıkmıştır.

Delil Kurumunun kaldırılması ve bu ocağa mensup kişilerin zamanla etkinliklerini kaybetmesi sırasında ocağın mensuplarının çıkardıkları isyanlar

²⁶²Lütî Efendi, *Lütî Efendi Tarihi*, 459.

²⁶³Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, 87

haricinde toplumsal bir reaksiyon görülmemiştir. Bunda ocağın halka uyguladığı baskının önemli bir rolü vardır. Ayrıca bir askerî ocağın kaldırılması devlet yönetiminde boşluk oluşturabilir. Nitekim Yeniçeri Ocağının kaldırılması bir boşluk oluşturmuş, yerine Asâkir-i Mansûre-i Muhammedîyye kurulmuştur. Aynı şeyi Delil Ocağı için de söylemek mümkündür. Halkın düşüncesinde oluşturdukları olumsuzluklar bir yana, böyle bir kurumun askerî sistem içerisindeki yeri çok etkin değildir. Buna rağmen taşrada kurumun kaldırılmasından dolayı bir boşluk oluşmuş; fakat Redif teşkilâtı ve Asâkir-i Mansûre-i Muhammedîyye ordusunun kurulmasıyla bu eksiklik giderilmeye çalışılmıştır. II. Mahmud'un merkezîleşme politikasının bir sonucu olarak Delil Kurumunun kaldırılması hem sosyal bir sorunu çözmüş hem de modern askerî sisteme geçişte bir basamak teşkil etmiştir. Ocağın kaldırılması bazı isyanlara da zemin hazırlamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. DELİL KURUMUNUN KALDIRILMASINA TEPKİLER

Osmanlı Devleti'nde 17. yüzyıldan itibaren başlayan yenilik hareketleri bazı tepkileri de beraberinde getirmiştir. Özellikle Kapıkulu askerlerinin ve ulemânın tepkilerine bazen esnaf da katılmış, devlet bu tepkilerin bir sonucu olarak çıkan isyanlardan çok zarar görmüştür. Osmanlı tarihinde on iki padişahın bu isyanlarla tahtını ve bazılarının da canını kaybetmesi devletin gördüğü zararın ne kadar büyük olduğunu göstermektedir. İşte II. Mahmud uzun saltanatı boyunca bu tepkileri ölçerek ve zamanında tedbir almaya çalışarak hareket etmiştir. Üstelik örnek aldığı III. Selim'in bir isyan sonucu tahtını ve hayatını kaybetmesi; kendisinin de bir isyan sonucu tahta çıkması, onu yapacağı yeniliklerde daha dikkatli olmaya zorlamıştır. Bu çabalarına rağmen yaptığı bazı ıslahatlara çeşitli kesimlerden tepkiler yükselmiş ve bazen de bu tepkiler isyana dönüşmüştür.

II. Mahmud'un Yeniçeri Ocağı'nı kaldırdığı 1826 yılına kadarki ilk döneminde fazla ıslahat görülmez. Bu dönem daha çok askerî sınıf ve geleneksel ulemâ tarafından temsil edilen, taşrada ise âyanlar tarafından desteklenen ıslahat karşıtı cephenin tahakkümü altında geçmiştir²⁶⁴. Dolayısıyla II. Mahmud daha tahta geçer geçmez karşısında yenilik karşıtı güçlü bir cephe vardı. Bu yenilik karşıtları içerisinde en önemlisi Yeniçeriler olup daha önce Sekbân-ı Cedîd Ocağı'nın kurulmasına isyan etmiş ve bu ocağın kaldırılmasını sağlamışlardı. Her ne kadar Sekbân-ı Cedîd Ocağı'nın kurulmasında padişahтан çok Sadrazam Alemdâr Mustafa Paşa'nın etkisi varsa da bu olaydan sonra II. Mahmud, uzun bir süre yenilik hareketine girişmeyerek daha dikkatli davranmak zorunda kalmıştır.

1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması Eşkinci Ocağının kurulmasına tepki olarak gelişmiş ve Yeniçeri Ocağının kaldırılacağı şeklinde propaganda başlamıştır²⁶⁵. Yeniçeriler bu yeniliğe de isyan etmiş; fakat yıllardır

²⁶⁴Beydilli, "II. Mahmud", 353.

²⁶⁵Özcan, "Eşkinci", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c.11 (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 471.

yeniçerilere karşı hazırlık yapan padişah bu ocağı kaldırmıştır. Bu olayla birlikte saltanatının ikinci devresi başlamış ve birbiri ardınca köklü ıslahatlar yapılmıştır. Yeniliklere karşı en önemli güç odağının ortadan kaldırılmasına rağmen zaman zaman ıslahatlara karşı çeşitli kesimlerden tepkiler yükselmiştir. Fakat bu tepkiler daha öncekiler gibi etkili olmamış, Delil Ocağı'nın kaldırılması istisna tutulacak olursa bu tepkiler isyan boyutuna ulaşmamıştır.

Nizâm-ı Cedîd ordusu kurulduğu zaman bu ordunun giderlerini karşılamak için halktan alınan verginin bir benzerini II. Mahmud, redif teşkilâtının kurulmasında uygulamış ve bu durum birtakım tepkilere neden olmuştur. Her sancaktan *iâne* adıyla yardım toplanarak defterlere kaydedilecek ve bu defterler altı ayda bir başkente gönderilerek kontrol edilecekti. Fakat mütesellimler ve redif subayları bu yardımı halkın sırtından geçinme yollarından biri olarak görmüş ve alınması gerekenden fazlasını almaya başlamışlardır. Bu durum halkta bazı tepkiler oluşturmuş ve merkezî idare buna karşı çeşitli önlemler almaya çalışmıştır²⁶⁶.

II. Mahmud'un tepki çeken bir diğer ıslahatı da Evkâf-ı Hümâyün Nezâreti'nin kurulması ve vakıflar konusunda yaptığı köklü değişimler olmuştur. Yeni kurulan askerî sistem için zengin vakıfların malvarlığı kullanılmış, aynı zamanda vakıflardaki bazı istismarların da önüne geçilmek istenmiştir. Fakat bu uygulama oldukça katı bir şekilde sürdürülmüş ve birçok vakıf eseri gelirini kaybetmiştir. Ayrıca Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla birlikte Bektaşî tarikatının faaliyetlerinin yasaklanması ve tekkelerinin yıkılması da yapılan yeniliklere çeşitli toplum kesimlerinden itirazlar yükselmesine sebep olmuştur²⁶⁷.

Yaptığı ıslahatlarla toplumun neredeyse her kesimine dokunan II. Mahmud, ilmîye sınıfı ile ilgili olarak çok fazla bir yenilik yapamasa da daha önceki dönemlerde adliye, eğitim, vakıf, belediye, kaza ve nahiye yönetiminde bulunan ulemâyı tedrici olarak bu alanlardan çıkarmış ve sadece din tedrisatını onlara bırakmıştır. Ulemâ bu değişikliklerden pek hoşlanmamış ve padişah eleştirilmeye başlanmıştır²⁶⁸. Tüm bunlara ek olarak Avrupa tarzı giyim kuşamın

²⁶⁶Çadırcı, "Redif Askerî Teşkilâtının Kurulması", 8/14: 70.

²⁶⁷Beydilli, "II. Mahmud", 354.

²⁶⁸Özcan, "II. Mahmud ve Reformları", 10/1: 20.

Osmanlı devlet hayatında egemen olmaya başlaması da padişaha karşı bir hoşnutsuzluk oluşturmuş ve *gâvur padişah* olarak anılmaya başlamıştır. Yeniliklere karşı gelişen bu reaksiyonlara padişah kayıtsız kalmamış, çeşitli önlemler almaya çalışmıştır. Bu bağlamda; Takvîm-i Vekâyi' adıyla bir gazete çıkararak kamuoyunu kazanmaya çalışmış, yurt içi gezileri düzenleyerek halkla iç içe bir görüntü vermiş, Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmadaki haklılığını dile getirmek için başta Üss-i Zafer olmak üzere Gülzâr-ı Fütûhat ve Netâyicü'l-Vukûat gibi propaganda amaçlı eserler hazırlatmıştır²⁶⁹.

II. Mahmud, hangi kesimle ilgili bir ıslahat yapmışsa öncelikle o ıslahatın muhatabı olan kesim karşı çıkmış ve tepki göstermiştir. Yeniçerilerin yeni kurulan orduya tepki göstermeleri, halkın sosyal alanda yapılan değişimlere karşı memnuniyetsizlikle yaklaşması, ilmîye sınıfının kendi güçlerini azaltan ıslahatlara karşı çıkması ve Delil Ocağı'nın kaldırılması sebebiyle bu ocak mensuplarının isyan etmesini bu kategoride sayabiliriz. Yukarıda da görüldüğü üzere Sekbân-ı Cedîd ve Eşkinci Ocakları'nın kurulması tepkinin de ötesinde yeniçerilerin isyanına sebep olmuştur. II. Mahmud döneminde yapılan ıslahatlarda isyana sebep olan üçüncü yenilik Delil Ocağı'nın kaldırılması olmuştur. Fakat bu isyanlar doğrudan doğruya ocağın kaldırılmasına bir tepkiden dolayı mı yoksa oluşan otorite boşluğunun bir sonucu olarak daha önceki dönemlerde görülen delil isyanlarının bir benzeri olarak mı çıkmıştır; kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte ocağın kaldırıldığı 1829 yılından sonraki tarihlerde de bazı delil isyanlarından söz etmek mümkündür.

3.1.1. Kürt Mustafa İsyanı

Delil Kurumu kaldırıldıktan sonra karşımıza çıkan ilk isyan delil tâifesi reislerinden Kürt Mustafa'nın çıkardığı isyandır. Delil Kurumunun 1829 yılında kaldırılmasından hemen sonra, 1830 yılı itibarıyla çıkmış bir isyandır. Maiyetinde ne kadar delil askeri olduğu belli değildir. Fakat Akşehir mütesellimine gönderdiği bir yazıda; kendisine konak yerleri tahsis edilmesi, at ve kahve gibi bazı ihtiyaçlarının karşılanmasının yanında iki bin kuruş harçlık istemesi

²⁶⁹Beydilli, "II. Mahmud", 354.

maiyetinin kalabalık olduğunu ortaya koymaktadır²⁷⁰. Kürt Mustafa'nın neden isyan ettiğine dair herhangi bir bilgi yoktur. İç Anadolu bölgesinin bazı kaza ve köylerini yağmaladığı, Bozok Mütesellimi Salih Paşa ile Kayseri Mutasarrıfı Ali Şefik Paşa'nın, Karaman Valisine gönderdikleri tahrirâtlardan anlaşılmaktadır²⁷¹. Kayseri mutasarrıfının Kürt Mustafa ve adamlarını takip etmesi üzerine Kürt Mustafa, Çokgöz Köprüsü'nü geçip Sivas topraklarına girmiş ve bu bölgeyi de yağmalamıştır. Sivas Mütesellimi İbrahim Paşa, bu isyancı gruba uzun bir süre ulaşamamış, bu sebeple isyancılar Sivas'ın birçok bölgesine zarar vermiştir²⁷². Bu arada Kürt Mustafa ve on dokuz adamı, Karaman valisine bir mektup göndererek, kalpaklarının çıkarılıp dağıtılmaları iradesinin kendilerini alakadar etmediğini ve ocaklarının Hz. Ömer'in emaneti olması sebebiyle o emaneti kimseye teslim etmeyeceklerini belirtmişlerdir. Kürt Mustafa aynı mektupta yanındaki delilleri dağıtmak için bin keseye ihtiyaç duyduğunu ifade etmiştir. Bu mektuptan da anlaşılacağı üzere Kürt Mustafa, ocağın kaldırılmasına karşı çıkmış ve padişahın bu iradesini kabul etmeyeceğini bildirmiştir. Bu sebeple Kürt Mustafa ve adamlarının çıkardığı isyanı Delil Ocağı'nın kaldırılmasına bir tepki olarak değerlendirmek gerekir. Karaman Valisi Esad Paşa ise Sivas Mütesellimi İbrahim Paşa'yı asileri yok etmek için görevlendirmiş ve İbrahim Paşa'nın gayretleriyle bu isyan kısa sürede bastırılmıştır²⁷³.

3.1.2. Kocuroğlu Mustafa İsyanı

Delil Kurumu kaldırıldıktan sonra karşımıza çıkan ikinci isyan ise Seferihisar halkından Kocuroğlu Mustafa isyanıdır. Bozok vilâyetine bağlı Seferihisar'ın Günyüzü kazasından olan Kocuroğlu Mustafa'nın 1833 yılında isyan ettiği görülmektedir. Fakat Kocuroğlu bu isyandan önce "*iki defa nefy olunmuş fesad ehlinden olmakla bu defa da memleketi fesada vermek sebebiyle*" yakalanmasına dair bir ferman çıkmıştır²⁷⁴. Kocuroğlu Mustafa'nın daha önce çıkardığı iki isyanın sebebi bilinmemektedir. Fakat her iki isyanda da sürgün

²⁷⁰BOA, HAT., 1232/48011, 15 Şevval 1245/09 Nisan 1830.

²⁷¹BOA, HAT., 1233/48011-A, 04 Zilkade 1245/27 Nisan 1830; BOA, HAT., 1233/48011-B, 29 Zilhicce 1245/21 Haziran 1830.

²⁷²BOA, HAT., 1233/48011-C, 29 Zilhicce 1245/21 Haziran 1830.

²⁷³BOA, HAT., 1233/48011-D, 07 Zilhicce 1245/30 Mayıs 1830.

²⁷⁴BOA, HAT., 531/26192, 05 Şâban 1249/18 Aralık 1833.

edilmiş; fakat bir süre sonra affedilmiştir. Kocuroğlu'nun üçüncü isyanının da sebebi bilinmemektedir. Fakat bölge halkının onun hakkında taşra yöneticilerine yazdıkları şikâyetnâmeler, Delil Kurumunun kaldırılmasından kaynaklanan otorite boşluğundan dolayı başıboş kalan delil tâifesini arkasına alarak kısa süreli de olsa bir isyan hareketine giriştiğini göstermektedir²⁷⁵. Son çıkardığı isyandan dolayı, başkentte yapılan bir toplantıda ulemânın meclise gelerek yakalanması hakkında görüş bildirmesi, bu isyanın İstanbul'da ciddi şekilde takip edildiğini göstermektedir²⁷⁶. Bundan sonra Kocuroğlu'nun isyan ettiği Bozok bölgesindeki yöneticilerin gayretleriyle bu bâdire kolayca bertaraf edilmiştir. Başkentle Bozok vilâyeti arasında yapılan daha sonraki yazışmalarda Kocuroğlu Mustafa'dan bahsedilmemesi, bu isyanın kolaylıkla halledildiğini göstermektedir.

²⁷⁵BOA, *HAT.*, 531/26192-A, 11 Şâban 1249/24 Aralık 1833; BOA, *HAT.*, 531/26192-B, 13 Ramazan 1249/24 Ocak 1834.

²⁷⁶BOA, *HAT.*, 531/26192-C, 11 Şâban 1249/ 24 Aralık 1833.

3.2. KADIKIRAN MEHMED İSYANI

Osmanlı tarihinde isyanlara sıkça rastlanılmaktadır. Özellikle merkezde kapıkulu, taşrada eyalet askerlerinin çıkardığı isyanlar diğer isyanlara göre devleti daha çok yıpratmıştır. Ordunun bir birimi olan delillerin çıkardığı isyanlara kurumun kaldırılmasının neden olduğunu yukarıda belirtmiştik. Fakat kurum kaldırıldıktan sonra az da olsa bazı delil isyanlarına rastlamaktayız ki bunların en önemlisi Kadıkıran Mehmed'in çıkardığı isyandır. Kadıkıran Mehmed'e, Kadıkıran lakabının neden verildiği bilinmemektedir²⁷⁷. Bununla birlikte, kaynaklarda geçen “*mülgâ delilbaşı, fi'l-asl delil sergerdelerinden*²⁷⁸” gibi ifadeler Kadıkıran Mehmed'in delilbaşı olduğunu göstermektedir²⁷⁹. Kaynaklarda Kadıkıran'ın Türkmen aşiretlerinden birine mensup olduğu ifade edilmişse de aşiretinin adı, kaç yılında ve nerede doğduğu hakkında bilgi yoktur²⁸⁰. Yalnızca Reyhan adında bir evlatlığının bulunduğu tespit edilmektedir²⁸¹. Kadıkıran hakkında bilinen en eski belge Ağustos 1824 tarihlidir. Kayseri ve Bozok Mutasarıfı Osman Paşa'nın sadârete gönderdiği bir tahrirâtta Kadıkıran'ın adı geçmektedir. Buna göre vali; Delil Ocağının kasaba ve köylerde gezdirilmeyip tard edilmelerine dair yayınlanan ferman gereğince her tarafa buyrulduklar gönderdiğini, fakat buna rağmen Yozgat'tan Kayseri'ye doğru gelmekte olan bir heyete Selmanlar kazasının Eylence köyünde Kadıkıran isimli bir delilbaşı ve beş yüz kişilik bir maiyeti tarafından saldırı düzenlendiğini ifade etmektedir. Kadıkıran, bir senedir bu bölge fukarasına üç kez tasallut etmiş, bunun üzerine Osman Paşa kendi uhdesindeki bölgelerin âyanlarından, Bozok müteselliminden, aşiret beylerinden ve delilbaşılardan bir ordu oluşturmuş; Kapıcıbaşı Hacı Mehmed Ağa'yı komutan tayin ederek Kadıkıran üzerine göndermiştir. Bu ordu

²⁷⁷Korkmaz, “Âsi ve Eşkîya”, 33: 151.

²⁷⁸Sergerde: Bir topluluğun başında bulunan kişi, eşkıya. Karacakaya ve Yücedağ, *Arşiv Vesikaları*, 487.

²⁷⁹BOA, *HAT.*, 468/22850-F, 05 Receb 1249/18 Kasım 1833; BOA, *HAT.*, 688/33377, 05 Şevval 1248/25 Şubat 1833; BOA, *HAT.*, 468/22848-C, 29 Zilhicce 1250/28 Nisan 1835.

²⁸⁰BOA, *HAT.*, 510/25037-A, 23 Ramazan 1241/05 Kasım 1825; BOA, *HAT.*, 467/22838-E, 05 Cemâziyelâhir 1249/20 Ekim 1833.

²⁸¹BOA, *HAT.*, 467/22837, 29 Zilhicce 1250/28 Nisan 1835.

Sorgun kazasının Babu köyü civarında Kadıkıran ve askerlerini yakalamış; yapılan muhârebede Kadıkıran'ın elli adamı öldürülmüştür. Fakat Kadıkıran ele geçirilememiş ve Sivas tarafına kaçmıştır. Bunun üzerine, fukaraya yük olmamak için toplanan ordunun bir kısmı dağıtılmış, bir kısmı ise Kadıkıran'ın Bozok Sancağı'na saldırma ihtimaline karşı bölgeye gönderilmiştir. Bundan sonra Vali Osman Paşa, Kadıkıran'ın askerlerinin büyük bir kısmı aşiretlerden oluştuğu için civardaki aşiret beylerine ve bölgesindeki yönetim birimlerine haber göndererek dikkatli olmalarını ve Kadıkıran o tarafa gelirse gerekli tedbirleri almalarını emretmiştir²⁸². Bu belgede, Kadıkıran'ı himaye eden herhangi bir yöneticinin isminin olmaması, kapısız gezen bir delilbaşı olduğunu göstermektedir. Kadıkıran'ın bundan önceki hayatıyla ilgili olarak herhangi bir bilgi yoktur. Yalnız Kayseri valisine yazdığı bir mektupta Arabistan'da beraber muhârebe ettiklerini ifade etmesine bakarak, bu tarihten önce bir dönem Arabistan taraflarında da bulunduğu söylenebilir. Fakat hangi tarihlerde ve hangi bölgede bulunduğu bilinmemektedir. Bu dönemde yaklaşık beş yüz kişiye hükmeden Kadıkıran'ın ileride yaklaşık beş bin beş yüz kişilik bir orduya ulaşması, Anadolu'daki otorite boşluğundan faydalanarak gücünü gittikçe artırmasından kaynaklanmıştır.

Bundan sonra Kadıkıran adını Kasım 1825 tarihinde yine bir isyan hadisesiyle duyuyoruz. Hacı Bektaş Dergâhı Şeyhi Hamdullah Efendi, Karaman Valisi Ali Paşa'ya gönderdiği bir arızada Kadıkıran'ın yaptıklarından bahsetmiştir. Buna göre *“hakkında irâde-i seniyye taalluk eden sergerde-i delilândan Kadıkıran nam hâin başına vâfir Türkanlı ekrâdı eşkıyalarından cem' edip Keskin kazalarına hasarât-ı külli ederek”* yağmacılık faaliyetinde bulunmuştur²⁸³. Bunun üzerine Ankara Valisi Nurettin Paşa, kendi delil ve tüfenkçibaşısı olan Kulaksız Mehmed Ağa'yı maiyetine bir hayli asker vererek üzerine göndermiştir. Yapılan mücadelede Kulaksız Mehmed Ağa, Kadıkıran tarafından bozguna uğratılmıştır. Bu çarpışmadan sonra Kadıkıran Koçhisar tarafına yönelmiş; fakat arkadan yetişen Kulaksız Mehmed Ağa, ani bir gece baskısıyla Kadıkıran'ı ele geçirmeye çalışmış ancak Kadıkıran yedi sekiz

²⁸²BOA, HAT., 509/24992, 29 Zilhicce 1239/25 Ağustos 1824.

²⁸³Korkmaz, “Âsi ve Eşkîya”, 33: 152.

adamıyla kaçmayı başarmıştır. Kaçarken Hacı Bektaş Dergâhı şeyhi Hamdullah Efendi'nin babasını da katletmiştir. İşte Hamdullah Efendi, Kadıkıran'ın babasına yaptıklarından dolayı gerekli cezanın verilmesini talep etmektedir. Belgeden anlaşıldığı kadarıyla Kadıkıran'ın maiyetinin büyük bir kısmı delil askerleri ile aşiret kuvvetlerinden oluşmaktadır ve daha önce yağmacılık faaliyetlerinde bulunduğundan dolayı hakkında bir ferman çıkarılmıştır. Bu fermanın mahiyetini bilinmemekle birlikte 1824 yılı içerisinde yaptıklarından dolayı çıkarıldığı söylenebilir. Bu sıralarda büyük ihtimalle emrindeki delillerle ve kendisine katılan eşkıyalarla İç Anadolu'da başıboş gezmekte ve herhangi bir paşanın kapısında bulunmamaktadır²⁸⁴. Nitekim Keskin kazası ve köylerine verdiği zarardan birkaç ay sonra 1826 yılında yine Ankara sancağına bağlı Bâlâ kasabasını basmıştır. Kasaba halkı kendisine karşı koymuşsa da çıkan çatışmada halkın on beygiri telef olmuş, bir kişi ölmüş, birkaç kişi de yaralanmıştır. Kadıkıran ve adamlarının kasaba halkına verdiği zarar iki bin kuruş civarında olmuş; fakat kendisine herhangi bir yaptırım uygulanmamıştır²⁸⁵. Bundan sonraki birkaç yıllık faaliyeti hakkında herhangi bir bilgi yoktur. 1831 yılına gelindiğinde Kadıkıran'ın, Şam Valisi Mehmed Selim Paşa'nın kapı halkı olarak görev yaptığı görülmektedir. Fakat burada da rahat durmamış ve halka zarar vermeye devam etmiştir. Şam halkı, Vali Selim Paşa'ya gelerek Kadıkıran'ı ve valinin diğer başıbozuk sergerdesi olan Hacı Ömeroğlu'nu şehirden uzaklaştırması isteğinde bulunmuşsa da vali bu isteği kabul etmediği gibi gelenleri de hapsedirmiştir. Bu olaydan sonra galeyana gelen halk ayaklanıp valinin konağına saldırmış ve Mehmed Selim Paşa'yı öldürmüştür²⁸⁶.

3.2.1. İsyanın Sebebi

1832-1833 yılları Osmanlı Devleti'nin Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa isyanıyla uğraştığı ve çok zor durumda kaldığı yıllardır. Nitekim Suriye bölgesi Mehmed Ali Paşa tarafından ele geçirilince, devlet Suriye bölgesi'nden Anadolu'ya geçen Kadıkıran'ı ordu hizmetine çağırmıştır. Kadıkıran sadârete gönderdiği cevabî mektupta; devlete canla başla hizmet ettiğini ve orduya katılma

²⁸⁴BOA, HAT., 510/25037-A, 23 Ramazan 1241/05 Kasım 1825.

²⁸⁵Çadırcı, *Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, 67.

²⁸⁶Lütfi Efendi, *Lütfi Efendi Tarihi*, c.2-3, 684; Mustafa Bıyıklı, "Şam Vak'ası ve Sonuçları", *Türkler Ansiklopedisi*, c.12 (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 734.

emrini aldığında Mehmed Selim Paşa'dan yüz elli bin kuruş alacağı olmasına rağmen devletin emrini kabul ederek üç bin süvari ve piyade askeriyle Malatya ve Sivas üzerinden Çankırı'ya geldiğini ifade etmiştir. Çankırı'da Osmanlı ordusunun Mehmed Ali Paşa'ya yenildiği haberini alan Kadıkıran, orduya katılmak yerine maiyetiyle Ankara civarına gelmiştir. Mektubun sonunda adamlarının çıplak ve “*uryân-ı perîşan*” olduğunu; din ve devlet uğrunda düşmanla savaşırken şimdi sadakaya muhtaç hale geldiğini söyleyerek yardım istemektedir²⁸⁷. Fakat bir taraftan Ankara ve Çankırı civarını yağmalamaya başlayınca belli bir süre kalması için Bursa sancağına bağlı Mihaliç (Karacabey) kazasına gönderilmiştir²⁸⁸. Ayrıca kaza yöneticilerine ve ahâlisine mektup yazılarak Kadıkıran'ın o bölgede kalmasının kimse tarafından engellenmemesi emredilmiştir²⁸⁹.

Kadıkıran, adamlarıyla birlikte Mihaliç bölgesine gelmiş ama burada da rahat durmamıştır. Bunun üzerine Bursa Mutasarrıfı Hacı Ali Paşa, seraskerliğe bir mektup yazarak Kadıkıran'ın yaptığı zulümlerden bahisle bir an evvel bölgeden uzaklaştırılmasını talep etmiştir. Serasker Paşa ise sadârete bir mektup yazarak Kadıkıran ve adamlarının Çankırı ve Viranşehir mütesellimi Hüseyin Ağa maiyetine verilmesini istemiştir. Serasker, Kadıkıran'ın hiçbir vezir tarafından istihdâm edilmek istenmediğini; fakat o bölgede kalırsa ahâliye yük olacağını ve istediği verilmezse ümitsizliğe düşüp isyan edeceğini düşünüyor; bu nedenle kendisine bir miktar para verilerek Çankırı'ya gönderilmesini daha doğru buluyordu. Bu sayede Kastamonu civarında çıkan Tahmiscioğlu İsyanı'nın bastırılmasında Kadıkıran ve adamlarından da faydalanılabilirdi²⁹⁰. Sadâret bu teklifi uygun görmüştür. Nitekim merkezden Bursa mutasarrıfına yazılan iradede Kadıkıran'ın Çankırı'ya gitmesi ve Şam Valisi Mehmed Selim Paşa'nın maiyetinde çalıştığı sırada birikmiş olan alacağından kırk bin kuruşun hemen, geriye kalanın Çankırı'ya vardığında verileceğinin kendisine bildirilmesi

²⁸⁷BOA, HAT., 467/22843-A, 1 Zilhicce 1248/21 Nisan 1833; Korkmaz, “Âsi ve Eşkîya”, 33: 152.

²⁸⁸Devletin Kadıkıran'ı Ankara civarından uzak tutmak istemesinin en önemli sebebi, bu dönemde Kavalalı Mehmed Ali Paşa tarafından desteklenen ve Kastamonu civarında ortaya çıkan Tahmiscioğlu ve Pehlivanlı Halit Bey isyanlarıdır. Osmanlı Devleti Kadıkıran'ın bunlara katılmasından korkmuştur. Daha fazla bilgi için bkz. Korkmaz, “Âsi ve Eşkîya”, 33: 152.

²⁸⁹BOA, HAT., 467/22843, 02 Ramazan 1248/23 Ocak 1833.

²⁹⁰BOA, HAT., 467/22834, 29 Zilhicce 1248/19 Mayıs 1833.

istendi²⁹¹. Bu sırada Sögüt kazasında bulunan Kadıkıran, Bursa'ya çağrılmış ve emir kendisine tebliğ edilmiştir. Ayrıca uğradığı mahallerde fukarayı rahatsız etmemesi, ihtiyaç olduğu takdirde Tahmiscioğlu İsyanı'nı bastırmak için Kastamonu'ya gelen Trabzon Valisi Osman Paşa'nın hizmetinde çalışması istenmiş; böyle yaparsa padişah katında emeklerinin zâyi olmayacağına dair nasihat edilmiştir²⁹².

Kadıkıran bu isteklere olumlu cevap vermiş ve adamlarıyla Çankırı'ya gitmek için yola çıkmıştır. Bolu civarına geldiğinde kendi odabaşısını Çankırı mütesellimine göndererek isyan bölgesine gideceğini ifade etmiştir. Çankırı ve Viranşehir mütesellimliği uhdesinde bulunan Hüseyin Ağa ise isyanın bastırıldığını ve bölgede yeterli asker bulunduğundan bahisle Kastamonu bölgesine gitmesine gerek olmadığını söylemiş ve bunu da seraskerliğe yazdığı bir arızada belirtmiştir. Çünkü Hüseyin Ağa, zaten Tahmiscioğlu isyanından dolayı bir hayli zarar gören Kastamonu bölgesine Kadıkıran gibi tavır ve hareketi fukara için uygunsuzca birinin gelmesinin halkı iyice sıkıntıya sokacağından korkmuştur. Bunun için Kastamonu bölgesine gitmesini istememiştir²⁹³. Bu arada Kastamonu halkı Kadıkıran'ın kendi bölgelerine geleceğini duyunca Hüseyin Ağa'ya ulemâdan Keskinzâde Ahmed Efendi vasıtasıyla bir mektup göndererek; “*şakî-i merkûm ehl-i urza galip olarak içlerinden muhâlefet gösterenler haklarında derece-i telefte darb ve emvâl ve eşyalarını ahz-ı gâsp ve hanelerini ihrâk etmek misüllü taadîyatını beyan ederek*” onu istemediklerini bildirmişlerdir²⁹⁴. Hüseyin Ağa, Tahmiscioğlu şerrinden kurtarıldıkları için Kastamonu ahâlisinin teşekkürlerini ve Kadıkıran'ın başka bir bölgeye gönderilmesi talebini içeren mektupları ikinci bir arıza ile sadâret makamına göndermiştir²⁹⁵. Sadâret makamı ise Hüseyin Ağa'ya gönderdiği cevabî yazıda Çankırı ve Viranşehir'e ek olarak Kastamonu mütesellimliğinin de kendisine verildiğini; isyan bastırıldığı için Kadıkıran'a ihtiyaç kalmadığını ve kendisine daha önce verilen kırk bin kuruşun haricinde istediği meblağa mahsûben çok az bir ödeme daha yapılacağı

²⁹¹BOA, HAT., 369/20365, 29 Zilhicce 1247/30 Mayıs 1832.

²⁹²BOA, HAT., 909/39793, 30 Ramazan 1248/20 Şubat 1833.

²⁹³BOA, HAT., 689/33379-P, 28 Ramazan 1248/18 Şubat 1833.

²⁹⁴BOA, HAT., 689/33379-M, 1 Şevval 1248/21 Şubat 1833.

²⁹⁵BOA, HAT., 689/33379-A, 29 Zilhicce 1248/19 Mayıs 1833; BOA, HAT., 689/33379-G, 29 Zilhicce 1248/19 Mayıs 1833.

bildirilmiştir. Ayrıca Kadıkıran'ın adamlarını dağıtması ve münasip bir mahalde ikâmet etmesi istenmiştir. Eğer bu teklifi kabul etmezse “*icâb-ı hâlin icrâsına*” göre hareket edilecekti²⁹⁶. Bu belgeden anlaşıldığı kadarıyla Kadıkıran ismi gerek halkta gerekse yöneticilerde bir yılgınlık oluşturmakta ve kendisinden nefret edilmekteydi. Kadıkıran'ın kendisine verilecek az bir miktar parayı kabul etmemesi halinde icabına bakılması emrini, artık devletin Kadıkıran'ın yaptıklarını hoş görmeyeceğinin bir göstergesi olarak kabul etmek gerekir.

Kastamonu İsyanı'nın bastırılmasıyla birlikte Hüseyin Ağa'nın maiyetine verildiği için Kadıkıran'ın Çankırı'ya gitmesi gerekiyordu. Fakat Trabzon ve Sivas Valisi Osman Paşa'nın merkeze yazdığı arizalarda Kadıkıran'ın bunu kabul etmediği anlaşılmaktadır. Adamlarıyla birlikte Malatya tarafına gitmiş ve burada yağmacılık yapmaya başlamıştır. Sivas Valisi Osman Paşa, ona bulunduğu yerde kalmasını ve birikmiş olan aylıklarının kendisine verileceğini bildirmiştir. Orduya katılacağını beyan ederek bu isteği de reddeden Kadıkıran, Sivas bölgesinden geçerek Bozok sancağı köylerini yağmalamaya başlamıştır. Bu sırada merkezden Osman Paşa'ya gelen emirde, Kadıkıran'ın Kayseri'ye gönderilmesi ve Bozok bölgesinde eşkıyalık yapan gruplarla birlikte hareket etmesinin önlenmesi istenmiştir. Ayrıca birikmiş olan aylıklarının yarısının kendisine verileceği de vaat edilmiştir. Kadıkıran merkezden gelen bu emirleri de reddederek ortadan kaybolmuştur. Sivas Valisi Osman Paşa, eğer bir taraftan ortaya çıkarsa önce uygun şekilde istihdâm edilmesine gayret edeceğini, mümkün olmazsa tard edilmesine çalışacağını merkeze bildirmiştir²⁹⁷.

Bir süre sonra Kadıkıran Çankırı Mütesellimi Hüseyin Ağa'nın maiyetine katılmıştır. Bunun en önemli sebebi; Mısır valisine bağlı kuvvetlerin, oğlu İbrahim Paşa komutasında Anadolu içlerine kadar gelmiş olmasıdır. İbrahim Paşa, bir taraftan Anadolu'da ilerlerken bir taraftan da bazı eşkıyaları isyana teşvik ediyordu. Mart 1833'te İbrahim Paşa'nın desteklediği eşkıyalar bir araya gelerek Çankırı'yı İbrahim Paşa adına ele geçirmek istemiş; bu amaçla Çankırı köylerini yağmalayıp mütesellime tehdit yollu mektuplar göndermişlerdir. Çankırı mütesellimi önce asilere adam göndererek eşkıyalıktan vazgeçmelerini nasihat

²⁹⁶BOA, HAT., 689/33379, 29 Zilhicce 1248/19 Mayıs 1833; Korkmaz, “Âsi ve Eşkîya”, 33: 154.

²⁹⁷BOA, HAT., 688/33377-C, 05 Şevval 1248/25 Şubat 1833.

etmişse de sözünü dinletememiştir. Bunun üzerine Bolu Sancağı müteselliminden asker ve top istemiş ardından asiler üzerine yürümüştür²⁹⁸. Bu olaylar sırasında Kadıkıran, maiyetinde bulunduğu Çankırı mütesellimiyle birlikte hareket etmiştir. Mütesellim Hüseyin Ağa, İbrahim Paşa'yı destekleyen eşkıyalara karşı savaşmak için Kadıkıran'dan faydalanmak istemiş ve onu yanına çağırmıştır. Böylece onun da bu eşkıyalarla birlikte hareket etmesini engellemiştir. Kadıkıran burada Hüseyin Ağa'nın yanında yer almış ve Çankırı'yı zapt etmek için şehre yaklaşan eşkıyalara karşı çıkmıştır²⁹⁹. Ayrıca, bu asilere ya devletin emrine girmelerini ya da bu topraklardan gitmelerini ifade eden bir haber göndermiştir. Bu sırada Kalecik civarında bulunan ve büyük bir kısmı eskiden bölükbaşı ya da delilbaşı olan bu eşkıyalar ise Kadıkıran'a gönderdikleri cevabî mektupta; serseri gezmediklerini ve İbrahim Paşa'nın emriyle görevli olduklarını ifade etmişlerdir. Her ne kadar isteğini yerine getirmeseler de asilerin mektupta kullandıkları saygılı ifadelerden Kadıkıran'a büyük bir hürmet gösterdikleri anlaşılmaktadır³⁰⁰.

Bu sırada Kütahya'ya kadar gelen Mısırlı İbrahim Paşa, çevre illere küçük ordular göndererek hem korku salmak hem de bu bölgeleri elde etmek istemiştir. Bu amaçla Çankırı civarına da bir ordu göndermiş ve bu ordu önce Bozok şehrini ele geçirerek mütesellimini esir almış, ardından Çankırı üzerine yürümüştür. Bu bölgede olan Kastamonu mütesellimi ile Kadıkıran kuvvetlerine hücum eden İbrahim Paşa'ya bağlı birliklerin kısmî bir başarı kazandığı anlaşılmaktadır. Aynı ordu Trabzon Valisi Osman Paşa'nın gönderdiği evrak torbası ve yüklü miktardaki akçeyi de gasp etmiştir³⁰¹.

²⁹⁸Korkmaz, "Âsi ve Eşkîya", 33: 155.

²⁹⁹BOA, HAT., 419/21658, 01 Zilkade 1248/22 Mart 1833.

³⁰⁰"Saâdetli semâhatli şerâfetli biraderim Mehmed Ağa hazretleri. Bu taraftan cümle bölükbaşı ağa ve cümle kadirşînâslar ferdanferdâ selam ve dualar edip hâtır-ı şerîfinizi sual ederler. Humada müstadem umûr-u afiyet ve rehîni-î avn-i inâyet bi rabb-i ehadiyet olmaları zeylinde savb-ı saâdetinizden taraf-ı halisânemize bir kıt'a muhabbetnâmeniz gelip ve mefûm-u malûmumuz olup bizler ya gelin yahud topraktan ihraç olun demişsiniz. Bu misüllü cevap layık değildir. Serseri gezmeyoruz. Devletli İbrahim Paşa efendimizin emr-i devletleri üzere geziyoruz. Malûm-u saâdet buyruldukta tarafımızı kalb-i envârlarınızdan dûr ve nisyân buyurmayasız azizim." BOA, HAT., 690/33403-E, 23 Zilkade 1248/13 Nisan 1833.

³⁰¹Bozok Mütesellimi Şakir Bey daha sonra Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa ile Osmanlı Devleti arasında yapılan Kütahya Anlaşması sonrasında serbest bırakılmıştır. BOA, HAT., 382/20581-D, 29 Zilhicce 1248/19 Mayıs 1833.

Tüm bu gelişmelerden hareketle bu sırada Anadolu'daki durumun karışık olduğunu ve devletin, isyan eden Mısır kuvvetleriyle serseri gezen eşkıya gruplarının arasında kaldığını söyleyebiliriz. Otorite boşluğundan dolayı birçok eşkıya grubu ortaya çıkmış, daha önceden var olanlar da bu sırada iyice güçlenmiştir. Bunların bir kısmı devletin yanında yer alırken bir kısmı da Mısır kuvvetlerini desteklemiştir. Kadıkıran bu olaylarda devletin yanında yer almış ve ileride devlet adamlarıyla yaptığı yazışmalarda bu durumu sık sık gündeme getirmiştir.

Kadıkıran, Mısır kuvvetleriyle mücadele ederken merkezden Çankırı Mütesellimi Hüseyin Ağa'ya gelen emirde, onun artık Sivas Valisi Osman Paşa maiyetine verildiği ifade edilmiştir. Aynı emir Sivas valisine de gitmiş; fakat Kadıkıran, bu emre itaat etmemiştir. Kadıkıran'ın bu emre itaat etmemesindeki en önemli etken; ulûfelerini alamadıkları için maiyetindeki askerlerin hem kendisine hem de mütesellime kızgın olmalarıdır. Kadıkıran tüm alacağını tahsil etmeden Çankırı'dan ayrılmak istememiş; aksi halde maiyetinin büyük bir kısmının kendisini terk edeceğinden korkmuştur. Mısır ordularına karşı Kadıkıran'ın gayret göstermesi üzerine Çankırı mütesellimi kendisine yirmi beş bin kuruş vermiştir ki bu miktar yaklaşık üç bin kişinin iki aylık ulûfesine denk gelmektedir. Daha sonra sadâret makamına bir yazı yazan Hüseyin Ağa, Kadıkıran'ın küserek Mısır ordularına yahut diğer eşkıya gruplarına katılabileceğinden korktuğu için ödeme yaptığını belirtmiştir. Aynı mektupta, onun esasen devlete sadakatle hizmet etmek gayreti içinde olduğunu, daha önce başka yerlerde fukaraya yük olmuşsa da kendi uhdesinde olduğu zamanlarda herhangi bir taşkınlığının görülmediğini belirterek Kadıkıran'a dağıttığı paraya karşılık kendisine bir miktar akçe gönderilmesini talep etmiştir. Çankırı nâibinin yazısına göre ise Mütesellim Hüseyin Ağa, Kadıkıran'dan kurtulmak için onu Ankara'ya göndermek istemiş; fakat Kadıkıran bu konuda bir irade olmadıkça gitmeyeceğini beyan etmiştir. Bunun üzerine Hüseyin Ağa gerek kendi askerine gerekse Kadıkıran'ın maiyetine ödeme yapmak üzere Ankara Mütesellimi Ahmed Ağa'dan yüz yirmi beş bin kuruş borç almıştır. Aynı zamanda bu bölgelerde vuku bulan savaşlarda Kadıkıran'ın malları yağmalanmış; buna da Hüseyin Ağa sebep olmuştur. Kadıkıran'ın Hüseyin

Ağa'ya düşmanlık beslemesinde ve onu öldürmek istemesinde bu olayın büyük etkisi olmuştur³⁰².

3.2.2. İsyanın Başlaması

Osmanlı Devleti'nin çok zor dönemlerden geçtiği ve Mısır ordularının Anadolu içlerine kadar geldiği bu dönemde Kadıkıran'ın Sivas mütesellimi emrine girmeyi reddetmesi ve daha önce de birkaç kez kendisine verilen emirlere uymayarak eşkıyalık yapması meselenin artık zor kullanılarak halledilmesi gerektiğini ortaya çıkarmıştı. Fakat Mısır ordusunun henüz Anadolu'da olması ve devletin diğer eşkıyalık hareketleriyle uğraşması Kadıkıran meselesinin biraz ileriye atılmasına ve yaptığı hareketlerin görmezden gelinmesine neden olmuştur³⁰³. Maiyetine dört bin kadar başıbozuk takımını toplayan bir kişinin bu karışık ortamda devlete vereceği zarar düşünülerek oyalama yoluna gidilmiştir. Kadıkıran ise İstanbul'a mektup göndererek devletin emrinde çalışmak istediğini belirtmiştir:

Devletli inâyetli mezîd-i merhametli efendim sultanım hazretleri devlet-i ikbâl ve inâyet-i iclâl-i sermedî ile sağ ve var olsun. Arzuhâl-i kullarıdır ki çâkerleri bundan akdem Humus orduları vaktinde rıza-i hazret-i veliyyünniâmide bulunmaklık için emr ile bu kadar başlar tecemmû' ederek ordu-yu hümâyûnlarda tahsîn-i rıza için bulunarak perişân'ül hâl-i sefil-i sergerdân bu ana kadar geşt i güzâr edip şimdiki halde maiyet-i bendegîde olan başlardan mahcup oldum cevap veremedim. Ancak vüzerâ efendilerimin de muhtaç olduğum tefrikadan âdi bir keyfiyet olduğu malûm-ı devletleri buyruldukta bu kulları serseri geşt-i güzâr ettirmek şân-ı rehîmânelerinin mekâbiri meczûm bir keyfiyet olduğu malûm-ı devletleri buyruldukta inâyet-i ihsân buyurup asâkir-i merkum babında taht-ı hicâbtan vikâye ederek ve hizmet-i devletlerinde irâde-i âcizane-i hamiyetleri niyâzında arzuhâl-i çâkeran olundu. Emr-i ferman ve lütf u ihsân devletli inâyetli mezîd-i merhametli efendim sultanım hazretlerindir. Bende Kadıkıran Mehmed kulları³⁰⁴.

Mektuptan anlaşılacağı üzere Kadıkıran kendisine ne zaman devletten bir emir gelse icabet ettiğini; fakat şimdiki halde yanında bulunanların perişan olduğunu ve kendisinin de bunlara karşı mahcubiyet yaşadığını belirterek yine devlet hizmetinde çalışmak istediğini belirtmiştir. Bu amaçla Niğde Mütesellimi Sadık Bey ve Bozok Mütesellimi Şakir Bey'den yardım istemiş; Temmuz 1833'te birkaç adamıyla Yozgat'a altı saat mesafede olan Zincir köyüne gelerek burada

³⁰²BOA, HAT., 468/22855-A, 04 Rebülevvel 1249/22 Temmuz 1833; BOA, HAT., 421/21713, 01 Zilkade 1248/22 Mart 1833; BOA, HAT., 419/21658-B, 01 Zilkade 1248/22 Mart 1833.

³⁰³Korkmaz, "Âsi ve Eşkîya", 33: 156.

³⁰⁴BOA, HAT., 467/22844-B, 05 Rebülevvel 1249/23 Temmuz 1833.

her iki mütesellim ile görüşmüştür. Görüşmede mütesellimlere İstanbul'a gönderilmek üzere bir mektup vermiştir. Mektupta, şimdiye kadar yaptığı kötülüklerden pişman olduğunu, artık delil tâfesiyle düşüp kalkmayacağını ve devlete isyan etmeyeceğini ifade ederek eskiden beri seferlerde büyük bir sadakatle hizmet ettiğini belirtmiş; voyvodalık veya mütesellimlik gibi bir görev verilirse *"başına tecemmû' etmiş olan haşerâtın def'îyle yüz üstü sürünerek ve sabıkasına taîb ve müsteğfir"* olarak İstanbul'a gideceğini beyan etmiştir. Her iki mütesellim fukaraya zarar vermemek ve levâzımatını kendi kesesinden idare etmek üzere şimdilik Aksaray sancağının boş ovalarına gitmesini tembihlemişlerdir. Bu görüşmeden sonra Kadıkıran, Aksaray tarafına yönelirken mütesellimler de Kadıkıran'ın mektubunun yanına kendi düşüncelerini ifade eden arizaları ve Kadıkıran'ın bulunduğu yerlerde halka herhangi bir sıkıntı çıkarmadığına dair Bozok, Çorum, Kırşehir ve Karahisar nâiblerinden aldıkları ilâmları ekleyerek İstanbul'a göndermişlerdir. Gerek Bozok Mütesellimi Şakir Bey gerekse Niğde Mütesellimi Sadık Bey, Kadıkıran'ın mektubuna ek olarak gönderdikleri arizalarda, eğer Kadıkıran'a istediği şekilde bir görev verilirse, isyan etmeyeceğini ve yanında olan eşkıya takımının da dağılacağını; böylece Kadıkıran gâilesinin kolayca bertaraf edileceğini ifade etmişlerdir. Karahisar nâibi, İstanbul'a gönderdiği yazıda Kadıkıran'ı kendi maiyetinde istihdâm etmek istediğini belirtmiş; fakat bu isteği o bölgede yeterince asker olduğu için kabul edilmemiştir. Kadıkıran ise bu sıralarda Trabzon Valisi Osman Paşa'nın hizmetine girmeyi düşünmüş; fakat o taraflarda süvari askeri istihdâmı mümkün olmadığından bu isteğine nâil olamamıştır³⁰⁵.

Şakir Bey ve Sadık Bey'in İstanbul'a gönderdikleri arizalar sadâret makamı tarafından değerlendirilmiş ve Kadıkıran'ın birkaç adamıyla birlikte İstanbul'a gelmesi hususunda padişahın irade alınmıştır. Aynı iradede, İstanbul'a gelmezse sessiz bir şekilde icabına bakılması emri de bulunuyordu³⁰⁶. Bu irade de Kadıkıran'ın affedileceğine veya istediği şekilde kendisine bir görev verileceğine dair bir bilgi yoktur. Devlet adamları, Kadıkıran'ı İstanbul'a çağırarak gözetim altında tutmayı veya kendisini bir süre değerlendirdikten sonra görev vermeyi

³⁰⁵BOA, HAT., 468/22855-A, 04 Rebülevvel 1249/22 Temmuz 1833.

³⁰⁶BOA, HAT., 468/22855, 29 Zilhicce 1249/09 Mayıs 1834; BOA, HAT., 468/22849, 29 Zilhicce 1249/09 Mayıs 1834.

düşünmüşlerdir. Voyvodalık veya mütesellimlik gibi bir görev beklerken İstanbul'a çağırılması üzerine kuşkuya kapılan Kadıkıran bu emre de icabet etmemiştir³⁰⁷.

Aksaray civarında bulunan Kadıkıran, İstanbul'dan beklediği cevabı alamayınca Kırşehir ve Nevşehir taraflarına gitmiş, delilbaşı olduğunu öne sürerek bu bölge halkının mallarını yağmalamıştır. Ardından Ankara civarına gelmiş ve Koçhisar kazası yakınlarında bulunan Çakıllağ köyüne saldırarak köylülerin yalvarmasına rağmen 32 kişiyi öldürmüş, köylünün mallarını da tamamen gasp etmiştir. Aksaray Mütesellimi Mehmed Celâleddin Ağa'nın İstanbul'a gönderdiği bir arizada Kadıkıran'ın bu bölgede yaptıkları ayrıntısıyla anlatılmıştır. Mehmed Celâleddin Ağa, bu sırada Kadıkıran'ın emrinde bin kadar süvari askeri olduğunu bildirmektedir³⁰⁸. Kütahya müteselliminin Karaman valisine yazdığı arizaya göre Ankara'dan Karahisar'a geçen Kadıkıran buradaki köyleri de yağmalamıştır³⁰⁹. Mütesellim, Kadıkıran'ın maiyetindeki kişilerin sayısının abartıldığını ve en fazla yedi yüz ila bin arasında olduğunu ifade ederek Kütahya Sancağına saldırırsa ne yapması lazım geldiğine dair validen bilgi istemiştir³¹⁰. Karaman valisi Ali Paşa, Kütahya Müteselliminden gelen bu ariza üzerine İstanbul'a bir yazı yazarak Kadıkıran'a karşı ne yapılması gerektiğine dair bilgi istemiştir. İstanbul'dan valiye gönderilen cevapta; Kadıkıran'ın bu günlerde herhangi bir uygunsuzluğunun olmadığı; fakat bir sıkıntı çıkaracak olursa gerekli tedbirlerin alınması gerektiği bildirilmiştir³¹¹. İstanbul'dan gerekli cevabı alan Ali Paşa ile Kadıkıran arasında çeşitli yazışmalar olmuştur. Buna göre Kadıkıran, bir taraftan İç Anadolu bölgesinde dolaşarak Mısır valisine tabi olanları cezalandırdığını söyleyip halka zulüm yaparken bir taraftan da maiyetindeki on reis in ittifakıyla Ali Paşa'ya haber göndererek onun emrine girmek istediğini bildirmiştir³¹². Ali

³⁰⁷ Korkmaz, "Âsi ve Eşkîya", 33: 158.

³⁰⁸ BOA, HAT., 468/22846-A, 29 Zilhicce 1249/09 Mayıs 1834.

³⁰⁹ BOA, HAT., 468/22846-B, 23 Rebîülevvel 1249/10 Ağustos 1834.

³¹⁰ BOA, HAT., 468/22846-C, 23 Rebîülevvel 1249/10 Ağustos 1834.

³¹¹ BOA, HAT., 468/22847, 29 Zilhicce 1249/09 Mayıs 1834; BOA, HAT., 577/28284, 29 Zilhicce 1251/16 Nisan 1836.

³¹² Kadıkıran'ın Ali Paşa'ya gönderdiği mektupta isimleri geçen on reis; Kınalıoğlu Mehmed Ağa, Kürt Ali, Havarıbaşı Ahmed Ağa, Üçelli Yakup Ağa, Üçelli Ahmed Ağa, Çankırı'lı Osman Ağa, Erzurum'lu Osman Ağa, Urfa'lı Mehmed Ağa, Muş'lu Yusuf Ağa ve Hastabaşı Mustafa Ağa'dan oluşmaktadır. BOA, HAT., 467/22844-C, 05 Rebîülevvel 1249/23 Temmuz 1833.

Paşa ise adamlarını dağıtıp en fazla yüz atıyla gelirse onu maiyetine alabileceğini, kendisine Koçhisar kazasına bağlı Esbkeşan mukataasını dirlik olarak verebileceğini yazmıştır. Fakat Kadıkıran maiyetini dağıtmayarak Esbkeşan bölgesine gelmiştir. Bu bölgenin ekonomik durumu Kadıkıran ve adamlarına bakabilecek seviyede olmadığı için bir süre sonra kendisine Haymana bölgesine gitmesi emredilmiştir. Kadıkıran, Haymana bölgesine gitmişse de Rakka bölgesine gitmek arzusunda olduğunu valiye bildirmiştir. Karaman Valisi Ali Paşa, Kadıkıranla arasındaki bu görüşmeleri İstanbul'a bildirmiş ve onun serseri bir şekilde gezdikçe halka zulmedeceğini, bu sebeple istediği yer olan Rakka'ya gönderilmesinin veya Trabzon, Erzurum, Diyarbakır taraflarından birinde istihdam edilmesinin daha uygun olacağını belirtmiştir³¹³. İstanbul'dan gönderilen cevabî yazıda, daha önce İstanbul'a gelmesi hakkında irade çıktığı ifade edilmiş ve *“merkûmu ne vecihle olur ise temin ve istimâletle yanına celbederek kârının suhûletle itmâmına mübâderet eylemesi ve eğer merkum dahi aklını başına alarak avânesini dağıtıp darsââdete gelmek üzere yola çıkmış ise bu halde bir şey denmeyerek darsââdete gönderilmesi”* emredilmiştir³¹⁴. Devlet adamlarının artık Kadıkıran'a hiçbir şekilde müsâmaha göstermeyecekleri ve onun herhangi bir paşanın kapısında bulunmasını istemedikleri anlaşılmaktadır.

3.2.3. İsyanın Nüfuz ve Etki Alanı

Karaman valisine bir taraftan yukarıdaki hüküm gönderilirken diğer taraftan konu Meclis-i Şûrâ'da uzun uzadıya tartışılmış ve Kadıkıran sorununun ortadan kaldırılması için alınacak tedbirlerin üzerinde durulmuştur. Mecliste öncelikle Kadıkıran'ın istediği voyvodalık veya mütesellimlik kendisine verilirse isyan etmeyeceği ve daha sonra bir bahane ile ortadan kaldırılabilceği düşüncesi ortaya atılmıştır. Buna göre Kadıkıran, fakirleri himâye edip etrafa saldırmaktan vazgeçmeli ve yaptığı zulümler için özür dilemeliydi. Bu şekilde kendisine Bozok mütesellimliği verilebilirdi. Ayrıca zor kullanılarak bu hadisenin engellenmesi düşüncesi de tartışılmıştır. Çünkü meclise göre Kadıkıran'ın emrindeki eşkıyaların sayısı en fazla üç bin civarında olup; onlar da ateşli silah ve top

³¹³BOA, HAT., 467/22844-A, 13 Rebülevvel 1249/31 Temmuz 1834.

³¹⁴BOA, HAT., 468/22846, 29 Zilhicce 1249/09 Mayıs 1834.

kullanan Asâkir-i Mansûre karşısında duramayacağı için bölgeye asker gönderilmesi söz konusu olabilirdi. Böylece merkezden gönderilen süvari askeri Kadıkıran'ı takip ederken her sancağın askeri yerinde kalacağı için kendi bölgelerini de Kadıkıran'dan koruyabileceklerdi. Fakat meclis müzâkerelerinden, o sırada İstanbul'da yeterli top ve asker bulunmadığı anlaşılmaktadır. Silistre'den getirilecek dört top ve bir süvari alayının bölgeye gönderilmesi düşünülmüş; fakat kış mevsimi yaklaştığı için bunların bölgeye intikâlinin zor olacağı üzerinde durulmuştur. Bu sebeple mesele bölgedeki yöneticilere havale edilmiş ve Kayseri Mutasarrıfı Osman Nuri Paşa bu iş için görevlendirilmiştir. Ayrıca bölgedeki diğer mütesellim ve voyvodaların, onun emrine verilmesi de kararlaştırılmıştır. Fakat mütesellimler bizzat sefere katılmayacak sadece Osman Nuri Paşa'ya asker göndermekle yükümlü olacaklardı. Böylece şehirler savunmasız kalmayacak ve kış gelmeden el birliğiyle bu isyan bastırılacaktı. Meclis ayrıca bu iş için Osman Nuri Paşa'ya elli bin kuruş ödenek çıkarılmasına da karar vermiştir. Meclisin Osman Nuri Paşa'yı isyanı bastırmakla görevlendirmesinin en önemli nedeni, Kadıkıran'ın Kayseri ve Zile taraflarına saldıracağı düşüncesidir. Meclis yaptığı müzâkereleri ve aldığı kararları padişaha sunmuşsa da padişah, yerel yöneticilerin isyanı bastırma düşüncesini veya Kadıkıran'a bir makam verilerek istediğinin yapılmasını kabul etmemiş ve İstanbul'dan asker gönderilmesinin daha uygun olacağını belirtmiştir:

Benim vezirim. Meclis-i Şûrâ'da bi'l-müzâkere arz olunan iş bu takrîrin ve evrâk-ı sâire manzûr ve mealleri malûm-ı hümâyûnum olmuştur. Lehu'l-hamd bu kadar nizamât-ı askeriyemiz mevcut iken bu suretlerin hiç birine hâcet yoktur. Asâkir-i Hassamız livalarından süvari II. livasının I. alayı ve piyade livalarından yine II. livanın I. alayının mükemmel asker ve topları ve liva Bekir Paşa'nın kumandasıyla tayin ve i'zâmları hem asâkir-i nizâmiyemiz haklarında muhassenât-ı adîyeyi mücîp ve hem şân-ı devlet-i aliyemizi müstevcîb olacağından bi-avn-i teâla heman zikir olunan alayları ol vecihle tayin ve Faik Efendi'nin müdür nasb kılınması sûretleri münâsip görüldüğünden serasker paşa ile bi'l-muhâbere bu vecihle tanzîm ve icrâlarına mübâderet olunsun. Rabbim teâla hazretleri her halde muvaffak buyurur amin³¹⁵.

Padişah II. Mahmud'un Kadıkıran gâilesi için İstanbul'dan seçkin birlikler gönderilmesini istemesi bu soruna verdiği önemi göstermektedir. Padişah, onun daha önce yaptıklarından haberdar edilmiş ve zor kullanılarak bu tehlikeyi bertaraf etmekten başka bir yol kalmadığına inanmıştır. Padişahın bu fermanından

³¹⁵BOA, HAT., 468/22835, 29 Zilhicce 1249/09 Mayıs 1834; Korkmaz, "Âsi ve Eşkîya", 33: 159.

hareketle artık Kadıkıran için bir makam elde etmek ya da affedilmek imkânı ortadan kalkmıştır.

Bu sırada Haymana bölgesinde olan Kadıkıran, Eylül ayı başlarında Konya civarını yağmalayıp Çankırı bölgesine gelmiştir. Çankırı köylerine yirmi-yirmi beş kişiden oluşan gruplar göndererek halktan para toplamış ve Çankırı şehrine girerek tüm halkını katledeceğini etrafa yayarak korku salmıştır. Çankırı mütesellimi, kalabalık bir maiyete sahip olan Kadıkıran'a karşı duramayacağını anlayınca esnaftan Ebubekir Sıtkı Efendi'yi elçi olarak göndermiş, sadrazam ve seraskerden gelen emirlerle birlikte padişah hattını da Ebubekir Sıtkı Efendi'ye vermiştir. Elçi, Çankırı'ya yakın Dumlu köyünde Kadıkıran'la görüşmüş; fakat merkezden gelen emirleri korkusundan verememiştir. Ebubekir Sıtkı Efendi, daha sonra Kadıkıran bir makam beklerken askerlerini dağıtıp İstanbul'a çağrılmasına kızdığını, bu görüşmede din ve devlet aleyhine çok ağır sözler sarf ettiğini ve maiyetinde merhametsiz, ordu firarisi yaklaşık dört bin süvari olduğunu ifade etmiştir. Kadıkıran bu görüşmeden sonra gelen elçiyi hapsedmiş ve ardından üç kol halinde şehri kuşatmıştır. Mütesellim, şehri kuşatan bu eşkıya grubuna bol miktarda kahve, at, silah ve akçe göndermiş; ayrıca Kadıkıran'a Mısır askerleri şehre girdiği zaman yağmalanan eşyasına karşılık elli bin kuruş tazminat ödemiştir. Bu sayede şehir bir katliamdan kurtulmuş ve Kadıkıran üç gün şehirde kalıp ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra ayrılmıştır. Daha önce hapsedtiği Ebubekir Sıtkı Efendi de serbest bırakılmıştır. Mütesellim daha sonra İstanbul'a bir yazı yazarak Kadıkıran'ın maiyetinin her geçen gün arttığını, hakkında bir şikâyet olduğunda İstanbul'daki adamları vasıtasıyla durumu öğrenip şikâyetçi olan ahâli üzerine saldırdığını ifade etmiştir³¹⁶.

Kadıkıran, Çankırı'dan ayrıldıktan sonra Kastamonu tarafına gitmiştir. Kastamonu Mütesellimi Alâeddin Efendi'nin yazdığına göre, yaklaşık 15 gün Koçhisar ve Tosya kazalarını yağmalayan Kadıkıran, Kastamonu'ya da girmek istemiş; fakat hakkında çıkan idam fermanından çekinerek İskilip tarafına yönelmiştir³¹⁷. Kadıkıran Mehmed'in İskilip tarafına gitmesindeki en önemli

³¹⁶BOA, HAT., 467/22840-C, 07 Cemâziyelevvel 1248/02 Ekim 1832.

³¹⁷BOA, HAT., 468/22851-F, 21 Cemâziyelevvel 1249/06 Ekim 1833; Korkmaz, "Âsi ve Eşkîya", 33: 160.

sebebin eskiden beri düşmanı olan Koca Arap isimli bir delil sergerdesi ve onu himaye eden Bozok Mütesellimi Şakir Bey olduğu anlaşılmaktadır. Koca Arap İskilip'te ikâmet ettiği için bu bölgeye gelen Kadıkıran, onun evini basarak oğlunu öldürmüştür. Kadıkıran'ın şerrinden kurtulmak için, şehir halkı tarafından kendisine yedi bin akçe verilmiş; fakat şehir yine de yağmalanmıştır. Bu sırada Koca Arap, Bozok Mütesellimi Şakir Bey'in yanında olduğu için o tarafa yönelmiş ve giderken de yoldaki kaza ve köylere bir hayli zarar vermiştir. Ayrıca Şakir Bey'in hanımı Adana'dan Yozgat'a gelirken Ankara yakınlarında Kadıkıran'ın adamları tarafından saldırıya uğramıştır. Öte yandan Kadıkıran'a Türkmen ve Kürtlerden her gün yaklaşık yüz elli-iki yüz kişi katılmakta ve maiyeti gittikçe artmaktadır. Sadece bu dönemde Kel Hüseyin isimli bir eşkıyanın altı yüz civarında süvari ile Kadıkıran'a katılmasıyla birlikte, Kadıkıran yaklaşık altı bin kişilik bir orduya hükmetmeye başlamıştır³¹⁸.

Kadıkıran ve adamlarının ahâliye yaptığı zulüm ve eşkıyalığın günden güne artması üzerine merkezden Kayseri Mutasarrıfı Osman Nuri Paşa, Bozok ve Ankara Mütesellimleri ile Sivas Muhassılına³¹⁹, ne olursa olsun ve Kadıkıran nereye giderse gitsin civar sancaklarla birleşilerek mücâdele edilmesi gerektiğine ve alınacak tedbirlerin mütalaâsına dair emirler gönderilmiştir³²⁰. Bazı yöneticilerin, Kadıkıran hakkındaki idam fermanının kendilerine hayat bahşettiğine ve gereğinin yapılacağına dair arizalar yazmaları, Kadıkıran gâilesinden yöneticilerin ne kadar rahatsız olduğunu göstermektedir³²¹.

Kadıkıran'ın Çankırı'dan sonra Bozok taraflarına yönelmesi üzerine Çankırı Mütesellimi Hüseyin Ağa, Yeniil Voyvodası Süleyman Efendi ve Viranşehir mütesellimi ayrı ayrı olarak İstanbul'a durumu haber vermişlerdir. Böylece Kadıkıran meselesi ikinci kez meclise intikâl etmiş ve aciliyetinden dolayı konu padişahın onayına sunulabilecek en erken tarihte görüşülmüştür. Görüşme sonucunda seraskerin de fikri alınarak isyan hareketine karşı acil olarak

³¹⁸BOA, HAT., 467/22840-F, 15 Cemâziyelevvel 1249/30 Eylül 1833; Ahmet Gündüz, "XIX. Yüzyılda Ortaya Çıkan Mısır Meselesi ve Kadı Kıran Olayı (1833)", *Akademik Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 5/33: 227

³¹⁹Muhassıl: Osmanlı Devleti'nde kaymakam ve müdür derecesinde olup vergi toplayan memur. Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, 780.

³²⁰BOA, HAT., 467/22840-B, 13 Cemâziyelevvel 1249/28 Eylül 1833; BOA, HAT., 468/22851, 29 Zilhicce 1249/09 Mayıs 1834.

³²¹BOA, HAT., 467/22840-D, 9 Zilhicce 1249/19 Nisan 1834.

bölgeden münâsip birinin tayin edilmesi fikri ortaya atılmış ve padişah da bu fikre onay vermiştir³²². Buna göre Kadıkıran'ın yakalanması ve cezalandırılması için meclisin aldığı karar gereğince Kayseri Mutasarrıfı Osman Nuri Paşa görevlendirilmiş ve civardaki sancak yöneticilerinin de kendisine yardım göndermesi emredilmiştir. Kadıkıran bir yerde sürekli durmadığı ve maiyeti de oldukça kalabalık olduğu için civar eyaletlerin yöneticileri arasında işbirliği yapılması gerekiyordu³²³. Bu işbirliğine dair daha önce Gümüşkân³²⁴ Maden Emîni Abdurrahman Bey ile Ankara mütesellimi Ahmed Ağa gibi bazı yöneticiler de merkeze yazı yazmışlardır³²⁵.

Kadıkıran hususunda merkezden çıkan fermanı alan yöneticilerin bazı hazırlıklara girdiği anlaşılmaktadır. Öncelikle Çankırı mütesellimi bir yandan kendi sancağında asker toplamaya başlarken bir yandan da İskilip Voyvodası ve Gümüşkân Maden Emîni, Ankara ve Kastamonu mütesellimlerine haber göndererek durumu bildirmiş ve asker toplayarak göndermelerini istemiştir. Yapılan haberleşmeler sonucunda öncelikle yukarıda adı geçen yerlerden toplanan bin beş yüz güzîde askerın Milanlızâde Mehmed Ağa komutasında Kadıkıran'ın bulunduğu Kızılırmak tarafına gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Kadıkıran'ın Sungurlu tarafında olduğu haber alınmış ve bundan sonra diğer bölgelerden gelecek askerlerin Sungurlu kazasında birleşmeleri kararlaştırılmışsa da fazla asker çıkarılamamıştır³²⁶.

Bu sırada Bozok Mütesellimi Şakir Bey, kendi bölgesinde çıkan Rişvan aşiretinin isyanıyla uğraştığı için şehirde bulunmuyordu. Bozok'un bir bakıma savunmasız olması üzerine Kadıkıran beş bin kadar maiyetiyle şehri ele geçirdi³²⁷. Şakir Bey, emrindeki üç bin askerle geriye döndüğünde Kadıkıran'ın şehirde olduğunu gördü ve şehri kuşattı. Kadıkıran daha önce husumetli olduğu Koca Arap'ı kendisine göndermezse Bozok ahâlisini öldüreceğini ve şehri yakacağını

³²²BOA, HAT., 467/22840, 13 Cemâziyelevvel 1249/28 Eylül 1833.

³²³BOA, HAT., 467/22840-A, 13 Cemâziyelevvel 1249/28 Eylül 1833; BOA, HAT., 468/22851-A, 29 Zilhicce 1249/9 Mayıs 1834.

³²⁴Gümüşkân (Dinek): 19. yüzyılda Bozok eyâletine bağlı bir kaza olup günümüzde Kırıkkale'nin Keskin ilçesine verilen isim. Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, 151.

³²⁵BOA, HAT., 467/22836-A, 21 Cemâziyelevvel 1249/06 Ekim 1833.

³²⁶BOA, HAT., 468/22851-D, 24 Cemâziyelevvel 1249/09 Ekim 1833; BOA, HAT., 467/22838-B, 23 Cemâziyelevvel 1249/08 Ekim 1833.

³²⁷Gündüz, "XIX. Yüzyılda Ortaya Çıkan Mısır Meselesi", 5/33: 227.

bildirince, Şakir Bey Koca Arap'ı teslim ederek Kayseri'ye çekilmek zorunda kalmış, Koca Arap ise Kadıkıran tarafından hemen öldürülmüştür³²⁸.

Kadıkıran, Bozok şehrine girerken ordusu içinde Çankırı Mütessellimi Hüseyin Ağa'nın bir casusu da bulunuyordu. Casus, geçilen tüm kaza ve köylerde bu eşkıyalara karşı herhangi bir tedbir alınmadığını ve maiyetinde beş bin beş yüz askeri olduğunu bildirmiştir. Kadıkıran, burada iken Kürt aşiretlerine haber göndererek Şakir Bey'e karşı isyan etmelerini ve onu öldürmelerini istemiştir. Bozok ahâlisi Kadıkıran'a istediği malzemelerin yanında yüklü miktarda akçe vermiş; o da şehirden ayrılırken kimseye zarar vermediğine dair müftü ve kadı efendilerden ilâm almıştır. Casus vasıtasıyla şehirdeki durumdan haberdar olan Hüseyin Ağa, asker toplayarak şehri muhâfaza etmeye karar vermiştir. Mütessellim, Kadıkıran'ın Bozok şehrine yerleşmesi durumunda Çankırı havâlisini yağmalayacağından ve bölgedeki Kürt aşiretlerinin desteğini alırsa mukâvemet edemeyeceğinden korkuyordu³²⁹.

Birkaç gün Bozok'ta kalan Kadıkıran burada boş durmamış ve taraftarlarını artırmaya çalışmıştır. Bu sırada Kadıkıran'ı ortadan kaldırmak için görevlendirilen Kayseri Valisi Osman Nuri Paşa, iki bin beş yüz kişiden oluşan bir orduyu Bozok Mütessellimi Şakir Bey'in emrine vererek Bozok tarafına göndermiştir. Kendisi daha fazla asker toplama gerekçesiyle Kayseri'de kalmıştır. Gerek kış mevsiminin yaklaşması gerekse Kadıkıran'ın beş bin kişilik ordusuyla birlikte Bozok'ta ele geçirdiği iki adet topun varlığı da valiyi düşündürüyordu. Elinde bulunan iki adet Şakaloz topu işe yaramadığından İstanbul'a yazı yazan vali, Trabzon'daki toplardan iki adet topun mükemmel koşum ve takımlarıyla birlikte kendisine gönderilmesini istemiştir³³⁰. İhtiyaç duyulan topların takımıyla birlikte Samsun, Amasya ve Zile yoluyla Kayseri'ye gönderilmesi hususunda irade çıkmıştır. Kadıkıran'ın Bozok'ta iken Zile kazasını ele geçirmek istediği şeklinde bir haber alan Amasya Mütessellimi Ahmed Bey, bir kısım askerle bu bölgenin muhâfazası için gelmiş; Sivas ve Kastamonu mütessellimleri ise kendi

³²⁸BOA, HAT., 467/22836-F, 02 Cemâziyelâhir 1249/17 Kasım 1833.

³²⁹BOA, HAT., 467/22840-E, 19 Cemâziyelevvel 1249/04 Ekim 1833.

³³⁰BOA, HAT., 467/22845-A, 24 Cemâziyelevvel 1249/09 Ekim 1833; BOA, HAT., 467/22836-C, 20 Zilhicce 1249/30 Nisan 1834.

kazalarına asker göndermekten başka İstanbul'a gönderdiği tahrirlerinde Kadıkıran üzerine gideceklerini bildirmişlerdir³³¹.

Bozok Mütessellimi Şakir Bey emrine verilerek Bozok taraflarına gönderilen ordu, Kadıkıran'ın Boğazlıyan tarafına gittiğini haber alınca o tarafa yönelmiştir. Bu sırada Şakir Bey, Osman Nuri Paşa'ya mektup yazarak "*hâin-i din-i devlet ve kâfir-i nân-ı nîmet ve mütecâsir fitne-i mefsedet Kadıkıran nam şakînin*" Boğazlıyan, Erkilet ve Karamağara bölgelerini yağmalayarak Zile tarafına gittiğini, ordusunu dağıtırsa Kadıkıran'ın geriye dönerek saldırabileceğini, bu sebeple Sivas'a kadar takip etmek niyetinde olduğunu bildirmiştir. Aynı zamanlarda Bozok kazasında tanzim edilen bir belgeye göre "*Bozok'u zaptedip zorla arz-ı mahzar tertip ettiren Kadıkıran*" şiddetli takip üzerine Boğazlıyan tarafında çok kalamayıp Zile taraflarına gitmek zorunda kalmıştır³³². Osman Nuri Paşa, Şakir Bey'in kendisine gönderdiği mektuptan sonra merkeze gönderdiği arızada, Kadıkıran'ın takibine devam edildiğini ifade etmiş; kendisinin de Niğde ve Nevşehir başta olmak üzere civar sancaklarından gelecek askerleri beklediğini, onlar gelince hareket edeceğini bildirmiştir³³³. Kadıkıran, Şakir Bey'in takibinden kurtulmak için Zile'ye yönelmiş, bunun üzerine Şakir Bey, ordusunu dağıtarak Bozok'a gitmiştir. Osman Nuri Paşa ise hem civar sancakların askerlerinin gelmesi hem de Trabzon'dan gelecek topların yetişmemesi sebebiyle bir süre daha Kayseri'de kalmıştır.

Kadıkıran'ın idam ve izâlesine dair fermanın bölgedeki tüm kaza ve sancak yöneticilerine ulaşmasıyla birlikte çeşitli hazırlıklar yapılmaya başlanmıştır. Çorum, Divriği ve Sivas Muhassılı Seyyid İbrahim Said Ağa, kendisine ulaşan fermanı halka duyurmuş; şehirdeki tüm esnaf, eşraf, ulemâ, âyan ve meşâyih desteklerini açıklamıştır. İbrahim Said Ağa bundan sonra merkeze gönderdiği arızada; Kadıkıran'a karşı bölgedeki yöneticilerin gereken mücadeleyi vermediğini, bu eşkıyaya akçe ve hediye vererek bölgelerinden uzaklaştırdıklarını ve ardından İstanbul'a "*Kadıkıran üzerine şu kadar asker ile varıldı ve firar eyledi*" gibi yalan yazılar yazdıklarını ifade etmiştir. Kadıkıran'ın karşısına kimse

³³¹BOA, HAT., 467/22838-B, 23 Cemâziyelevvel 1249/08 Ekim 1833.

³³²BOA, HAT., 467/22845-F, 27 Cemâziyelevvel 1249/12 Ekim 1833.

³³³BOA, HAT., 467/22845-D, 27 Cemâziyelevvel 1249/12 Ekim 1833; BOA, HAT., 467/22845-E, 27 Cemâziyelevvel 1249/12 Ekim 1833.

çıkmadığından istediği gibi hareket ettiğini, dolayısıyla Kadıkıran'ın yenildiğine dair Bâb-ı Âliye yazılan yazıların tamamının yalan olduğunu; eğer bu söylediklerinde yalan varsa tahkik edilip kendisine gerekli cezanın verilmesini de kabul edeceğini bildirmiştir³³⁴.

Buna benzer bir arıza da Yeniil Voyvodası Süleyman Bey tarafından yazılmıştır. Süleyman Bey, Kadıkıran'a yeterli mukâvemetin gösterilmediğini ifade etmiş ve Türkmen aşiretlerinin durumuyla ilgili düşüncelerini de paylaşmıştır. Buna göre, Türkmen beyleri gece istihbarat çalışmaları yaptığı için bunlara güvenilemezdi. Ayrıca bazı Türkmen beylerinin Kadıkıran gibi delilbaşı olması sebebiyle bunların ne yapacağı belli olmazdı. Nitekim Bozok Mütessellimi Şakir Bey, bu aşiretlerden altı yüz süvari istemiş; fakat aşiretler gitmekten çekinmişlerdi. Ayrıca Kadıkıran bu aşiretlere saldırırsa hepsini perişan edebilirdi³³⁵.

Bu sıralarda Kayseri tarafına yönelen Kadıkıran, durumunun gittikçe kötüleştiğinden ve ferman mücibince bölgedeki yöneticilerin kendisine karşı büyük bir işbirliğine girmesinden dolayı, Osman Nuri Paşa'ya bir mektup göndermiştir. Mektubunda kendini temize çıkarmaya çalışmış ve yaptıklarını savunmuştur. Mektup oldukça saygılı bir dille ve affedilmek için bir çıkış yolu arama düşüncesiyle yazılmıştır:

Devletli inâyetli atıfetli refetli veliyyünniâm kesîrüllütf vel kerem efendim sultanım hazretleri. Arzuhâl-i senakârlarıdır ki bu bendeleri bu ana gelince vüzerâ efendilerimiz etbâna hoş görüşüp hiçbir vüzerâ efendilerimiz gücenmemiştir. Kaldı ki efendim ilen cümleden iyi görüşüp beynimizde zerrenümâ rehâvet zuhûra gelmemiştir. Ve kaldı ki uhdenizde olan kazanıza duhûl olunmadık ve bir tas suyunuzu içmedim. Ve kaldı ki bu defa vâsıl-ı sem kulları oldu ki asâkir celbedip önümüze sedd-i sedît olmak merâmında imişsiniz. (.....) Devlet haini Şakir Bey, bizden firâr edip ol tarafa vardıklarında sizlere birçok hilâf-ı inhâ eylemiştir. (.....) Bizden dört yüz kese akçemizi alıp sana Kayseri mansûbunu veyahut Kastamonu mansûbunu getirtirim deyu bizden dört yüz kese akçemizi alıp kendi maslahatına yatırmış ve yazıcımı dahi kendine uydurup maslahatına kullanıyor. (.....) Ve kaldı ki bundan akdem on senesinden mütecâviz din u devlete bir hiyânetim zuhûra geldi mi ve bâhusus cümle devletten yüz çevirdi. Ben yüz çevirmedim. Devlet uğruna bunca çakmak çaldım. Bunca ağalar ve bunca çıraklarım ve bunca malı bî-payan telef eylediğim cümlelerin malûmudur. Böyle olduğu halde benim sıdk-ı sadâkatim indallahta ve ind-i resulde ve ind-i padişahîde zayi oldu mu? (.....) Velâkin Şakir Beyden hakkımı matlup ederim ve kendisi bizim ilen şer'an müdafaâ olursa tarafınızdan mütemet bir adamla veyahut siz delilân el-hac

³³⁴BOA, HAT., 468/22848-B, 23 Cemâziyelevvel 1249/08 Ekim 1833.

³³⁵BOA, HAT., 467/22838-E, 05 Cemâziyelâhîr 1249/20 Ekim 1833; Korkmaz, "Âsi ve Eşkîya", 33: 163.

Ali Bayraktar Ağa ile tarafımıza gelsin. Bizimle mürafaa olsun. Bizden taraf kendisine bir zarar ve ziyan olmayacağına siz efendimiz mükellif olup tarafımıza gelsin. Bundan böyle taraf-ı kullarını hâtır-ı devletten feramûş buyurmasın efendim. (.....) Biz efendim ile Arabistan'da bunca cenk ü cidâl edip, din u devlet uğruna bunca sarf-ı kudret eyleyip biz senin ile kanlı gömlek yoldaşınız. Böyle olduğu halde asâkir celb edip birçok münâza'a ve muhârebe olmasına ne hacet, eğer ben terbiyeye layık isem kendin yanıma gel beni terbiye eyle, sana ki itaatim vardır. (.....) Bende Kadıkıran Mehmed kulları³³⁶.

Mektuptan anlaşıldığı üzere Kadıkıran, o ana dek yaptıklarını haklı göstermeye çalışmış ve Şakir Bey'i suçlamıştır. Onun hem kendisini dolandırdığını hem de Mısır valisine itaat ederek hainlik ettiğini ifade ederek kendisinin tamamen devlet uğrunda çalıştığını söylemiş ve bu amaçla yüz yüze muhâkeme edilmek arzusunda olmuştur. Kayseri Valisi Osman Nuri Paşa'nın gelen mektuba cevap verip vermediğine dair herhangi bir kayıt yoktur. Fakat Kadıkıran'a karşı harekâtın devam etmesi bu mektubun ciddiye alınmadığını ve Kadıkıran'ın affedilme ümitlerinin tamamen tükendiğini göstermektedir.

3.2.4. İsyanın Bastırılması

Kasım 1833'te seraskerden Osman Nuri Paşa'ya gönderilen bir fermenda, Mirliva³³⁷ Namık Paşa komutasında bir alay süvari ve bir alay piyadeden oluşan Asâkir-i Hassa bölüğünün top ve çeşitli malzemelerle hızlı bir şekilde Anadolu'ya gönderileceği bildirildi. Fermenda; bu bölüğün yiyecek ve levâzımının, geçeceği yerlerdeki kazalardan karşılanacağı belirtilmiş ve ilgili kazalara da ferman gönderilmiştir. Namık Paşa kumandasındaki bu bölük Kayseri'ye gelinceye kadar bölgedeki yöneticilerin ittifak yaparak Kadıkıran'ı nereye giderse gitsin takip etmeleri emredilmiştir³³⁸. Kırşehir Nâibi Hafız Ahmed, fermanı şehrin ileri gelenlerinin huzurunda okumuş; Kadıkıran kendi tarafına gelirse civardaki tüm kaza ve sancak ahâlisiyle ittifak ederek karşı çıkacaklarını taahhüt ettiği mahkeme ilâmını merkeze göndermiştir³³⁹. Buna benzer bir tahrirât Aksaray Mütessellimi Cemâleddin Efendi tarafından düzenlenmiş ve Kadıkıran o tarafa gelirse etraftaki Kürt aşiretlerinin de desteğini alarak onu tedip edeceğini beyan etmiştir³⁴⁰.

³³⁶BOA, HAT., 467/22845-C, 20 Cemâziyelevvel 1249/05 Ekim 1833.

³³⁷Tuğgeneral. Karacakaya ve Yücedağ, *Arşiv Vesikaları*, 486.

³³⁸BOA, HAT., 467/22838-A, 21 Cemâziyelevvel 1249/06 Ekim 1833.

³³⁹BOA, CADL., 39/2367, 09 Cemâziyelevvel 1249/24 Eylül 1833.

³⁴⁰BOA, CZB., 53/2602, 29 Zilhicce 1255/04 Mart 1840.

Osman Nuri Paşa, Kadıkıran hakkındaki ferman gereğince, civar sancaklara yazılar göndererek İstanbul'dan Asâkir-i Hassa gelinceye kadar kendisine askerler gönderilmesini talep etmiştir. Bunun üzerine Ankara Mütesellimi Ahmed Ağa, oğlu komutasında altı yüz asker göndermiş; kendisi de civar kazalardan gelecek askerlerle birlikte sonradan hareket edeceğini bildirmiştir. Ahmed Ağa mektubunda Kadıkıran'ın maiyetinde yaklaşık üç bin kişi olduğunu belirtmektedir³⁴¹. Niğde Mütesellimi Sadık Bey'in bin piyade bin süvari olmak üzere iki bin askerle, Kırşehir Mütesellimi Abdurrahman Bey'in de sekiz yüz süvari ile Kayseri'ye doğru yola çıktıkları Osman Nuri Paşa'ya yazdıkları mektuplardan anlaşılmaktadır³⁴². Kendisine karşı birçok sancağın ittifak ettiğini ve Kayseri tarafında tutunamayacağını anlayan Kadıkıran, maiyetiyle birlikte Zile'ye doğru hareket etmiştir. Sivas, Çorum ve Divriği Muhassılı Seyyid İbrahim Said Ağa, Kadıkıran'ın Zile'ye doğru geldiğini haber alınca yaklaşık altı yüz süvari ve piyadeden oluşan küçük bir birliği Zile'nin muhafazasına göndermiş; kendisi de kalabalık bir orduyla Kadıkıran'ı yakalamak için Sivas'tan hareket etmiştir. Zile'ye gitmenin tehlikeli olacağını düşünen Kadıkıran, Şarkışla kazasının Ulaş köyüne gelmiştir. Kayseri Valisi Osman Nuri Paşa'nın bu sırada Şarkışla'ya gelmesi ve Sivas muhassılı ile birleşmesi üzerine hızlıca Kangal tarafına savuşmuş; orada da çok kalamayıp Divriği bölgesinde bulunan Kuruçay köyünde gecelemiştir. Kadıkıran'ın bu sırada Arabistan yönüne doğru gitmek istediğine dair bir isteği olduğu muhassılın İstanbul'a yazdığı mektuptan anlaşılmaktadır³⁴³. Kuruçay Voyvodası Mirali Bey'in gönderdiği arizaya göre; Kadıkıran bu bölgede iken Maden-i Hümayun Emîni'nin bir adamı gelerek Kadıkıran hakkındaki fermanı okumuş, bunun üzerine Mirali Bey, Kadıkıran'a saldırarak birkaç adamını öldürmüştür. Bunun üzerine Kadıkıran, Refahiye ve Şiran yoluyla Kelkit'e gitmiştir³⁴⁴.

³⁴¹BOA, HAT., 467/22836-F, 02 Cemâziyelâhir 1249/17 Kasım 1833.

³⁴²BOA, HAT., 467/22845-B, 24 Cemâziyelevvel 1249/09 Ekim 1833; Korkmaz, “Âsi ve Eşkîya”, 33: 164.

³⁴³BOA, HAT., 468/22848-A, 29 Zilhicce 1249/09 Mayıs 1834; BOA, HAT., 468/22848-C, 29 Zilhicce 1249/09 Mayıs 1834; BOA, HAT., 468/22848-D, 05 Cemâziyelâhir 1249/20 Ekim 1833; BOA, HAT., 468/22848-F, 29 Zilhicce 1249/09 Mayıs 1834.

³⁴⁴BOA, HAT., 468/22853-E, 29 Zilhicce 1249/09 Mayıs 1834; Gündüz, “XIX. Yüzyılda Ortaya Çıkan Mısır Meselesi”, 5/33: 229.

Kadıkıran, henüz Sivas civarında iken Maden-i Hümâyun Emîni İshak Paşa'ya bir adamını göndererek Bağdat tarafına geçmek istediğini bildirmiş ve bunun için kendisine izin vermesini istemiştir. İshak Paşa, Kadıkıran'la ilgili ferman daha önce eline ulaştığı için bu teklifi kabul etmediği gibi emrindeki kuvvetleri de Kadıkıran üzerine göndermiştir³⁴⁵. Bu birlik, Hekimhan civarında Kadıkıran'ın adamlarıyla karşılaşmış ve yapılan mücadelede Kadıkıran'ın adamları yenilerek geri çekilmiştir. İshak Paşa daha sonra İstanbul'a bir yazı göndermiş ve Kadıkıran'ın Kemah taraflarına savuştuğunu ifade etmiştir³⁴⁶.

Kadıkıran, bir taraftan Sivas Mütesellimi İbrahim Said Ağa, bir taraftan Maden-i Hümâyun Emîni İshak Paşa tarafından sıkıştırılırken Kayseri Valisi Osman Nuri Paşa da Tenus'a gelmiş ve İbrahim Ağa'nın kuvvetleriyle birleşmiştir. Osman Nuri Paşa'nın yanında Bozok Mütesellimi Şakir Bey, Niğde Mütesellimi Sadık Bey, Kırşehir Mütesellimi Abdurrahman Bey ve Nevşehir mütesellimi ile Ankara Mütesellimi Ahmed Ağa'nın oğlu Süleyman Bey de bulunuyordu³⁴⁷. Bu sırada Osman Nuri Paşa, daha önce yola çıkmış olan Menteşe ve Karahisar sancakları mütesellimlerine haber göndererek kendilerine gerek kalmadığını, Kadıkıran'ın Sivas taraflarından uzaklaştığını ve bir hayli asker toplandığı için geri dönebileceklerini bildirmiş, bunun üzerine adı geçen mütesellimler de geri dönmüştür³⁴⁸. Osman Nuri Paşa ve yanındaki yöneticiler Tenus'ta iken Kadıkıran'ın Kelkit'e ulaştığını haber almışlar ve ordularını dağıtarak geri dönmüşlerdir. Daha sonra müştereken İstanbul'a yazdıkları arızada; Kadıkıran'ın Kelkit'e kaçtığını ve sürekli hareket halinde olduğu için yakalamalarının mümkün olmadığını, maiyetlerinde fazla asker bulunduğundan halka yük olmamak için bölgelerine geri döndüklerini bildirmişlerdir³⁴⁹.

³⁴⁵BOA, HAT., 468/22848-E, 29 Zilhicce 1249/09 Mayıs 1834.

³⁴⁶BOA, HAT., 468/22852, 15 Cemâziyelâhir 1249/30 Ekim 1833; BOA, HAT., 468/22852-A, 29 Zilhicce 1249/09 Mayıs 1834; BOA, HAT., 468/22852-B, 11 Cemâziyelâhir 1249/26 Ekim 1833; BOA, HAT., 468/22852-C, 29 Zilhicce 1249/09 Mayıs 1834.

³⁴⁷BOA, HAT., 468/22853-F, 25 Cemâziyelâhir 1249/09 Kasım 1833.

³⁴⁸BOA, HAT., 468/22853-A, 17 Cemâziyelâhir 1249/01 Kasım 1833; BOA, HAT., 468/22853-C, 17 Cemâziyelâhir 1249/01 Kasım 1833; BOA, HAT., 468/22853-D, 13 Cemâziyelâhir 1249/28 Ekim 1833.

³⁴⁹BOA, HAT., 468/22853-G, 29 Zilhicce 1249/09 Mayıs 1834; BOA, HAT., 468/22853-B, 13 Cemâziyelâhir 1249/28 Ekim 1833; BOA, HAT., 468/22853-F, 25 Cemâziyelâhir 1249/09 Kasım 1833.

Kadıkıran, hem Kayseri Valisi Osman Nuri Paşa hem de Maden-i Hümâyun Emîni İshak Paşa tarafından sıkıştırıldığı için oldukça hızlı hareket etmiş, bu sebeple geçtiği bölgelere fazla bir zarar vermeden Kelkit'e ulaşmıştır. Kadıkıran, Kelkit civarında iken Kemah, Şiran ve Kelkit kazalarının yöneticileri Kadıkıran üzerine yürümüşler ve Habil Geçidi'nde yapılan muhârebede Kadıkıran'ın en yakın adamlarından Ahmed Ağa ile birlikte bazı adamları öldürülmüş, yirmi kadar büyükbaş hayvanı ele geçirilmiştir. Bundan sonra Kadıkıran adamlarının çoğunu dağıtmış ve yanında bin beş yüz kadar süvari ile İran taraflarına gitmek istemiştir. Kelkit civarından Bayburt taraflarına geçerek Keleverek köyünde bir gece kalmış ve bu köyü yağmalamıştır³⁵⁰. Kadıkıran'ın yaptığı soygunlardan dolayı bu bölge halkının devlete olan borçlarında bazı kolaylıklar sağlanması için Ticaret Nezâreti'nin bir tezkeresi de yayımlanmıştır³⁵¹.

Erzurum Valisi Esad Paşa'nın tahrirâtına göre; daha önce İran'a gitmek isteyen Kadıkıran, bu fikrinden vazgeçerek Rusya'ya gitmek istemiş, bu amaçla Erzurum havâlisine yönelmiştir. Esad Paşa, Kadıkıran'ın geçebileceği güzergâhlara asker yerleştirmiş; buna rağmen Kadıkıran birçok askerini kaybetme pahasına Kars'a ulaşabilmiş; buradan da Rusya hudutları içerisine girmiştir. Hasankale'ye kadar kendisini takip eden Esad Paşa, Kadıkıran'a yetişemeyeceğini anlayınca Erzurum'a geri dönmüştür³⁵². Bundan sonra sınırdaki Rus yetkililerle irtibata geçen Esad Paşa, Kadıkıran'ın her yerde aranan bir eşkıya olduğunu, Bayburt civarında birçok köyü yağmaladığını ve Kars hududunu geçerek Rusya'ya kaçtığını ifade ederek; "*beyn'ed devleteyn câri olan alâik-i mesafeye riâyeten*" Osmanlı askerinin Rus hududundan geçmeyerek geri döndüğünü ve iki devlet arasındaki dostluğa binaen Kadıkıran tâifesinin geri verilmesini istemiştir³⁵³.

Takvîm-i Vekâyi'de kocamış, bunak eşkıya olarak zikredilen ve bu sıralarda epeyce yaşlı olduğu anlaşılan Kadıkıran'ın Rusya'ya firar ettiği, geri alınması için gerekli çalışmaların yapıldığı yazılmıştır³⁵⁴.

³⁵⁰BOA, HAT., 468/22850-B, 05 Receb 1249/18 Kasım 1833.

³⁵¹BOA, MVL., 666/88, 07 Şâban 1280/16 Ocak 1864.

³⁵²BOA, HAT., 468/22850-A, 27 Cemâziyelâhir 1249/11 Kasım 1833.

³⁵³BOA, HAT., 1046/43198-B, 29 Zilhicce 1249/09 Mayıs 1834.

³⁵⁴Takvîm-i Vekâyi', S.70, 18 Cemâziyelâhir 1249/02 Kasım 1833.

Esad Paşa bir taraftan Rus yetkililerle irtibata geçerken diğer taraftan bu durumu İstanbul'a bildirmiş; sadrazam da validen bu şekilde haber alması üzerine Rusya sefâretinden bilgi istemiştir³⁵⁵. Bir süre sonra Rusya büyükelçisi Potenef, Kafkas orduları komutanı olarak Tiflis'te bulunan General Rozen'den aldığı malumâtı Osmanlı yetkililerine aktarmıştır. Buna göre; Kadıkıran, bin civarında silahlı askeriyle Ahılkelek civarında bulunan Canbaz bölgesinde ortaya çıkmış ve Rus yetkililere, Osmanlı askerinin üç ay kadar takibine maruz kaldığını ve birçok adamını kaybettikten sonra Rus topraklarına iltica etmeye karar verdiğini söylemiştir. General Rozen, Kars valisi tarafından kendisine gönderilen bir tahrirâtla durumdan haberdar olmuş ve bu asi grubu kabul etmenin Osmanlı-Rusya arasındaki “*muâvenet-i kaviyye'ye münâfi hareket*” olacağından, Ahıska Kumandanı Stefarn'a emir göndererek Canbaz bölgesinde karantinada tutulan Kadıkıran ve adamlarının Osmanlı Devleti'ne teslim edilmesini emretmiştir. Bunun üzerine Stefarn, 20 Aralık 1833 tarihinde Kadıkıran ve sekiz yüz elli iki adamının silahlarını alıp Kars sınırında Osmanlı yetkililerine teslim etmiştir³⁵⁶. Takvîm-i Vekâyi'de yer alan habere göre Kadıkıran ve yaklaşık sekiz yüz adamının, Kars sınırında, yanlarında eşya ve hayvanlarıyla birlikte Osmanlı yöneticilerine teslim edildiği ifade edilmektedir³⁵⁷.

3.2.5. Sonuçları

Kadıkıran'ın Osmanlı Devleti'ne teslim edilmesiyle birlikte isyan bastırılmıştır. Kadıkıran ve adamlarının, devlete iade edilmesinde emeği geçen General Rozen'le maiyetindeki dokuz general ve memura hediye gönderilmesi gündeme gelmiş ve konu Rusya Sefâreti Müsteşarı Telemak Vesaliçet ile görüşülmüştür. Daha sonra Bâb-ı Âlî'ye gelen Rus Büyükelçisi Potenef'e de duyulan memnuniyet ve dostluk duyguları belirtilmiştir. General Rozen ve maiyetindekilerin asker olması sebebiyle verilecek en iyi hediyein koşum takımlarıyla beraber birer at olacağı konusunda karar kılınmıştır. Ayrıca General

³⁵⁵BOA, HAT., 468/22850, 27 Cemâzîyelâhir 1249/11 Kasım 1833.

³⁵⁶BOA, HAT., 1046/43198-B, 29 Zilhicce 1249/09 Mayıs 1834; Korkmaz, “Âsi ve Eşkîya”, 33: 166.

³⁵⁷Takvîm-i Vekâyi', S.73, 07 Şâban 1249/20 Aralık 1833.

Rozen'e murassa bir kılıç verilmesi de kararlaştırılmıştır³⁵⁸. Gönderilecek kılıcın kıymeti ile ilgili olarak; daha önce Osmanlı'ya sığınan bazı suçluları Rusya'ya iade eden Erzurum Valisi Esad Paşa'ya Rus İmparatoru'nun, kabzası mücevherli ve altmış bin kuruş kıymetinde bir kılıç gönderdiği göz önüne alınarak, kabzası ve münâsip yerleri en az o kıymette pırlantalarla süslü bir kılıç gönderilmesinde karar kılınmıştır³⁵⁹.

Kadıkıran ve yanındaki sekiz yüzü aşkın kişi Kars'tan Erzurum'a getirilerek, Erzurum ve civardaki kazalarda hapsedilmiştir. Kış mevsimi olanca şiddetiyle devam ettiği için bu kadar tutuklunun aynı anda İstanbul'a gönderilmesi mümkün değildi. Çünkü gönderilecek her kafilenin yanına süvarilerden oluşan bir bölük askerin refâkat etmesi gerekiyordu. Bu ise oldukça zor ve masraflıydı. Ayrıca yolda güvenliği tehdit eden bir durum olursa, böyle kalabalık bir grubu kontrol etmek zor olabilirdi. Bu sebeple Kadıkıran ve yakın adamlarının hemen yola çıkarılması, geriye kalanların ilkbaharda takım takım sevkedilmesine karar verildi. Ocak 1834'te Kadıkıran ve elli iki adamının olduğu ilk kabile kara yoluyla İstanbul'a gitmek için yola çıkmıştır. Kafileyeye Kolağası Selim Ağa komutasında Asâkir-i Mansûre'nin I. Bölüğü refâkat etmiştir. Kafilenin erzak ve ihtiyaç duydukları eşyalar, geçtikleri kazalardan senet karşılığında tedârik edilmiştir³⁶⁰. Bu sırada Kadıkıran ve maiyeti Erzurum'a getirildiğinde yanlarındaki nakit paraları alınmış; hayvanları, silahları ve eşyaları da satılarak toplam iki yüz altı bin sekiz yüz altı kuruşluk bir gelir elde edilmiştir. Bu meblağdan, ilkbahara kadar civar kazalara hapsedilen asilerin masrafları düşülmüş, geriye kalan bölümü defterleriyle birlikte Selim Ağa'ya teslim edilerek İstanbul'a gönderilmiştir³⁶¹.

İstanbul'a getirilen Kadıkıran ve maiyetine çeşitli cezalar verilmiştir. İlk olarak Kadıkıran küreğe konulmuştur. Kadıkıran, Reyhan adındaki evlatlığının da kendi yanında durmasını istemiş ve bu isteği kabul edilmiştir. Fakat evlatlığının Asâkir-i Nizâmiye'ye uygun olduğu anlaşılırsa beş-on gün sonra yanından

³⁵⁸ BOA, HAT., 1046/43198, 29 Zilhicce 1249/09 Mayıs 1834; BOA, HAT., 1167/46177, 29 Zilhicce 1249/09 Mayıs 1834; Lütfi Efendi, *Lütfi Efendi Tarihi*, 783.

³⁵⁹ BOA, HAT., 468/22848, 29 Zilhicce 1249/09 Mayıs 1834; Takvîm-i Vekâyi', S.76, 12 Rebîülâhîr 1249/ 29 Ağustos 1833.

³⁶⁰ BOA, HAT., 467/22842-A, 13 Ramazan 1249/24 Ocak 1834.

³⁶¹ BOA, HAT., 467/22842, 13 Ramazan 1249/24 Ocak 1834.

alınıp asker yapılmasına karar verilmiştir³⁶². Bu sırada Kaptan Paşa'dan, donanmada işe yarayabilecek olanların ayrılarak bahriyeye gönderilmesine yönelik bir yazı gelmişse de sadece Hurşid isminde birinin gereken şartları taşıdığı düşünülerek Asâkir-i Bahriye bölüğüne verilmiştir³⁶³. Ayakları total ve ümmî olan asker erbâbı altı kişi, Asâkir-i Mansûre'nin bir bölümünde “*ayakları demir-bend ile hizmet-i süflide*” kullanılmak üzere ayrılmıştır. Bunlar ayrıca boş zamanlarda diğer askerler gibi talim yapacaklar, askerliğe ısındıkları ve terbiye oldukları anlaşılırsa diğer askerler gibi istihdâm edileceklerdi. Geriye kalan kırk üç kişi Tersâne-i Âmire'ye küreğe gönderilmiştir. Bu şekilde küreğe gönderilenlerin on kadarına affedilmemek şartıyla, beş sene ayakları prangalı olarak çalıştırılma cezası verilmiş; bu süre sonunda ıslah ve terbiye oldukları anlaşılırsa bahriye askeri olabilmeleri kararlaştırılmıştır³⁶⁴.

Kadıkıran'la birlikte gelen bu ilk kabile halledildikten sonra Trabzon Valisi Osman Paşa'ya ve Erzurum Valisi Esad Paşa'ya emirler gönderilmiştir. Buna göre; Kadıkıran avanesinden Erzurum civarında tutulanlar, bahar mevsiminde Trabzon'a, oradan da deniz yoluyla bölük bölük İstanbul'a gönderilecek ve her grubun yanında, geminin durumuna göre on-on beş nefer bulunacaktı³⁶⁵.

İlkbaharda Erzurum'dan Trabzon'a getirilen kafilenin İstanbul'a gönderilmesinde sıkıntı çıkmıştır. Çünkü bu bölgedeki gemiler kendi işlerinde çalışmaya başlamış, bu da asilerin İstanbul'a gönderilmesini aksatmıştır. Bu sebeple Trabzon Valisi Osman Paşa, üç yüz kadar asiye Samsun'a göndermiş, Canik Muhassılı Abdullah Bey de bu asilerin Samsun iskelesinden deniz yoluyla İstanbul'a ulaştırılmalarını sağlamıştır³⁶⁶. Geriye kalanlar ise Trabzon'dan deniz yoluyla İstanbul'a sevk edilmiştir.

İstanbul'a getirilen bu asiler durumlarına göre, içlerinden asker firârisi olduğu tespit edilen elli iki kişi ayrılarak ayakları prangalı bir şekilde “*hizmet-i süflide*” kullanılmak üzere alaylara gönderilmiştir. Geriye kalanlar ise Tersâne-i

³⁶²BOA, HAT., 467/22837, 29 Zilhicce 1250/28 Nisan 1835.

³⁶³BOA, HAT., 467/22842-C, 13 Ramazan 1249/24 Ocak 1834.

³⁶⁴BOA, HAT., 467/22842-E, 13 Ramazan 1249/24 Ocak 1834; Korkmaz, “Âsi ve Eşkîya”, 33: 167.

³⁶⁵BOA, HAT., 467/22837, 29 Zilhicce 1250/28 Nisan 1835.

³⁶⁶BOA, HAT., 1352/52769-B, 30 Muharrem 1250/8 Haziran 1834; BOA, HAT., 1352/52769-G, 09 Safer 1250/17 Haziran 1834.

Âmire'ye gönderilerek küreğe konulmuştur³⁶⁷. Bu şekilde Kadıkıran İsyanına katılanlara beşer senelik ceza verilmişse de bir süre sonra gerek alaylara gerek tersaneye gönderilenlere tayin olunan beşer sene müddetin düzeltilmesi ve her şahsın durumuna göre ceza verilmesi hakkında seraskerin de görüşü alınarak bir irade çıkmıştır³⁶⁸. Buna göre isyancıların kabahatleri hemen layıkıyla tesbit edilemeyeceğinden dolayı beş senelik müddetin iki seneye indirilmesi ve ileride *“istid'aları vukû buldukça hal ve kabahatine göre iki seneden evvelce af sûreti tensib”* olunması kararlaştırılmıştır³⁶⁹. Bu cümleden olarak Cebbarzâde Celâl Bey'in kölesi olup Kadıkıran İsyanı'na katılan ve Tersâne-i Âmire'de küreğe konulan Ali isminde bir şahıs ve oğlunun affedilmek için verdiği dilekçeler kabul edilmiş ve adı geçen kişiler affedilerek serbest bırakılmıştır³⁷⁰. Aynı şekilde Ahmed isminde bir kişi sadârete bir dilekçe vererek oğlunun ve kardeşinin, Kadıkıran adamlarından Kel Hüseyin tarafından zorla alıkonulduğunu ifade ederek affedilmelerini istemiştir. Bu kişiler sorgulandıklarında Kel Hüseyin'in kendilerini cebren yanında tuttuğunu söylemişlerdir. Fakat Kel Hüseyin, bu kişilerin kendi istekleriyle yanına geldiğini ifade etmiştir. Hangi ifadenin doğru olduğu bilinmemesine karşın küreğe konulan bu iki kişi affedilmiş; fakat memleketlerine gönderilmeyerek bahriye bölüğünde istihdâm edilmelerine karar verilmiştir³⁷¹.

3.2.6. Değerlendirme

İstanbul'a getirilen kabilelerden sadece Kadıkıran'ın da bulunduğu ilk kafilenin bilgileri ayrıntılı olarak bulunmaktadır. Bu ilk kabilede Kadıkıran'la beraber üç delilbaşı, otuz beş sergerdegân ve çeşitli ırklardan gelen on dört köle bulunuyordu. Köleler on sekiz-yirmi beş yaşları arasında olup bir kısmı Habeşli zenci, bir kısmı ise Gürcü ve Çerkez olmak üzere çeşitli ırklardan gelmekteydi. Kadıkıranla birlikte gelen kabile içinde yer alan sergerdegân çeşitli bölgelerden

³⁶⁷ BOA, HAT., 1351/52766, 29 Zilhicce 1250/28 Nisan 1835; BOA, HAT., 1351/52767, 29 Zilhicce 1250/28 Nisan 1835; BOA, HAT., 1351/52768, 21 Safer 1250/29 Haziran 1834; BOA, HAT., 1351/52768-A, 29 Zilhicce 1250/28 Nisan 1835; BOA, HAT., 1351/52769, 29 Zilhicce 1250/28 Nisan 1835.

³⁶⁸ BOA, HAT., 467/22837, 29 Zilhicce 1250/28 Nisan 1835.

³⁶⁹ BOA, HAT., 468/22854, 29 Zilhicce 1250/28 Nisan 1835.

³⁷⁰ BOA, HAT., 759/35828, 29 Zilhicce 1250/28 Nisan 1835.

³⁷¹ BOA, HAT., 1342/52441, 29 Zilhicce 1250/28 Nisan 1835; Korkmaz, “Âsi ve Eşkya”, 33: 167.

gelen toplama bir ordu özelliği göstermektedir. Göçebe aşiretlerden gelenler, Mısır ordusuna mesup olup daha sonra Kadıkıran'a katılanlar, Rakka ve Medine doğumlu olanlar, Anadolu'nun çeşitli il ve ilçelerinden gelenler; bu ordunun tamamen yağmacılık amacıyla bir araya gelmiş kişilerden oluştuğunu ortaya koymaktadır³⁷².

Kadıkıran İsyanı ile hemen hemen aynı dönemde ortaya çıkan Kürt Mustafa ve Kocuroğlu Mustafa İsyancı, Delil Kurumunun kaldırılmasından sonra delilbaşı olarak görev yapmış kişilerin çıkardığı isyanlardır. Bu bakımdan kurumun kaldırılmasına bir tepki olarak değerlendirmek mümkündür. Bununla birlikte bu isyanlar kolaylıkla bastırılmıştır. Fakat Kadıkıran İsyanı, Delil Kurumunun kaldırılmasına bir tepki olmasının yanında hem devleti bir hayli uğraştırması hem de Osmanlı-Rus ilişkileri bağlamında dış politikayı etkilemesi yönüyle diğer delil isyanlarından ayrılmaktadır.

³⁷²BOA, *HAT.*, 467/22842-B, 13 Ramazan 1249/24 Ocak 1834; BOA, *HAT.*, 467/22842-D, 13 Ramazan 1249/24 Ocak 1834.

SONUÇ

Kadıkıran'ın da mensup olduğu Delil Kurumu, Osmanlı Devleti'nin kendi siyasî ve askerî tecrübelerinden yararlanarak uzun bir süreç içinde kurumsallaştırdığı bir birimdir. Kendilerini Hz. Ömer'e bağlayan ve kıyafetleriyle oldukça ilgi çeken bu askerî grup önce Rumeli bölgesinde ortaya çıkmış, ardından Anadolu'da yaygınlaştırılmışsa da bir süre sonra bozulmaya başlamış ve merkezî otoritenin zayıflamasıyla birlikte yağmacılık faaliyetlerine katılmışlardır. Gerek taşrada gerekse merkezdeki yöneticilerin kapılarında oldukça kalabalık gruplar halinde varlığını devam ettirdiği için de kontrol altına alınması mümkün olmamış ve yapılan iyileştirme çabaları da yetersiz kalmıştır. II. Mahmud döneminde hemen hemen her alanda oldukça köklü ıslahatların yapılması kaçınılmaz olarak artık köhnemiş olan bu kurumu da etkileyecektir. II. Mahmud'un, seleflerinin yapamadığını yaparak, taşrada neredeyse her yöneticinin kapısında bulunan bazen de hiçbir yöneticiye bağlı olmadan kapısız ve başıboş gezerek halkı canından bezdiren bu kurumu kaldırması bir başarı olarak görülmelidir. Delil Ocağı'nın kaldırılmasıyla birlikte oluşan boşluğun, yeni kurulan Redif birlikleriyle doldurulması da merkezî otoriteyi güçlendirmiştir.

Bununla birlikte Delil Ocağı'nın kaldırılması bazı tepkileri de beraberinde getirmiş ve az da olsa çeşitli isyanlar ortaya çıkmıştır. Bunların en önemlisi Delilbaşı Mehmed Ağa'nın çıkardığı isyandır.

Kadıkıran'ın, ilk bakışta merkezî otoritenin zayıflaması ve Anadolu'daki karışıklıktan istifade ile isyan çıkardığı düşünülebilir. Fakat arşiv belgelerinin ve Kadıkıran hakkında yapılan yazışmaların, bu isyan hakkında bizi götüreceği sonuç; Delil Kurumu kaldırıldıktan sonra bazı namlı delilbaşların yeterince kontrol altına alınamamasının bir sonucu olduğu yönündedir. Delil Kurumu kaldırılmış; fakat Delilbaşı olarak görev yapan bazı kişilerin etkileri azaltılamamıştır. Dolayısıyla bir anda boşlukta kalan delilbaşlar buldukları ilk fırsatta da isyan bayrağını açmışlardır. Bu sebeple Delil Ocağı'nın kaldırılmasıyla Kadıkıran Mehmed Ağa'nın isyanı arasında güçlü bir bağlantı vardır. Kadıkıran'ın yazışmalarda kendisini bir delilbaşı olarak nitelendirmesi de bu kurumun getirdiği statüden yararlanmak isteğinin ve kurum kaldırıldıktan sonra

düştüğü boşluğun bir sonucu olarak görülebilir. Fakat hem kendisinin hem de mensup olduğu kurumun halk nazarında iyi bir karşılığının olmaması çıkardığı isyanın kısa sürede sona erdirilmesini sağlamıştır.

Anadolu'nun oldukça karışık bir döneminde ve devlet otoritesinin bazı bölgelerde hissedilmediği bir zamanda ortaya çıkan Kadıkıran, belki de bu sebeplerden dolayı birkaç yıl İç Anadolu'da eşkıyalık yapmıştır. Mısır valisinin orduları Anadolu içlerine ilerlediği zaman bir yandan devlet adamlarının yanında onlarla birlikte savaşmış bir yandan da maiyetiyle birlikte eşkıyalık yapmıştır. Osmanlı Devleti, eskiden beri eşkıyalara karşı uyguladığı politikayı Kadıkıran'a karşı da uygulamış; önce onu oyalama yoluna gitmiştir. Özellikle Mısır kuvvetlerine katılabilir korkusuyla belirli bir dönem halka verdiği zararlar görmezden gelinmiştir. Bu da Kadıkıran Mehmed Ağa'nın gücünü arttırmıştır. Öyle ki 1824 civarında emrinde beş yüz kişi ile kapısız gezen bir delilbaşı iken 1833 yılı içinde sayısı altı binlere yaklaşan büyük bir orduya hükmetmeye başlamıştır. Delil Kurumunun kaldırılmasıyla birlikte birçok delilbaşının boşta kalması ve yağmacılık yapmaya başlaması da Kadıkıran'ın gücünü arttıran bir gelişme olmuştur. Özellikle taşrada Delil Kurumunun kaldırılmasının etkisi hissedilmiş, Mısır valisi ile savaşın bu dönemlere denk gelmesi Anadolu halkı için bir yıkım olmuştur. Bu şekilde siyasî, askerî ve ekonomik karışıklıktan faydalanan Kadıkıran, birçok bölgeyi yağmalayarak ahâlden zorla para ve mal toplamıştır. Bir süre sonra merkezden üzerine ordu gönderilmesi kararlaştırılmışsa da buna gerek kalmadan İç Anadolu'daki yerel idarecilerin ittifakı ve üç aylık sıkı bir takip ile Kadıkıran'ın gücü ve etkisi kırılmıştır. İsyanı sırasında Bağdat veya İran taraflarına gitmeyi düşünse de buna fırsat bulamadığı için Rusya'ya sığınmıştır. Bu dönemde Osmanlı-Rus ilişkilerinin iyi olması ve maiyetiyle birlikte Osmanlı Devleti'ne iade edilmesi, Kadıkıran olayının devletlerarası bir sorun haline gelmesini de önlemiştir.

KAYNAKLAR

- Akdağ, Mustafa. *Türk Halkının Dirlik Düzenlik Kavgası "Celâli İşyanları"*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009.
- Aksu, Cevat. "Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004.
- Akşin, Sina. *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.
- Alkan, Ahmet Turan. *II. Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2013.
- And, Metin. "XVI. Yüzyılda Eyalet Askerleri ve Deliler". *Hayat Tarih Mecmuası* 1/4 (1970): 11-15.
- Âşıkî, Derviş Ahmed. *Aşıkpaşazâde Tarihi*, haz. Ayşenur Kaya. İstanbul: Kamer Yayınları, 2013.
- Aybet, Gülgün Üçel. *Avrupa Seyyahlarının Gözüyle Osmanlı Ordusu*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.
- Aydüz, Salim. "Tophane-i Âmire ve Osmanlılarda Top Dökümü". *Bilim ve Sanat Vakfı Türkiye Araştırmalar Merkezi Osmanlı Askeri Tarihi* 12 (2011): 21-54.
- Ayverdi, Samiha. *Ne İdik Ne Olduk*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2007.
- Babinger, Franz. *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, çev. Dost Körpe. İstanbul: Oğlak Yayınları, 2008.
- Berkes, Niyazi. *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002.
- Beydilli, Kemal. "II. Mahmud". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27: 352-357. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.
- "Moltke". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30: 267-268. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- "III. Selim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34: 420-426. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Bıyıklı, Mustafa. "Şam Vak'ası ve Sonuçları". *Türkler Ansiklopedisi*. 12: 730-740. İstanbul: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Bilge, Sadık Müfit. *Sultan, Sipahiler, Köylüler, İktisatçılar*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2015.

- Bosnavi, Ömer. *Bosna Tarihi*, hzl. Kamil Su. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979.
- Börekçi, Günhan. “Askerî Devrim ve Yeniçerilerin Yaylım-Ateş (Volley Fire) Taktiği”. *Bilim ve Sanat Vakfı Türkiye Araştırmalar Merkezi Osmanlı Askeri Tarihi* 12 (2011): 55-80.
- Canatar, Mehmet. “Muhasara”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31: 11-13. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Cevdet Paşa, Ahmed. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. c.2. İstanbul: İlgî Kültür Sanat Yayınları, 2011.
- Cevdet Paşa, Ahmed. *Tarih-i Cevdet*. c.12. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1884.
- Çadırcı, Musa. “Anadolu’da Redif Askerî Teşkilâtının Kurulması”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi* 8/14 (1963): 63-71.
- Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. Ankara: TTK Yayınları, 2013.
- “Tanzimat’ın İlanı Sırasında Anadolu’da İç Güvenlik”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi* 8/24 (1980): 45-58.
- Çelik, Yüksel. “Serasker”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36: 547-549. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Danişmend, İsmail Hamî. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. c.1-4. İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2011.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitapevi, 2013.
- Doğan, Cabir. “II. Mahmut Dönemi Osmanlı Merkezîleşme Politikasının Doğu Vilâyetlerinde Uygulanması”. *Turkish Studies* 6/4 (2011): 505-521.
- Elibol, Ahmet. “Yeniçeriler ve İktidar Bağlamında Osmanlı Sisteminin Dönüşümü”. *Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi* 3/5: 21-40.
- Emecen, Feridun M. *Yavuz Sultan Selim*. İzmir: Gençlik ve Spor Bakanlığı Eğitim, Kültür ve Araştırma Yayınları, 2013.

- Eversley, Lord ve Sir Valentine Chirol. *Türk İmparatorluğu (1288-1924)*, çev. Sedat Demir, Billur Manav Arslan. İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2013.
- Galland, Antoine. *İstanbul'a Ait Günlük Hatıralar*. c.1. çev. Nahit Sırrı Örik, Ankara: TTK Yayınları, 1987.
- Gibbons, Herbert Adams. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, çev. Bülent Arı. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları, 1998.
- Goodwin, Godfrey. *Yeniçeriler*, çev. Derin Türkömer. İstanbul: Doğan Kitap, 2011.
- Gökbilgin, M. Tayyip. "Canbâzân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 7: 141. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Göksel, Sinan Can. "Osmanlı Askeri Düzeni ve Yeniçeriler". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2009.
- Göksu, Erkan. *Türkiye Selçuklularında Ordu*. Ankara: TTK Yayınları, 2010.
- Gündüz, Ahmet. "XIX. Yüzyılda Ortaya Çıkan Mısır Meselesi ve Kadı Kıran Olayı (1833)". *Akademik Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 5/33 (2012): 219-232.
- Hammer, Joseph Von Purgsstell. *Büyük Osmanlı Tarihi*. c.9. trc. Bekir Sıtkı Baykal. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 2003.
- İlgürel, Mücteba. "Eşkîya". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11: 466-469. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- İnalcık, Halil. *Devlet-i Âliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II*. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2014.
- İnalcık, Halil ve Mehmet Seyithanoğlu. *Tanzimat*. Ankara: Phoenix Yayınları, 2006.
- İpşirli, Mehmet. "Kapı Halkı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24: 343-344. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Karacakaya, Bekir ve İsmail Yücedağ. *Osmanlı Arşiv Vesikaları*. İstanbul: İdeal Kültür Yayınları, 2013.
- Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi*. c.5. Ankara: TTK Yayınları, 1947.
- Kayapınar, Ayşe. "Voynuk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 43: 126-127. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

- Korkmaz, Şerif. “Asi ve Eşkîya: Delilbaşı Kadıkıran Mehmed Ağa”. *Kebikeç* 33 (2012): 149-171.
- Köprülü, Fuat. *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2012.
- Körpe, Özgür. “Osmanlı Ordu Teşkilâtında Akıncı Ocağının Yeri ve Çağdaş Türk Silahlı Kuvvetlerine Etkileri”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 13 (2011): 125-165.
- Lewis, Bernard. *Ortadoğu*, çev. Selen Kölay. Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2011.
- Lütfî Efendi, Ahmed. *Vak’anüvis Ahmed Lütfî Efendi Tarihi*. c.1-4-5. çev. Ahmet Hazerfen. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.
- Neşrî, Mevlânâ Mehmed. *Cihannümâ*, haz. Necdet Öztürk. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2008.
- Nuri Paşa, Mustafa. *Netâyicü'l-Vukûat (Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi)*. c.1-2-3-4. trc. Neşet Çağatay. İstanbul: TTK Yayınları, 1980.
- Ortaylı, İlber. *Türkiye Teşkilât ve İdare Tarihi*. Ankara: Cedit Neşriyat, 2012.
- Okçu, Naci. “Keçecizâde İzzet Molla”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23: 561-563. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Öztuna, Yılmaz. *Büyük Osmanlı Tarihi*. c.5-7. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1994.
- Özcan, Abdülkadir. “II. Mahmud ve Reformları Hakkında Bazı Gözlemler”. *Tarih İncelemeleri Dergisi* 10/1 (1995): 13-39.
- “Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3: 457-458. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- “Cerehor”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7: 393. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- “Eşkinci”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11: 471. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- “Deli”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9: 132-135. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- “Etmeydanı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11: 497-498. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- “Harbiye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16: 115-119. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

- “Humbaracı Ahmed Paşa”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18: 351-353. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- “Martolos”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28: 64-66. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.
- “Ordu”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33: 362-367. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- “Osmanlılar”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33: 509-512. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- “Redif”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34: 524-526. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- “Sekbân-ı Cedîd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34: 328-329. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Özcan, Nuri. “Mehter”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28: 545-549. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.
- Özel, Oktay. “O İnce Çizgi: Osmanlı Son Dönemi Pratiğinde Eşkîyalıkla Kahramanlık Arasında Salınanlar”. *Kebikeç* 34 (2012): 107-138.
- Özünü, Emine Erdoğan. “Osmanlı Ordusunda Bir Motivasyon ve Terfi Kaynağı: Terakki Tevcihi”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3/11 (2010): 238-244.
- Sarı, Nil. “Mekteb-i Tıbbiye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29: 2-5. İstanbul: TDV Yayınları, 2004.
- Saydam, Abdullah. *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2015.
- Slade, Adolphus. *Kapdan Paşa*, çev. Osman Öndeş. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1973.
- Sezen, Tahir. *Osmanlı Yer Adları*. Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2006.
- Şayın, Cevat ve Gültekin Yıldız. *Osmanlı Askeri Tarihini Araştırmak: Yeni Kaynaklar Yeni Yaklaşımlar*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012.
- Şimşek, Ali Rıza, “Osmanlı Ordusunda 18. ve 19. Yüzyıllarda Yapılan İslahat Çalışmaları ve Bu Çalışmalarda Yabancı Uzmanların Rolü”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2006.

- Tağma, Korkmaz. *Osmanlı'yı Yücelten Değerler*. Ankara: Neşriyat Yayınları, 2010.
- Takvîm-i Vekâyi', S.70, 18 Cemaziyelahir 1249/02 Kasım 1833; S.73, 07 Şaban 1249/20 Aralık 1833; S.76, 12 Rebiülahir 1249/29 Ağustos 1833.
- Toroser, Tayfun. *Kavanin-i Yeniçeriyân*. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2011.
- Tunalı, Ayten Can. "Tanzimat Döneminde Osmanlı Kara Ordusunda Yapılanma". Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2003.
- Turan, Osman. *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*. c.2. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1994.
- "İktâ". *MEB İslam Ansiklopedisi*. 5/2:949-959. İstanbul: MEB Yayınları, 1993.
- Turan, Şerafeddin. *Türk Devrim Tarihi*. c.3. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1995.
- Turhal, Abdullah. "Deliler". *Atlas Dergisi* 12 (2012): 46-53.
- Osmanlı'nın Muhteşem Süvarileri Deliler*. İstanbul: Doğan Kitap, 2011.
- Tursun Bey. *Tarih-i Ebû'l-feth*, hzl. Mertol Tulum. İstanbul: Kapı Yayınları, 2013.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi. 2: 225-226. İstanbul: Dergâh yayınları, 1977.
- Türk Ansiklopedisi. 12: 474-475. Ankara: MEB Yayınları, 1964.
- White, Sam. *Osmanlı'da İsyân İklimi*, çev. Nurettin Elhüseynî. İstanbul: Alfa Yayınları, 2013.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Büyük Osmanlı Tarihi*. c.2. Ankara: TTK Yayınları, 2016.
- "Deli". *MEB İslam Ansiklopedisi*. 3: 516-517. İstanbul: MEB Yayınları, 1963.
- Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*. Ankara: TTK Yayınları, 1988.
- Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları*. c.1. Ankara: TTK Yayınları, 1988.
- Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*. Ankara: TTK Yayınları, 1988.
- Ünal, Mehmet Ali. *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*. Isparta: Fakülte Kitapevi, 1997.
- Yılmaz, Muammer. *Reformcu Sultan II. Mahmut*. İstanbul: Selis Yayınları, 2012.

Yılmaz, Sait. “Türk Savaş Sanatı ve Stratejisi”. *Jeopolitik Aylık Strateji Dergisi* 62 (2009): 1-7.

Zinkeisen, Johann Wilhelm. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. c.7. çev. Nilüfer Epçeli. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011.

C. ADL (Cevdet Adliye): 39/2367.

C. AS (Cevdet Askerî): 6/193; 45/2081; 86/3999; 88/4075; 129/5740; 169/7420; 195/8061; 354/14673; 359/14896; 396/16345; 701/29439; 759/32005; 772/32648; 803/34057; 970/42228; 985/42962.

C. DH (Cevdet Dâhiliye): 10/457; 115/5736; 235/11718; 286/14253; 289/14407.

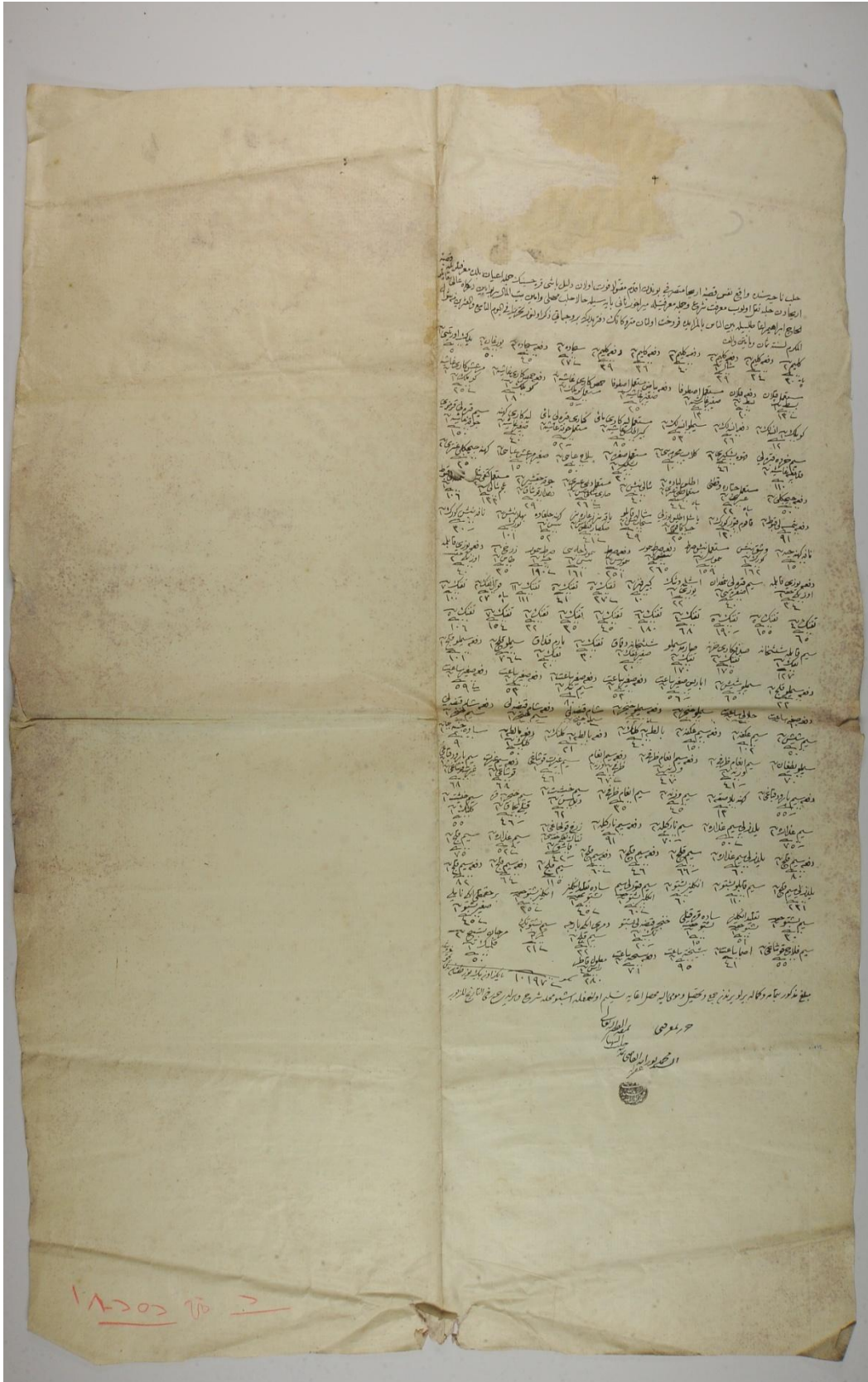
C. ML (Cevdet Maliye): 53/2494; 613/25271; 707/28855.

C. ZB (Cevdet Zabtiye): 20/957; 25/1242; 38/1854; 51/2521; 53/2602; 63/3101.

MLV (Meclis-i Vâlâ): 109/62; 666/88.

HAT (Hatt-ı Hümâyun): 105/4132; 105/4158; 369/20365; 382/20581-D; 406/21193; 419/21658; 419/21658-B; 421/21713; 467/22834; 467/22836-A-C-F; 467/22837; 467/22838-A-B-E; 467/22840; 467/22840-A-B-C-D-E-F; 467/22842-A-B-C-D-E; 467/22842; 467/22843-A; 467/22843; 467/22844-A-B-C; 467/22845-A-B-C-D-E-F; 468/22835; 468/22846; 468/22846-A-B-C; 468/22847; 468/22848; 468/22848-B-C-D-F-E; 468/22849; 468/22850; 468/22850-A-B; 468/22851; 468/22851-A-D-F; 468/22852; 468/22852-A-B-C; 468/22853-A-B-C-D-E-F-G; 468/22854; 468/22855; 468/22855; 500/24479; 509/24992; 510/25037-A; 516/25229; 531/26192; 531/26192-A-B-C-F; 577/28284; 638/31438; 643/31542; 666/32473; 666/32475; 676/33013; 678/33036; 688/33377; 688/33377-C; 689/33379; 689/33379-A-C-G-M-P; 690/33403-E; 725/34563; 725/34578; 732/34756; 740/35049; 744/35218; 751/35468; 752/35516; 759/35828; 765/36097; 909/39793; 929/40309; 999/41869; 1013/42472; 1046/43198-B; 1046/43198; 1079/43961; 1081/44023; 1143/45459; 1167/4617; 1232/48007; 1232/48010; 1232/48010-B; 1232/48011; 1233/48011-A-B-C-D-G; 1342/52441; 1351/52766; 1351/52767; 1351/52768; 1351/52768-A; 1351/52769; 1352/52769-A-B-C-D-E-F-G; 1483/9510.

EKLER

Ek-1: Delilbaşı Kara Hüseyin'in muhallefât defteri.

Delilbaşı Kara Hüseyin'in beyne'n-nâs bi'l-müzâyede fûrûht olunan metrûkâtın defteridir	Kuruş	Para
Kilim 13 aded	218	3
Seccâde köhne 3 aded	72,5	
Yorgan 4 aded	50	
Yedek örtüsü 1 aded	5	
Kaplan post müsta'mel 3 aded	33,5	
Müsta'mel sagîr ustufa gâşiye 1 aded, beyâz 1 aded	38	
Cem' kârı müsta'mel gâşiye gömlek 4 aded	60,5	
Eğer enseliği 2 aded	25	
Gümüslü eğer enseliği 1 aded	53	
Leh kârı mâ'î atlas üzerine alay gâşiye müsta'mel 1 aded	85	
Def'a Leh kârı sarı köhne gâşiye 1 aded	40	
Mâ'î müsta'el çuka ve gedik gâşiye kenârı kıbreli 1 aded	52,5	
Kırmızı çuka üzerine sîm kıbreli gâşiye 3 aded	150	
Def'a kıbreli hurda badincânî kadife üzerine gâşiye 1 aded	110	
Kahve peşkîri 4 aded	10	
Beyâz gülâb mahremesi 4 aded	30	
Bağdad abâsı mukallem 1 aded, Mar'aş abâsı minder 1 aded	65	
Çiçekli Haleb kârı müsta'mel entâri 5 aded	75	
Haleb kârı çetari ve kutnî müsta'mel entâri ve sâde kırmızı müsta'mel atlas libâde ve mukallem kutnî entâri 4 aded	66	3
Müsta'mel şâyî beneş 2 aded	40	
Beyâz dimi entâri ve sarı şîh müsta'mel nîş 2 aded	26,5	
Çuka çakşır me'a uçkur 1 aded ve Şâm kuşağı müsta'mel 1 aded	29	
Müsta'el ketefî şâl 2 aded, Acemî şâl köhne 1 aded	133	
Şemsiyeli kaput 2 aded	197	
Kaburikli kakum kürk 1 aded	130	
Yaş atlas kaplı cebe kakum kürk 1 aded	100	
Köhne cebe kakum kürk 1 aded	25	
Sincap kürk 1 aded, şâlçe kaplı nîş müsta'mel	49	
Yakasız za'âresiz köhne selkenâr kürk 1 aded	41	
Köhne celgada kürk 1 aded	52	
Müsta'mel nîş hila kürk 1 aded	101	
Köhne nâfe nîş kürk 1 aded	30	
Köhne cebe nâfe kürk 1 aded	15	
Müsta'mel berne vaşak kürk 1 aded	162	
Müsta'mel samur kürk 1 aded	159	
Sırt samur müsta'mel kürk 1 aded	265	
Def'a sırt samur müsta'mel kürk 1 aded	251	

Def'a sırt samur müsta'mel kürk 1 aded	190,5	
Samur paçası müsta'mel kürk 1 aded	161	
Zırh me'a tas 2 aded	35	
Yüzü kaplama üzengi 4 çift	74	
Sım kibre şam'dân sofrası 1 aded	40	
İşleme şilte döşek yüzü 1 aded	22	
Nuhâs fener 1 aded	10	
Sım şiş 3 aded	115	
Ak'ane 3 aded sımli	253	
Askerî seyyâre tûfeng 10 aded	78,5	
Sultân tûfeng 6 aded, dağlı 5 aded	111	
Kaval kebîr tûfeng 2 aded	27	
Def'a bayağı tûfeng 7 aded	100	
Def'a bayağı tûfeng 4 aded	65	
Def'a bayağı tûfeng 5 aded	155	
Def'a bayağı tûfeng 4 aded	68	
Def'a bayağı tûfeng 5 aded	190	
Def'a bayağı tûfeng 6 aded	180	
Kebîr şakalloz tûfeng 1 aded	45	
Def'a kebîr tûfeng 1 aded	35	
Def'a kebîr tûfeng 1 aded	32	
Def'a tûfeng 4 aded	131	
Def'a tûfeng 7 aded	154	
Def'a tûfeng 5 aded	106	
Sım kaplama şeşhâne tûfeng 1 aded	127	
Sadefkârı hazîne tûfengi 2 aded	175	
Sırma sımli tûfeng 2 aded	170	
Şeşhâne sagîr dakmak tûfeng 1 aded	20	
Sım bilezikli tûfeng 1 aded	30	
Yarım kundak tûfeng 1 aded	20	
Sım kabzalı kılıç 1 aded	76,5	
Sım kılıç 1 aded	101	
Sım kabzalı kılıç 1 aded	33	
Sım kılıç 1 aded	75	
Sım kılıç 1 aded	80	
Sım kılıç 1 aded	66	
Sım kılıç 1 aded	46	
Sım kılıç 1 aded	60,5	
Sım kılıç 1 aded	115	

Sîm kılıç 1 aded	64	
Sîm kılıç 1 aded	82	
Sîm yıldızlı kılıç 1 aded	231	
Timûri [demiri] şikeste kılıç 1 aded	32	
Sîm sâ'at 8 aded	469	
Sîmli hançer 3 aded	87	3
Şâm kabzalı hançer 1 aded	50,5	
Def'a Şâm kabzalı hançer 1 aded	77,5	
Def'a Şâm kabzalı hançer 1 aded	71	
Sîm hançer 1 aded, sâ'î bıçak 1 aded	46	
Balta külünk 2 aded 40 kuruş, demir topuz me'a demir balta 21 kuruş, def'a balta topuz 50 kuruş	111	
Kenbiye bıçak 1 aded 9 kuruş, sîm Yatağan bıçağı 1 aded 70 kuruş	79	
Gümüşlü in'âm kîsesi 1 aded, vezne 2 aded 41,5 kuruş, gümüşlü hamaylı 1 aded, gümüşlü vezne 1 aded 47 kuruş, gümüşlü in'âm kabı 3 aded, vezne 1 aded, 106,5 kuruş	190,5	
Gümüşlü gayret kuşağı 4 aded	114	
Sîm kaplı bârût kapağı 3 aded, gayret kuşağı 1 aded	123	
Köhne palaska 1 aded 13 kuruş, sîm vezne 2 aded 45 kuruş, sîm haşıt suyza topuz 1 aded 62 kuruş	120	
Sîm haşıt 1 aded, külünk 1 aded 55 kuruş, sîm gadara 5 aded 238 kuruş, billûr nârgile seri 4 aded 161 kuruş, zırh kolçağı 1 aded, vatnabak tatlı hokkası 1 aded me'a kaşık 1 aded 42 kuruş	496,5	1
Sîm kaplı piştov 1 çift 110 kuruş, İngiliz piştov 1 çift 60 aded, sîm kaplı İngiliz piştov 1 çift 60,5 kuruş, sâde taklîd İngiliz piştov 1 çift 45,5 kuruş, Burgalı sagîr İngiliz piştov 1 aded 35,5 kuruş, bir çakmaklı iğne yaylı sagîr tel piştov 1 aded 45,5 kuruş	357	
Gümüşlü piştov 1 çift 30 kuruş, taklîd İngiliz piştovu 1 aded 51 kuruş, kara kaplı bayağı piştov 1 aded 15 kuruş, hançer kabzalı tek piştov 1 aded 20 kuruş	116	1
Gümüşlü piştov tek 1 aded 21,5 kuruş, mercân tesbîh kalembek 1 aded 50 kuruş, sîm fellâh kemeri 1 aded 55 kuruş	126,5	
Asma sâ'at 1 aded 41 kuruş, şetahte sâ'at 2 aded 166 kuruş,	207	
Kedro katır 300 kuruş, diğerkatır 300 kuruş, yağız doru 270 kuruş, büyük doğru 350 kuruş, ebrîş katır 200 kuruş, def'a katır 310 kuruş, yağız tay 330 kuruş, al at 90 kuruş, katır bârgîr 75 kuruş, def'a bârgîr 2 aded 55 kuruş,	2280	
Agnâm 479 aded, diğerkatır 175 aded, oğlak 48 aded, kuzu 125 aded	3545	
Deve 11 aded	950	
Erîhâ'da olan öküz 14 aded, beldi 2 aded	395	
Def'a Erîhâ'da öküz 15 aded	345	
Merten çiftliğinde öküz 11 aded	220	
Nahliye çiftliğinde öküz 16 aded	424	
Kürtin çiftliğinde öküz 18 aded	270	
Cum'a nevfel oğlundan öküz 47 aded, kebîr me'a sagîr yaylak için vaz' olan	558	
Ahsîm çiftliğinde öküz [silik]	[silik]	

Katır 31 adet	2785	
Bahâ'-i nisf Ermen çiftlik bedita me'a mevrû'at bahâ	2030	
Ahsimli Selûb ile müşterek olan mevrû'at bahâ	300	
Bahâ'-i mevrû'at kenise	495	
Bahâ'-i mevrû'at-ı Betrum ve Mertin ve Kürin ve Sağsuca	4695	
Bahâ'-i mevrû'at çiftlik-i Bahşet 1500 kuruş ve çiftlik-i Afsiye 1500 kuruş me'a mevrû'at ve öküz ve saire	3000	
Bahâ'-i çiftlik-i Allâne Zebt ve Reviş Ağa Şehbenderzâde	2711	
Bahâ'-i çiftlik-i Allâne Şehbenderzâde Ahmed Ağa'ya fûrûht	3500	
Bahâ'-i çiftlik-i Allâne ve Perarat Şehbenderâde Abdülkâdir Ağa'ya fûrûht	4500	
Makbele karyesinde olan mevrû'at bahâsı 1250 kuruş ve Kara Hüseyin'in Hâcî Efendi'de kasr-ı yed bahâsı 1050 kuruş	2300	
Bahâ'-i çiftlik-i Betyâ mevrû'at Malkarî Hâcî İbrâhîm'e fûrûht	2580	
Sipâhî Abdî Bey'den kefr-i zîbâ mukarreri-çün Kara Hüseyin'den aldığı nakden	970	
Kurak bahâ kantâr 37 kuruş 25	920	
Bahâ'-i hinta Erhâ'da fûrûht, sebîl-i Haleb 145 adet yalnız yüz kırk beştir	660	
Memlûca penbe bahâsı me'a mahbûb	370	
Oda döşemesi bahâsı	250	
Köhne çadır bahâsı 4 adet 1 fi 3 çerke	150	
Kasîr'da Makâris şeyhinden tahsîl olunan	120	
Diyet-i kantâr 10 adet Keşkinet karyesinden fi 100	1000	
Zimmet-i ahâlî-i karye-i Nahliye bâ-hüccet-i şer'iyeye	10094,5	
Zimmet-i ahâlî-i Kefr-i Zîbâ bâ-hüccet-i şer'iyeye	5507	
Zimmet-i ahâlî-i Kefr-i Neced bâ-hüccet-i şer'iyeye	7720,5	
Zimmet-i ahâlî-i Allâne bâ-temessük	1315	

Handwritten Ottoman Turkish text, likely a legal document or report. The text is written in a dense, cursive script. A ruler is visible on the left side of the page, indicating the scale of the document. The text is organized into several paragraphs, with some lines starting with large, decorative initial letters. The document is identified as 'Ek-2: Karaman Valisi Esad Paşa'nın, Delil Kurumu ile ilgili olarak İstanbul'a gönderdiği tahrirat.' and is dated 'HAT 1232/48007'.

Ek-2: Karaman Valisi Esad Paşa'nın, Delil Kurumu ile ilgili olarak İstanbul'a gönderdiği tahrirat.

خطه بیایا تمام حاکمان و اعیان و مشایخ و رؤسا
 ایالتی ایالتی ایالتی ایالتی ایالتی ایالتی ایالتی ایالتی
 ایالتی ایالتی ایالتی ایالتی ایالتی ایالتی ایالتی ایالتی
 ایالتی ایالتی ایالتی ایالتی ایالتی ایالتی ایالتی ایالتی

ساعتدر ساحتدر شرافتو برادریم شرفا حضرتدی
 هوارم مستدام طرواقیت و رهین عون و هفایت برت اهدیت اولموی زینله خودا شهما الموز درکم صوب سعادت کز دن طوفوا جاهدنا
 بر قلم حبیب لاکمزل کلوب و مقهور معلولین اولوب بزلن یا کلک با حدود طوبرا قدرن اجاج اولک درش سیز بوشللو صواب
 لایق دکلدر سر سوز ها کز مه بورز دولتو ابراهیم باشا اخذ بجزاک اور دولتمری اوزله کن اوزله معلوم سعادت بوزلوش
 طرفی قلبه افده لیکزون دور و نسیبان پیورمه سیز عزیزیم

صیاد صیاد صیاد صیاد	صیاد صیاد صیاد صیاد	صیاد صیاد صیاد صیاد	صیاد صیاد صیاد صیاد	صیاد صیاد صیاد صیاد	صیاد صیاد صیاد صیاد	صیاد صیاد صیاد صیاد	صیاد صیاد صیاد صیاد	صیاد صیاد صیاد صیاد
------------------------------	------------------------------	------------------------------	------------------------------	------------------------------	------------------------------	------------------------------	------------------------------	------------------------------

HAT 690/33403. E

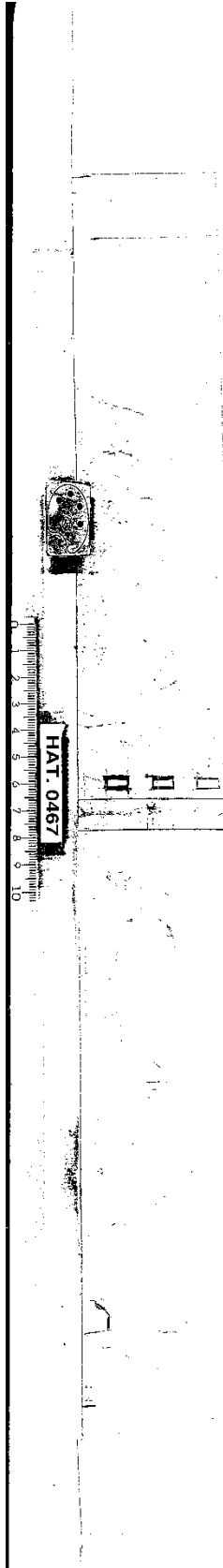
Ek-3: Kadıkıran Mehmed Çankırı'da iken, civarda bulunan ve Osmanlı Devleti'ne isyan eden İbrahim Paşa adına hareket eden delilbaşlarının kendisine gönderdiği mektup.

HAT. 0467

دوئل خانقده نيز دوشانو دتاليمه بيمنه اقيم مقام قوتقزك
دولت انباي ايته دعات ايدو سروري ايد صاع ودراسقا عقال قندركه چاكرله بيمنه اقيم مقام اولدو اي وقتك نياي
قوتقزك بيمنه اقيم مقام ايته امرور ايد بيمنه باشد بيمنه ايته كره اوچوي هي ايندوره شخص رضا ايچره بيمنه بيمنه اقيم مقام
سجود كرده بيمنه اقيم مقام كزار ايوي نيمه حاله ميمنه نيمه اي اولون باشد بيمنه اقيم مقام اولون چون در صوم قوتقزك اولون
خايرلر اچماق ويزا ايد بيمنه اقيم مقام اولون نيمه ايد بيمنه اقيم مقام اولون نيمه ايد بيمنه اقيم مقام اولون نيمه ايد بيمنه اقيم مقام
ايمده شانه شيماز بيمنه اقيم مقام بيمنه اقيم مقام اولون نيمه ايد بيمنه اقيم مقام اولون نيمه ايد بيمنه اقيم مقام اولون نيمه ايد بيمنه اقيم مقام
نيمه ايد بيمنه اقيم مقام اولون نيمه ايد بيمنه اقيم مقام اولون نيمه ايد بيمنه اقيم مقام اولون نيمه ايد بيمنه اقيم مقام اولون نيمه ايد بيمنه اقيم مقام
عقابه نيز دوشانو دتاليمه بيمنه اقيم مقام قوتقزك

HAT 467/22844-B

Ek-4: Kadıkıran'ın henüz isyan etmeden önce İstanbul'a gönderdiği ve devletin emrinde çalışmak istediğini ifade ettiği mektup.

(Handwritten entries in Ottoman Turkish script, organized in columns)

یاقی ذوالله برارکلان مصالحه اسامی سید و غیره
رشته صغیره گلستانه
اوزدوبولی غنچه علی
محمد و غنچه علی
... (repeated names and titles)

HAT 0467

HAT 467/22842-D

Ek-7: Kadıkıran'la birlikte İstanbul'a getirilen adamlarının isimlerinin yazıldığı defter.

Kadıkıran Mehmed	Keyfiyeti beyândan müstağnîdir
Oğulluğu Reyhan	Fi'l-asıl gulâmı ise de evlâd ittihâz ettiği tahkîk kılndı
Ayntablı oğlu Mehmed	Hayliden beri Delilbaşılıkla meşhûddur
Kel Hüseyin ve oğlu Hacı Mustafa	Hayliden beri Delilbaşılıkla meşhûddur
Kadıkıran çerağlarıyla sâir delilbaşî ve bölükbaşî nâmına mezbûr ile beraber düşüp kalkmış olan sergerdegân	
Kangırlı Osman	Sivaslı Hasan
Ankaralı Sallabaş oğlu Hüseyin	Servili Mustafa
Küçük Mehmed	Diyarbakirli Hasan
İlbeyli Keleş	Medineli Mustafa
Eleşkirdî Hacı Yakub ve yeğeni	Aksaraylı Osman
Hınıslı Derviş	Rakkalı Mehmed
Hınıslı Kürd Ali	Kağızmanlı Receb
İçelli yeğen	Bolulu Küçük Ali
Kayseriyeli Çolak İbrahim	Madenli Yusuf
İçelli Hacı Ahmed	Sarıgüllü Abdülkâdir
Karaçurlu Emin	Pehlivanlı aşiretinden Yozgadlı Kel Selim
Şişko Ali	Urfalı İbrahim
Aydınlı Mehmed Ali	Bozoklu Küçük Mehmed
Mustafa ve Vidineli Hüseyin	Kütahyalı Hacı Abdullah
Mevadibaşı (?) Hacı Ali ve oğlu Halil	Asâkir-i Mısıriyye'den olup Mısırlı tarafından Kadıkıran'ın yanına gelmiş olduğunu ifade ederler
Kitapsız	Mezbûr Kadıkıran'ın seyf özrûn i'dâm olunan yetime mazlûmân işbu kitapsız nâm habîs celladlık hizmetinde bulunduğu tahkîk olunmuştur
Kadıkıran ve sâir sergerdegân nâmına olanların köleleri	
Rumiyyü'l-asıl Mahmud tahmînen yirmi iki yaşında	
Gürciyyü'l-asıl Mustafa tahmînen yirmi yaşında	
Çerkesiyyü'l-asıl Reşid tahmînen on sekiz yaşında	
Ayntabloğlu'nun Rumiyyü'l-asıl tahmînen yirmi iki yaşında kölesi Esed	
Zenci Feraş tahmînen yirmi beş yaşında	
Zenci Abdullah tahmînen yirmi beş yaşında	
Zenci Mercan tahmînen yirmi beş yaşında	
Zenci Ömer tahmînen yirmi beş yaşında	

Habeşî Ömer tahmînen yirmi iki yaşında	
Habeşî Mehmed Ali	
Zenci diğer Ömer	
Rumiyyü'l-asıl Ali tahmînen on dokuz yaşında	İş bu i'lâm piyâde miralayı saadetlü Salih Bey bu maddede meşhûd olan hüsn-i hizmetine mebnî mîr-i mûmâ ileyhe taraf-ı çâkerîden i'tâ olundu
Rumiyyü'l-asıl Ali tahmînen on sekiz yaşında	İş bu i'lâm dahi kezâlik süvari miralayı saadetlü Mustafa Beğ'in vukû' bulan hüsn-i hizmetine mebnî mîr-i mûmâ ileyhe taraf-ı çâkerîden i'tâ olundu
Müteveffâ Maksud Beğ'in kölesi Moralı Hurşid	Tahmînen on sekiz yaşında olup müteveffâ-yı merkûmun mührüyle azâd kâğıdı ibrâz etmiştir
Zenci Mercan tahmînen on sekiz yaşında	İş bu i'lâm hîn-i ihrâcda hasta olup rûkûb ve nüzûla iktidâr olduğu tebeyyün etmekle bundan sonra gidecek takımıyla irsâl olunmak üzere tevkîf kılınmıştır
Gulâm ru'us	16
Miralay beğlere taraf-ı çâkerîden verilen	02
Gulamât	14
Kadıkıran ve sâir sergerdegân	38
Yekûn	52 (Yalnız elli iki neferdir)

ÖZ GEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Nazım KARAKOYUN		
Doğum Yeri ve Yılı	BAYBURT/15.09.1980		
Medeni Durumu	BEKAR		
Öğrenim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lisans	1998	2002	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
Lisans	2011	2015	ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
İletişim (eposta)	nazimkarakoyun@mynet.com.tr		